

Viktor Kirn

Puntarska Faškarija

Spomini

To je skromen zapis o »Faškariji«, ljudeh z Brega in Pakega, o časih pred drugo svetovno vojno in najtežjih časih prve polovice druge svetovne vojne. To je pripoved, kako so Faškarji na praktičen način izvedli poziv Komunistične partije Jugoslavije in se uprli okupatorju. Pripoveduje o predvojnem komunistu, patriotu, borcu za delavsko-kmečke pravice, revolucionarju Jožetu Puntarju-Moleku, ki smo ga preprosto klicali »Petkov Joži«. Petkova revolucionarna dela niso bila namenjena samo Faškarjem, temveč vsemu borovniškemu kotu, barjanskim, podkrimskim vasem ter celi Notranjski. Po vojni so njegov glas poslušali v širši okolici ljubljanskega, celjskega in kranjskega okraja.

Ta zares skromen zapis naj posvetim borcem »Faškarske čete« — kasneje 2. čete I. bataljona »Ljube Šercerja«, ki letošnje majske dni slavijo štirideseto obletnico svoje ustanovitve.

AVTOR

Breg.

Faškarija — Breg, Pako pred vojno

julij 1982

NAŠ ČASOPIS

BREG IN PAKO PRED VOJNO

Dve vasi — Breg in Pako — ki sta se v procesu nastajanja zbili takorekoč v eno vas, ležita ob progi Ljubljana-Trst. Nekako čepita pod pomnimi gozdnimi vrhovi Vršiča, Prevejka, Kofrla in Srobotnika. Na spodnji strani ju obdaja Ljubljansko barje s svojimi travniki in njivami. Kot bi ga bilo sram, se v kotu med Krževatko in Podborštom skriva lepi in ponosni — Paški most. Zgradili so ga ob nastajanju južne železnice — 1850 — 1857 — isti graditelji, kot so delali Borovniški viadukt. Takoj pod njim stoji cerkva Sv. Miklavža — drag spomin vsakega člana Faškarije, posebno iz mladih dni.

Tako na Paški most kot tudi na cerkvico so vsi Faškarji ponosni, čeprav po mostu vlaki po drugi svetovni vojni ne vozijo več. Živahnost v in okolici cerkvice pa je tudi upadla. Oba objekta pa še danes služita, kot sta nekoč, za zatočišče črnim krokarjem in postovkam, ki se spuščajo, odletavajo ali pa krožijo okrog njiju.

Obe vasi sta nastali v času vladavine bistrških kartuzijanskih menihov. Sledovi segajo tja v 15. in 16. stoletje. Rodovnik Kirnovih z Brega govori o nekem mlinarju, ki je, kot kaže, prišel v Bistvo iz pokrajine Schwarzwald — Nemčija, že v 15. stoletju. Ker je bil priden, so mu menihi dali svobodnjaštvo (status svobodnega kmeta) in grunt na Bregu. Tam si je zgradil hišo, ki je vse do konca druge svetovne vojne imela številko 1.

Kaže pa, da so bili prvotni prebivalci mostiščarji, na kar kažejo sledovi odkopanin. Pri izkopavanju materiala za greznico so pri Mikuzevih (Gmajnski) na Bregu našli okamenele hrastove tramove, pod Miklavžovo cerkvico na Pakem pa ustna izročila govorijo o pristanišču, od koder so dalje — po Paščinem grabnu, Borovnišči in Ljubljani — odvažali predniki drva s čolni — drevaki.

Vaščanom Faškarije (tako so v davnih časih začeli imenovati prebivalce Brega in Pakega — menda zaradi tega, ker so delali za prodajo ali za domačo uporabo butarice — faške), je bilo vse do nedavnega glavno sredstvo za preživljanje tisto, kar je zrastle nad in pod vasjo, v gozdu in na mahu.

Borovniški viadukt so zidali od 1850. do 1857. leta (dolžina 511 m, širina 8 m in višina 38 m). Ima 23 spodnjih in 28 zgornjih kolon — obokov. Delo mostu je stalo 7.000.000 goldinarjev (sedem milijonov). Tedaj so gradili še več manjših mostov (Dovski ali Zvirški, Paški, Dolinski, Kraljev, itd.) ter južno železnico. Vaščani so delali v kamnolomih (sledovi le-teh so še danes vidni nad vasjo v gozdovih), kakor tudi pri prevozu kamnitih blokov v Borovnico oziroma na delovišče, kjer so gradili omenjene mostove.

Ti časi, kot vse kaže, so bili zelo težki. Že tako skopa zemlja je s težavo preživljala prebivalstvo. To preživljanje pa so iz dneva v dan, iz leta v leto, otežkočale že znane dajatve in pa turški pohodi in njihovo ropanje. Prav simpatično je danes gledati sledove njiv po Glencah, Drbavščah, Kavsuču, v Mrzlem dolu in se po mnogih drugih krajih, kjer so takratni prebivalci imeli njive, od koder so skrivaj pridelali še kaj za približek.

Med dvema vojnama (1918—1941) se je zaradi pronicanja industrije in razvoja proizvodnih sil v vasi struktura prebivalstva iz leta v leto bolj menjala. Iz stoođstotnega kmečkega prebivalstva tik pred prvo svetovno vojno najdemo v času pred drugo svetovno vojno že dokaj spremenjeno podobo. Predvsem v Borovnici, pa tudi na Bregu, so zrastle novi industrijski objekti za predelavo lesa. Prejšnje žage jermenice — samice, ki so bile last kmetov, so počasi izumirale, na njihovo mesto pa so počasi in vztrajno prihajale industrijske parne žage — last posameznikov — kapitalistov, ki so se poleg tega ukvarjali še s trgovino z lesom in z drugim blagom. Ti obrati so zaposlovali vedno več delavcev. Najprej so se zaposlovali bivši kajzarji in bajtarji, kasneje pa še kmečki sinovi. Tik pred drugo svetovno vojno je moral na delo tudi že prenekateri kmet, ki je v teh kapitalističnih odnosih propadel iz tega ali onega vzroka.

Z izgradnjo proge Ljubljana—Trst je zaposlovanje ljudi nudila vaščanom tudi železnica. Ljudje so se zaposlovali kot progovni delavci, največ na relaciji Borovnica—Brezovica, nekaj pa se jih je vozilo tudi na delo v Ljubljano.

Tako tik pred drugo svetovno vojno najdemo tako socialno strukturo vasi:

vas Breg:	
hišnih števil	37
kmečkih družin	8
kajzarjev — del. družin	28
obrtinskih družin	2
veleposestnikov	1

Skupaj družin: 39

vas Pako:	
hišnih števil	33
kmečkih družin	8
kajzarjev — del. družin	25

Skupaj družin: 33

V tem času so ekonomska kriza, majhne, plače delavcev, majhna vrednost lesa in poljščin povzročali razna trenja. Nastajale so politične skupine (Ori, Sokoli, Kmečki fantje in dekleta, itd.). Že 1918. leta je tudi že začela v borovniškem kotu prodirati socialistična misel. Njo so začeli sejati člani zelenega kadra, ki so se skrivali po okoliških gozdovih. Že 1920. leta je v Borovnici formirano kulturno društvo »Svoboda« in knjižnica. Prostore so imeli v Fortunovi hiši. Zaradi aktivnosti jo je takratna oblast že 1924. leta ukinila. Leta 1934. je v Borovnici nastala »Organizacija lesnih sindikatov in sorodnih strok«, kot organizacija revolucionarnih sindikatov. Vključeno je bilo okoli 80 % delavcev. Sindikalno delo se je razširilo po vseh obratih in imelo vedno več dela v smeri zaščite delavcev. Leta 1937 je formirano kulturno prosvetno društvo »Vzajemnost«. Vse te našteje organizacije so vodili borovniški komunisti, na čelu z Zalar Antonom, vendar preko ljudi, ki takratnim oblastem še niso bili sumljivi. »Vzajemnost« je npr. delala javno. Pred oblastmi se je bavila s kulturno-prosvetno dejavnostjo, zabavami, izleti, ipd., jedro dela, tistega skritega, pa je bilo povsem drugačno.

Komunistična partija je na osnovi takega stanja vse bolj prodirala v vasi borovniškega kota s svojimi idejami. Dokazovali je, da ni časa niti vzroka za politične skupine, da sta pod udarci kapitalističnega izžemanja enako prizadeta delavec in kmet. To dokazovanje je partija uveljavljala preko organizacije »Vzajemnost« in, kot že rečeno, po sindikalni liniji. Take razmere so bile tudi ob času volitev, protidraginjskimi akcijami, individualno, itad. Znatno močnejši vpliv Komunistične partije se je začel 1939. leta, ko je v Borovnici formirana prva partijska celica. Prvi sekretar je bil Tone Zalar-Zan, člani pa Tone Gradišnik, Andrej Palčič in Jože Molek z Brega. V Zalarjevi hiši je delovala tudi ciklostilna tehnika. Kmalu nato, to je leta 1940 so bile ustanovljene še kandidatska skupina Komunistične partije, SKOJ-evska grupa in organizacija žena.

Kandidatsko skupino so sestavljali: Tone Cerk, Janez Molek, Andrej Stegner, Jakob Petrovčič in Tončka Zalar. SKOJ-evska grupa pa so sestavljali: Janez Čerin, Viktor Kirm, Ivan Kržič in Rudi Furlan.

Gonilna sila politične razgibanosti na Faškariji je bil Jože Molek — Petkov Joži.

Rojen je bil na Bregu 29. 3. 1911, kot šesti od sedmih otrok. Njegov oče Franc — bajtar in žagar na Trnovem (hrub nad Bregom) je celih 36 let delal na žagi — samici, ki je bila postavljena ob Borovnišči v Logu med Bregom in Borovnico. Njegova mati je bila Kumšetova iz Bresta. Starši so zelo skrbeli za svoje otroke in so bili daleč naokoli znani po svoji dobroti.

Jožetovo otroštvo je bilo, kot je takrat narekovala ekonomska situacija — trnov, žalostno in veselo. S sedmimi leti je dočakal konec 1. svetovne vojne, kar je pomenilo tudi konec velikega pomanjkanja. Vsa družina je veselo pričakovala očeta, ki se je vrnil z Ruske fronte.

V Borovniški šoli je Jože končal šolanje in odraščal v mladeniča. Moral je s trebuhom za kruhom. Kot 16-letni mladenič se je zaposlil na žagi veleposestnika Šviglja, kot cirkularist.

Njegovo družbo kot postavnega fanta, z lepo izklesanim obrazom in prodornih sivih oči, so radi iskali sovrstniki. Tudi starejše je zanimal, predvsem zaradi nemirnega duha. Mlajše — »mulce« je privabljal predvsem s petjem in igranjem na citre. Izven službe je pomagal staršem pri poljskih opravilih, izdeloval razne mizarske izdelke, med ostalim tudi šklope za lov na polhe, ki bi jih v jeseni spretno nastavljal tolstim nočnim godrnjačem.

V nočnih urah pa je prebiral knjige, katerih je imel polno »stalažo« na podstrešju. Kmalu si je priskrbel novih, težjih, v katerih je iskal odgovor na protislovja v življenju narave in človeške družbe.

Na prvi pomladanski dan leta 1933 je moral na odsluženje kadrovskega roka. Naslednje leto septembra je prišel domov brkat in tudi duhovno spremenjen. Bil je bolj zamišljen, resnejši. Ponovno se je zaposlil na žagi pri Šviglju, nekaj kasneje pa na železnici v Ljubljani kot progovni delavec. Tu je prišel v stik s Tonetom Zalarjem, ki je tiste čase kot komunist vodil revolucionarno gibanje v Borovnici.

S tem časom je Jože postal revolucionar v sindikalnem gibanju in 1939. leta, po predhodnem kandidatskem stažu postal član komunistične partije Jugoslavije.

Petkova hiša je postala center in shajališče tovarišev, ki so v naslednjih letih neposredno vplivali na revolucionarno gibanje v Borovnici in Faškariji. Z drugimi besedami povedano, Zalarjeva hiša na Lazih za Borovnico in okolico, Petkova hiša pa za Faškarijo, tudi Borovnico in dalje preko Goričici v Kamnik, Podpeč in Preseje.

V tem času je Molek Jože — Petkov Joži dobil že novo ime; ki je odražalo njegovo delo in njega, kakršen je bil postavljen v čas in prostor. Klicali smo ga Puntar.

PUNTARJEVE METODE DELA

V začetku je okrog sebe zbral dovolj mož, fantov, žena in deklet. Preko njih je vplival na razvoj napredne miselnosti. Imel je veliko smisla za organizirano delo. Za vse kategorije ljudi je pridobil dva do tri. Tako npr. je pridobil dva do tri tovariše iz vrst delavcev in preko njih vplival na delavce. Isto je storil za kmete, mladino in žene. Bil je resnično in zelo priljubljen pri vseh slojih ljudstva.

Za vpliv med delavci si je pridobil Pavleta Mikuzja, Janeza Demšarja in Ludvika Pirnata. Med kmeti sta delala Ivan Juha in Janez Jereb. Mene in Rudija Furlana je angažiral za delo z mladimi, Ano Petrovčič, Ančko Juha in Francko Debevc pa za delo med ženami.

Primer daljnosežne misli je bil njegov pristop k organiziranju tamburašev na Bregu. Bil je 1937. leta, ko so tovariši iz Bistre (bistriški tamburaši) menjali stare instrumente z novimi. Jože Molek je takoj uredil stvar, da se stari tamburaški instrumenti iz Bistre dodelijo Faškarijem.

V začetku je tamburaški zbor štel 5 članov: Jože Molek in Franc Svete-Lovrinčev sta igrala prvi brač, Ivan Kržič-Lovrinčev bisernico, Viktor Kirm — bugarijo, Anton Stražišar-Zgonški pa berdo. Zbor se je kmalu povečal z novimi člani to so bili: Rajko Kirm, Anton Kržič, Rudi Furlan, Anton Furlan, Jože Dormiš in Ivan Dormiš.

Idejni vodja zbora je bil Jože Molek, ki je v začetku vztrajal, da se na vajah tedensko naučimo igrati. Kasneje se je pokazalo, da je glavni cilj zbora bil ne le igranje po gostlinah, gasilskih domovih in veselicah, temveč idejno politično izobraževanje.

Vaje so bile dvakrat na teden v podstrešni sobi Kobitove vile na Bregu. Strokovno nas je učil Jože Turšič z Loga, dirigiral pa nam je Franc Svete-Lovrinčev. Ker sem takrat prevzel bardo, bugarijo pa izročil svojemu bratu Rajku, je Jože Turšič precej časa posvetil prav meni, da sem obvladal takoimenovane figure v igranju. In ko

mi je pokazal, kako naj se »sprehajam« po strunah, me je motilo, zakaj ima on tako debel palec na levi roki. Ko sem ga le pobaral, mi je odgovoril, da je palec cepljen prav za igranje berde. Na to smo se vsi prav sladko smejali.

Prav nepozabni in enkratni so bili poletni in jesenski večeri. Pri odprtem oknu smo odigrali nekaj valčkov in polk, katerih gals je nežno prodiral preko streh v ušesa počivajočih ljudi na Bregu in Pakem. Oni so vedeli, da bomo igrali v torek in petek, zato so gledali, da so predčasno opravili vsa dela, samo da bi nas mogli poslušati. V srečanjih na cesti ali med delom so nas ljudje vedno prosili, naj le odpremo okna, ko bomo igrali in naj z vso »andahtjo« zaigramo tisto »Bledi mesec«, »Marostarsko«, »Kukavico«, »Čuk se je oženil« in druge. Skratka, postali smo ljubljenci ljudi, ki so nas vedno in povsod radi poslušali. Igrali smo v gostilnah pri Petkovšku, Koširju v Preserju, pri Petriču in Erjavčku v Kamniku, v gasilskih domovih Breg, Bevke, Blatna Brezovica in še kje.

Cimperska mati in Dormiševa Rozi sta mi večkrat povedali, da so bile večerne ure igranja najlepše takrat, ko so se srebrni zvoki naših instrumentov mešali z regljanjem zvok na morostu in prepevanjem slavčkov v obronkih Krževatke in Podboršta. Tudi je v teh momentih zadrževalo marsikatero deklško srce, ko je vedelo, da strune prebira nekdo, ki ji je pri srcu.

Kot že rečeno, je bil Puntar v doseganju svojih ciljev vztrajen. S tamburaškim društvom je pridobil določeno »fasado«, izza katere se bo delalo povsem nekaj drugega. Dostikrat smo mladinci po vajah do jutra poslušali njegove razlage. Takrat smo imeli polna ušesa neznanih izrazov, katere smo le deloma ali pa jih nismo prav nič razumeli. Proletariat, revolucija, internacionalizem so bile besede, in samo še vedno neznanne besede, preko katerih smo kasneje, kot člani verige, bili popolnoma vključeni v dejansko dogajanje. Te in take besede so se začele širiti med delavce, kmete, mladino, žene na Faškariji. Vidno se je nekaj dogajalo, prišli so novi časi, nova dogajanja. Evropa je vrela, Hitler grozil, oboroževanje je bilo glavna tema časopisov, stavke delavcev, protesti potlačeni in nezadovoljstva pa je bilo polno ne samo v mestih, temveč tudi na vasi.

S takim delom so tamburaši pozitivno vplivali na politični razvoj. Ljudje niso poslušali samo glasu strun, marveč so prav od nas zahtevali, da jim povemo, kaj bo, kaj hočemo in kaj mora biti. Jedro tamburaškega igranja se je razpočilo in prišlo je na dan, kar je Puntar želel. Odslej se ni slišal samo njegov glas. Govorila so usta vseh članov tamburaškega zbora, poslušalcev pa je bilo vedno več. Iz ljudi, brezbriznikov, je nastal nov rod, ki bo tudi na Faškariji kmalu krojil novo življenje.

Nekega jutra, 1937. leta, ko so čebele z vsem žarom svoje pridnosti odletale iz čebelnjaka po svoj sladki tovor, je na vrata zaropotal Puntar in me vprašal, če grem z njim v gozd po drva. Takoj sem skočil pokonci in se oblekel. Od tega leta dalje sem si v očetovem čebelnjaku uredil nočno prebivališče. Stara postelja in omara za obleko je bilo vse, kar sem potreboval. Skočim skozi vrata, on pa je po stari navadi kadil »polovičko« in se oziral v nebo, godrnjajoč in ugibajoč, kakšno bo vreme.

Pridne materine roke so že pripravile žgance. Pojedel sem, popil še kavo, in že sva s Puntarjem, vsak s svojim končkom (ročni voziček na dveh kolesih) odhajala proti Kofrlju. Od Gašperjeve čuvajnice do Staj sva končke nosila na ramenih. V Stajah sva ju položila na tla, sedla in prižgala cigarete. Ob tej priliki mi je prvič sporočil, da v Borovnici nastaja organizacija kulturno-umetniško društvo »Vzajemnost«. Bil je jezen na borovniške delodajalce in oblastnike, ker da se v sindikatu ne da več pošteno delati. Ob tej priliki mi je sporočil, da se bo on včlanil ter me vprašal, če bi se tudi jaz. Ne da bi dosti spraveval, sem takoj prikamil in s tem še enkrat potrdil svoje popolno zaupanje do njega. Rekel mi je še, da bom v »Vzajemnosti« lahko nadaljeval z delom v dramski sekciji; na predavanjih in v po-

govorih pa bom lahko mnogo novega izvedel.

Tako sem postal član »Vzajemnosti«. Naključje je hotelo, da sem dobil člansko knjižico števil. 1. Ta organizacija je v veliki meri vplivala predvsem na mlade vaščane Faškarije. Tu smo se mladi zelo radi zbirali, se pripravljali na zabavo itd. Tako sem odigral nekaj manjših vlog v dramski sekciji, kar mi ni bilo težko, ker sem to delal že v gasilskem domu na Bregu. Tu smo končno »mulci« preraščali v mladeniče, ne samo fizično, temveč tudi v miselnosti. Zato smo potrebovali tu in tam tudi kako svarilo starejših, ker smo bili še vedno razposajeni. Končno so se začeli zbirati v tej organizaciji tudi nečlani, saj so bile zabave več kot privlačne. Veliko število »Sokolov« in »Orlov« je vse bolj in bolj prihajalo k Mavcu in se včlanjevalo. Zalar in člani njegove partijske organizacije so bili spričo dogodkov zadovoljni, saj je bilo na dlani, da linija Partije prodira vse bolj v široke sloje prebivalstva borovniškega kota.

Svoje prostore je KUD »Vzajemnost« imela pri Mavcu, kjer so delavci v prostem času sami preuredili kletne prostore v dvorane. Postavili so oder in kulise, kjer je bilo odigranih lepo število iger in spregovorjenih dosti besed, predvsem revolucionarne vsebine.

Istočasno pa je bilo zelo pestro življenje tudi v gasilskem domu na Bregu. Martinčičeva Fani je prevzela vlogo režiserke in igre so se vrstile ena za drugo. Jesenski in zimski večeri so bili živahni. Sedeli smo ob topli peči v sobi prizidka gasilskega doma in se učili. Vaje so bile kar na dnevnem redu. Ob nedeljah in praznikih pa se je zbrala množica Faškarjev in prebivalcev sosednjih vasi, da vidi, kaj smo se med tednom naučili. Za poživitev pa smo med pavzami igrali še tamburaši.

Vse to pa ni ostalo samo na Faškariji. Gostovali smo z dramami in veseloigrami. Nastopali smo v Blatni Brezovici, Bevkah, Preserju in Borovnici ter drugih krajih.

To so bili zares razgibani časi. Povsod se je delalo, učilo, prepevalo in veselilo. Bilo je vse postorjeno, tako doma kot v društvih.

Tudi v cerkvene praznike je Partija znala vnati svoje ideje. Po dogovoru s Puntarjem sem imel kot Miklavž 1939. in 1940. leta — pred podelitvijo daril — nagovor, v katerem sem obravnaval politično situacijo. Tu sem grajal — seveda v posebni formi — vladajoče, ker ni prišlo do naslonitve na Sovjetsko zvezo in ker se je vse bolj paktiralo s fašistično Nemčijo. Na kraju nagovora sem celo odkrito zaklical: »Bo že boljše, ko pride Jože«.

V tem obdobju so časopisi dosti pisali o oboroževanju Nemčije in Italije. Italijani so svojo oborožitev preizkušali v Abesiniji. Med ljudmi se je o tem dosti govorilo. Zlasti so bile bučne razprave o španski državljanski vojni. Simpatije, predvsem mladih, so bile na strani španske demokratske javnosti. Pesmi, ki so nastajale v španski revoluciji, smo pogosto prepevali po gostilnah, zlasti pa v nočnih urah na vasi, skupaj z domačimi vžigami. Peli smo pesmi »Oblački so rdeči«, »Kosec koso brusil«, »Nabrusimo kose«, »Kovači smo« in druge. Posebno je bila priljubljena pesem »Oblački so rdeči«, ki jo je tako rekoč pela vsa Faškarija. Objavljam jo tako, kot smo jo peli:

- Oblački so rdeči, kaj nek' pomenijo, da vojna spet se bliža, ki vse pobrala bo.
- Hitler, Musolini, drugače pravita, oba krvavo klanje na svet pripravljata.
- A mi se jim ne damo, dovolj je tekla kri, le v miru in svobodi človeštvo naj živi.

Vse te pesmi nam je prinesel Puntar, ki je bil tudi sam odlični pevec.

Širjenje fašizma, fašistične intervencije v Španiji, napad Nemčije na Poljsko, osvajanje Češke, Avstrije in drugih evropskih dežel, je še bolj poglodelo ekonomski in politično krizo v državi. Partija je vedno bolj dokazovala fašistično nevarnost in s tem potrebno naslonitve Jugoslavije na Sovjetsko zvezo. V tem smo dobili svoje naloge tudi Faškariji. V Borovnici in okoliških vaseh so se zbirali podpisni, da bi oblastni-

kom dokazali njihovo krivo pot. Zbrali smo 320 podpisov.

Vse bolj in bolj so se sistematično organizirale demonstracije proti draginji. Šli smo demonstrirati v Borovnico pred občino in tudi v Ljubljano. V Borovnici se je zbralo več kot 350 ljudi in zahtevalo delo in kruha. Vzklikali smo parole proti vojni, proti fašizmu, in zahtevali naslonitev na Sovjetsko zvezo.

Ves Balkan je že bil v rokah Hitlerjeve soldateske, ko so nas, borovniške in faškarske mladince, ki še nismo bili na regrutaciji in služili vojsko, poklicali v sokolski dom v Borovnico. Tu nas je prevzel rezervni kapetan Anton Miklavčič — nadučitelj v borovniški šoli. Iz nas je naredil vaško zaščito in nekakšno zaščitno enoto z nalogo patroliranja po vaseh in stražarjenja občinskih objektov. Orožja nismo dobili, čeprav nam je bilo obljubljeno. Tega nam niso dali tudi potem, ko je že bil izvršen napad na Jugoslavijo.

To priliko smo takrat SKOJ-evci na pobudo borovniške partijske celice izkoristili, kakor nam je veleval Puntar. Po vaseh smo trosili in raznašali propagandni material. Lepili smo ga na plovce, drevesa in zidove. V tem materialu je Partija v glavnem seznanjala ljudstvo s politično situacijo, predvsem pa s potrebo, da se Jugoslavija, kakršna pač je, brani pred fašističnimi osvajalci. Relacije našega patroliranja so bile proti vasem Kočenije, proti Bistri, proti Bregu, preko Goričice do Kamnika in Preserja in po Borovnici.

KAPITULACIJA JUGOSLOVANSKE VOJSKE

Po združitvi, šestojanuarski diktaturi, kapitalistični vladavini boržuazije, brezpravnosti delavskega in kmečkega razreda, je prišel tudi 6. april, ali kot smo rekli doma, cvetna nedelja leta 1941.

Zalotila nas je pri zajtrku. Začelo je grmeti in pokati. Butnil sem iz kuhinje na dvorišče in dalje na vrt. Slišati je bilo brnenje avionov v smeri proti Ljubljani. Za menoj je prišel, opirajoč se na kljuko, tudi stari oče, ki je prav tega dne, 6. aprila, slavil svoj 91. rojstni dan. »Mejduduši, kaj pa je to?«, je rekel, se oprl na palico in se razgledoval proti Barju. Ko sem mu odgovoril, da je verjetno začela vojna, a Puntar, ki se je v tem trenutku že prebil skozi plot, je to potrdil, je stari oče povzdignil glas in rekel: »Apermenc Viktor, če je to res, boš prav zaradi svoje mladosti nastradal«.

Da, imel je prav. Takrat sem imel 20 let. Za seboj sem imel otroštvo, osnovno šolo, ponesrečena dva razreda meščanske šole, uspešno končano triletno obdobje zidarske obrti in čez dober mesec sem že imel v žepu diplomu gradbene delovodske šole. Z življenjem in mladostjo sem bil zadovoljen. Bil sem navajen delati in vajen pojesti tisto, kar je mati na mizo postavila.

Kakor z drugimi evropskimi državami, je tudi s Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev bilo kmalu konec. Vse to sem doumel na svoj način, pravzaprav tako, kot mi je razlagal Puntar. Za zatiranjem domače buržoazije bo prišel na oblast tujec — okupator, ki bo v svojem zatiranju še hušji. V svojem fašističnem terorju bo hotel vzeti narodu osnovne človeške pravice. Vse to se je prav kmalu zgodilo.

Puntar me je odpeljal više po vrtu. Prišla sva do železnice, jo prečkala in se povzpela v Nandedov boršt. Sedla sva na hlod. Puntar je zaskrbljen kadil čik, se zagledal v krošnja debele bukve in dolgo molčal. Nato je spregovoril. Rekel je, naj popoldan istega dne skličem sestanek vse faškarske »mularije« in tamburašev pri našem čebelnjaku. Potem mi je govoril o nekakšni zamenjavi vlade v Beogradu in pa o glasu, ki ga je narod Beograda dal 27. marca v demonstracijah.

Popoldne, ko smo se zbrali pri čebelnjaku tamburaši in mladina, smo nekaj časa tresli strune, potem pa je Puntar na kratko orisal politično situacijo. Pozval nas je, da karkoli bo prišlo, vedno in povsod moramo ostati Slovenci. Z

nekaj pesmimi smo zaključili sestanek in se z glavami, polnimi skrbi, razšli.

Zalostno je bilo gledati, kako je jugoslovanska vojska odstopala, ne da bi se upirala sovražniku. Kolone vojakov z vozmi konjske in volovske vprege so se valile od Vrhnike, mimo naših vasi in še dlje preko Podpeči proti Dolenjski. Med možmi in fanti z zagorelimi obrazi in s povešenimi glavami je bilo le nekaj podoficirjev. Oficirjev skoraj ni bilo. Na vprašanje, kam da gredo, so bili predvsem dvojni odgovori: ali »Kaj te briga, to je vojaška skrivnost« ali »Gremo na Gorjance, na nove položaje, kjer se bo začel glavni odpor sovražniku«.

Kolone voz in vojakov so počasi prenehale in nazadnje so odstopali graničarji. Ti so bili zelo energični. Kontrolirali so zaostale vojaške kolone, jih gonili naprej, od podoficirjev zahtevali, da »drže« disciplino, zaustavljali in kontrolirali civilno prebivalstvo, itd.

Ker je v teh dneh prišla direktiva za zbiranje orožja, ki jo je prinesel Puntar iz Ljubljane, sem naiven, kot sem bil, odšel proti Borovnici, da od patrol ali posameznih vojakov iztaknem kakršnokoli orožje. Nekaj mi je govorilo, da bi se orožje lahko našlo tudi ob stranskih stezah. Ko sem prišel do velikega mosta, me je ustavila patrola graničarjev. Uperili so puške proti meni in energično zahtevali, da se slečem. Hoteli so namreč videti, če imam na sebi spodnje vojaško perilo. Ko sem se slekel in so videli, kar so hoteli, sem se zopet oblekel. Vprašali so me še, koliko sem star in kje sem doma. Potem so me nagnali in ukazali, da moram »odmah kući«. Že pred tem smo ob poteh našli ubite civiliste, ki so imeli na sebi vojaško spodnje perilo, kasneje pa je bilo tega vedno več. To je bil še en dokaz, da volje za odpor proti sovražniku ni manjkalo.

Direktivo o zbiranju orožja smo vseeno uspešno izvajali. Stikali smo po obronkih gozdov, ob poteh, stezah, in potokih ter tako našli marsikatero puško. Po Puntarjevem navodilu sem za to delo angažiral še nekaj fantov iz Faškarije: Zvonka Slaka, Antona Molka, Antona Gerdino, Antona Sveteta, Franca Mavca, Ivana Kržiča, Janka Petelina, Jožeta Stražišarja in še nekatere. Ti so pridno brskali po terenu in prinašali vse, kar so našli, zdaj že od bivše jugoslovanske vojske.

Posebno uspela akcija v zbiranju orožja je bila tista, ki jo je vodil Puntar, pomagala pa sva mu Ivan Kržič in jaz. Nekje je iztaknil, da pred Kobitovo gostilno stoje neloženi vozovi s puškomitraljezi, s konjsko vprego. Ves v znoju in zadihan me Puntar pokliče in reče, da naj se še z enim tovarišem takoj »naslikam« pred Kobitovo gostilno. Skočil sem čez grič k Ivanu Kržiču in že sva bila na dogovorjenem mestu. Za trgovino nama je Puntar razložil, kako naj bi akcija potekala. On, Puntar, naj bi vojske — vozarje, katerih vprege so stale pred gostilno, povabil na pijačo, midva pa naj bi vsak eno vprego odvedla mimo Kobitovega hleva ob Borovniščici na Mah.

Ko nama je kasneje dal znak za začetek, sva prišla konje za uzde in pognala, kakor je bilo domenjeno. Daleč na Mahu, nekje na kolovozu med robidovjem, sva ustavila, in počakala Puntarja. Izpregla sva konje in jih nagnala v nezna-no. Po Puntarjevem prihodu ko smo razkrili cerade, s katerimi so bili pokriti vozovi, smo zagledali zaboje, v katerih so bile popolnoma nove češke »zbrojevke«.

Počakali smo noč, nato pa smo orožje znosili v Kirmov boršt nad železnico. Zaboje in vozove smo pustili, kjer so bili. Še isto noč sva s Puntarjem vse znosila v Cimperski Kofri, kjer sva si v gosto zaraščeni dolinici uredila skrivališče.

Tako sva ob končanem umiku žalostno razpadle vojske imela v najinem »arzenalu« že nad 20 puškomitraljevov, okoli 30 pušk, nekaj bomb, bajonetov in precejšnje količine municije. Po podatkih, ki jih je dal Puntar v zapisu Rezke Treven, je bilo zbranih 36 pušk, 23 mitraljevov in 15.000 kosov municije.

Jože Molek-Puntar

RAZSTRELITEV BOROVNIŠKEGA MOSTU

V teh aprilskih dneh je prišlo še do drugega žalostnega dogodka za prebivalce borovniškega kota. Porušen je bil namreč Borovniški most. Da ga bodo porušili, sem izvedel od svojega očeta, ki je bil dolga leta desetar na progi Borovnica-Preserje.

Oče je, kot vsako jutro, tudi tistega dne odšel v službo. Kmalu se je vrnil in od matere zahteval, da mu pripravi vse potrebno za pot. Ili mora z delovno skupino v Ljubljano, je povedal. Tudi je rekel, da bo odpeljal vse železničarje od Planine in jih pobiral vse do Ljubljane. Mati mu je jokajoč pripravila nekaj za pod zob in tako je odšel proti Gašperjevi čuvajnici. Odšel sem za njim, se ustavil nad progo, kjer je že bilo zbrano staro in mlado Trnovega. Vsi so bili nekako potlačeni. Nikomur se ni zljubilo spregovoriti. Imel sem občutek, da so v obronkih Vršiča prenehali prepevati in žvižgati prav vsi pernatci prebivalci. Kraj mladosti, lepih spominov, se je popolnoma spremenil. Vse živo je čakalo nekaj, kar ne bi smelo priti, pa je vendar prišlo, ker je moralo. Zdelo se mi je, da se ropotanje koles in pisk lokomotive drugače sliši, ko se ja vlak s truščem ustavi ob čuvajnici. Glave, ki so se sklanjale iz vagonских oken, so bile nekoliko čudno pri miru, oči pa so togo gledale iz skupine delavcev ob progi. Bili so delavci in kretničarji s Planine, Rakeka, Logatca. Vlak je stal, delovna skupina, kateri je bil desetar moj oče, pa nikakor ni hotela vstopiti. Muzali so se eden drugemu, se spogledovali, dokler Dobrin ni energično zarenčal, da on ne gre nikamor. Takoj za njim so odklonili vstop v vagona še Štalir, Debevc, Pirc in ostali. Formirali so gručo. Izgledalo je, kot da se sramujejo svoje nedisciplinirane odločitve. Na-

zadnje je k njim pristopil še moj oče in rekel, da tudi on nima česa delati v Ljubljani, če pri sebi ne bo imel skupine. To so opazovali Planinci, Rakovčani in Logačani. Naenkrat so tudi oni eden po eden poskakali iz vagonov in se po skupinah peš podali nazaj v svoje kraje.

Ko je prazen vlak odpeljal proti Ljubljani, so se naše oči usmerile proti Borovniškemu mostu, ki je bil od nas oddaljen kilometer in pol. Mogočen v svoji veličini in lepoti je stal, ali bolje rečeno, ležal med dvema bregovoma. Kljuboval je 84 let vremenskim razmeram, teži, ki jo je na svojem hrbtu prenašal iz brega v breg. Še bi lahko služil svojemu namenu, ni bil še starec. Vendar, moral bo umreti. Tako so odločili tisti, ki mu niso hoteli narediti sramote, da bi na svojem hrbtu nosil tujo soldatesko in njeno oborožitev. Tak naj bi tudi v bodoče ostal v očeh in mislih ljudi, ki so ga gledali in občudovali: mogočen, lep, neoskrunjen in ponosen. Ostal naj bi v srcih narodni junak.

V takem razmišljanju ljudi, ki so ga gledali, se je pod mostom naenkrat pokazal ogenj vseh barv. Zaiskrilo se je in užgalo. Ogenj je švignil na vse strani. Njegova lepota, kot da je zadržela in se malce povzdignila. Dobil je rano, veliko in bolečo, nikdar več ozdravljivo. Za ognjem je nastal gost in črn dim. Kadar žival umira, se skrje — sem pomisli. Tudi on se je skrnil. Skrnil se je za tistim, kar mu je ponudil človek. Kot da ga je sram ljudi, ki so ga leta in leta občudovali in vzljubili. In šele sedaj, kolikor časa je rabil zvok za razdaljo do nas, je zaječal. Spustil je svoj smrtni krik. Slišal se je v pobočje Planine, Trebelnika, preko Menešije daleč v notranjske gozdove in preko Barja do Ljubljane in še dlje in dlje na vse strani.

Zračni pritisk, ki je prišel do nas, nam je zmetal klobuke z glav. Zavihrale so hlačnice in krila, kot bi mu pošiljale poslednji pozdrav.

Borovnica je bila dolgo časa zavita v gost črn dim. Šele ko je veter ta grozeči dim razgnal, smo zagledali v mostu veliko rano. Srednjega dela ni bilo več, le tirnice so še visele, povezujoč Planino s Trebelnikom.

Srce se nam je stisnilo ob misli, da mogočnega lepota — Borovniškega mostu — ni več. Ozrl sem se na očeta. Nepremično je strmel v ranjeno mesto. Po licu se mu je utrnila solza. Ni je hotel obrisati, naj le drsi po licu. Čital sem mu misli: »1918. leta sem postal tvoj varuh. Oblačil sem te, čistil in kontroliral tvojo stabilnost. Sedaj si umrl, kot mora po zakonu narave umreti vse na tem svetu«. Solze sem zagledal tudi na ostalih licih, predvsem starejših delavcev. Nič čudnega. Več kot dve desetletji so bili z njim, na njem in ob njem. Dajal jim je kruh.

Razšli smo se, zaviti v črne misli in nejasno bodočnost.

Istega dne, ko je Puntar prišel iz službe in me z živžgom poklical na plot, mi je povedal, da bo treba v prostovoljce. Direktiva Partije je, da je Jugoslavijo treba braniti pred fašističnimi zavojevalci, takšno, kakršna pač je. Do realizacije te direktive v borovniškem kotu ni prišlo. Razlogov za to je bilo več. Drugi dan sem s Puntarjem šel v Ljubljano. Namesto v šolo sem z njim odšel pred kasarno 40. polka. Tu nas je čakalo in čakalo več mladih, dokler nas niso razgnali in nam veleli iti domov. »O domovina, imaš sinove, ki bi te branili, nam ne dovolijo tisti, ki so oblast zadržali in ki je nikdar več ne bodo dobili v roke«. To so bile Puntarjeve besede, preden sva pri Kajfežu stopila na »špricer«.

OKUPACIJA

To se ne da pozabiti. Še danes žge v prsih spomin na aprilsko popoldne 1941. leta. Sloneč na ograji smo se s Trnovega razgledovali po Barju. V Bistri smo zagledali, še prej pa zaslišali, ropot nenavadnih voz in blebetanje čudnih možicov. Kolona je nadaljevala preko Dpla v Borovnico ni prišla na Breg. Prvo, kar mi ni bilo všeč, je bila zelena uniforma s tako smešno kapo na majhnih možičih. Strašno glasno so žlobudrali neznanu govorico. Druga stvar, ki je bodla v oči, so bili do tedaj neznan enosni vozovi z velikanskimi kolesi in pokriti s ceradami. Vprežene so bile čudne živali — mule, ki sem jih

tedaj prvič videl. Vse to je bilo čudno name je napravilo negativen vtis. Čeprav sem bil mlad in neizkušen, se mi je zdelo, da to ni prava vojska. Sram me je bilo, da bodo taki »soldatki« zamejnali naše fante in može, ki so pod nemogočimi pogoji morali odstopiti.

Ko se je ta soldateska privleka na Breg, se je razporedila na senožeti za Švigljevim kozolcem. Puntar, s katerim sem naslonjen na plot gledal to tragedijo, je škripal z zobmi, jih zmerjal z »lastovkami«, na kraju pa svoj bes prenesel na vladajočo kliko stare Jugoslavije. Obnašal se je zelo čudno. Takega še nisem poznal. Naenkrat me je prijel za rame, me obrnil k sebi, se mi zagledal v oči in skoraj šepnil, če si upam iti z njim. Prikimal sem mu, nakar me je potegnil za seboj in stekel. Tekel sem za njim čez njegov pa naš vrt, preko proge in šele globoko v gozdu na razpotju breške in paške gozdne poti v Kofrlu se je ustavil. Oba sva bila zadihana. Šele, ko se je popolnoma umiril, me je mirno pogledal in še bolj mirno nagovoril: »Viktor, imam načrt. Če greš z menoj v akcijo, je prav, če ne, bom to storil sam«. Ker je svoje duševno počutje prenesel tudi na mene, sem mu ne da bi ga kaj vprašal, odgovoril, da kamor on, tja tudi jaz. Brez besed se je dvignil, obrnil in stekel. Jaz pa za njim.

Prišla sva do najinega skrivališča orožja. Iz njega sva vzela vsak svoj puškomitraljez. Enega sva očistila od masti že pred nekaj dnevi, drugemu pa sva to storila sedaj. Vzela sva vsak po dva okvirja municije in že tekla nazaj po poti, od koder sva prišla. Pod Pruhkom nad Gašperjevo čuvajnico sva se ustavila. Nekaj časa sva gledala, kaj počno, nato pa sva se ulegla, nameščajoč orožje proti Italijanem.

Ne samo roke, celo telo se mi je treslo ob misli, da bom pravkar nekaj storil, česar v življenju nikdar nisem delal. Hvaležni sem bil vlaku, ki je pravkar pripeljal izza ovinka, da je vsaj za nekaj časa odložil najino početje. Ko je vlak odpeljal, sem za čudo postal povsem miren. Puntar me je pogledal in se po dolgem času prvič nasmešnil. Pritisnil je na petelina, kar sem storil tudi sam. Mitraljeza sta lajala in bruhala svinčeno smrt. Ko sva izpraznila vsak po dva okvira municije, sva vstala in kot veter izginila v zavetje grmovja in gabrov. »To naj jim bo v pozdrav — hudičem!«

Nekolikokrat je ponavljal te besede, vse do Kofrla, kamor sva zoper skrila orožje. Potem sva se obrnila proti domu. Pot sva spremenila tako, da sva iz gozda sestopila preko Preveka pri Rožmanu v Goričici in se po glavni cesti vrnila domov. Puntar je še vedno ponavljal besede: »To naj jim bo v pozdrav!« In bil je to pozdrav v imenu Faškarije, v imenu ljudi iz majhne vasice pod Kofrlom, v imenu ljudi, ki niso hoteli in nočejo biti sužnji tujcem!

Seveda so Italijani po najinem »pozdravu« odgovorili s streljanjem iz vseh vrst orožja. Pokalo in grmelo je, kot huda ura, posebno malo kasneje, ko so začeli pošiljati v gozd mine iz težkega orožja. Razpršili so se proti vasi. S »štucii« v rokah so maltretirali ljudi in jih spraševali: »Dove serbi?« Celov v zvonik paške cerkvice SV. Miklavža so šli gledat, če so tam »Serbi«. Tudi naju so ustavili, ko sva se vračala tik ob Kajžerjevi hiši na Pakem. Pretipali so naju, vprašali, kje sva bila in takoj izpustili.

Končno sva prišla domov. Takoj sem odšel v čebelnjak, se usedel na posteljo in šele sedaj ugotovil, da se rahlo tresem. Globoko v srcu pa sem čutil olajšanje, da sem storil nekaj, kar sem bil dolžan storiti.

Mračilo se je, ko sem stopil v hišo. Mati me je spraševala kje da sem bil in postavila na mizo večerjo. Molčal sem, jedel in premišljeval. Mogoče sem pretiral, ali zdelo se mi je, da dogodki preveč zahtevajo od mene. Vprašal sem se, če bom zmogel. Pa sem le, saj sem šele kasneje uvidel, da človek zdrži več kot železo.

Dnevi so hitro minevali. Hodil sem v šolo, doma pa delal po hlevu in okrog kozolca. Pripravljal in podmazal sem voz, s katerim bo treba

začeti voziti gnoj na njive. Kmalu je bilo vse storjeno. Diplom o končani delovodski gradbeni šoli sem imel v žepu, gnoj je bil na njivi, oralo se je, sadilo krompir in ostale poljščine. Ob večerih ni bilo več tako živahno kot nekaj. Policijsko uro in Italijane smo preklinjali, ker nismo mogli na vas prepevat. No, to smo začeli ob nedeljah popoldne v Petkovškovi gostilni.

Neko nedeljo popoldan smo tako sedeli v gostilni in peli vse, kar nam je padlo na pamet. Med drugim tudi španske revolucionarne pesmi. Naenkrat se vrata gostilne s trušcem odpro in v sobo vdre patrola petih Italijanov. Vodil jih je »glavonja«, (Italijan z izrazito veliko glavo). Začeli so na nas vpiti, suvati s puškinimi kopiti in brcati. Nagnali so nas ven, nam prepovedali prepevati in nas nagnali domov. Ni me bolel udarec s kopitom ali brca. Bolelo me je, da mi tujec v domači vasi prepoveduje prepevati v mojem jeziku. V prsih se je nekaj lomilo, celo razkralo se je in žgalo do bolečine.

Po poti domov sva s Puntarjem preklinjala in sklenila, da bo »glavonjo« treba pospraviti. Tisti večer je nazadnje prišel na Trnovo po »uovo« — jajca, vendar jih ni odnesel. Fašističnega debeloglavca je zadela zaslužena kazen. Vzela ga je noč in zemlja. Ob tem dejanju so bila razmišljanja težka in moreča: »Hudič, po kaj si prišel v tujo domovino? Kdo od nas ti brani, da govoriš, pišeš in poješ v svojem jeziku? S kakšno pravico si nam prišel prepovedovat tisto, kar sam rad delaš?«

Tudi pogovarjati se v svojem materinem jeziku nam niso dovolili. Naše svobodočine so šle po zlu. Obdali so nas z žico, kontrolirali, kod hodimo, kaj delamo — (kaj hudiča jih to briga?) — uveljavljali so svoj fašistični zakon. Vse to so opravičevali z besedami, ki jih nismo in jih nikoli ne bomo razumeli, da so nam, »barbarom«, prinesli rimsko kulturo. Kakšna je ta kultura, smo v naslednjih letih občutili na lastni koži! Posebno ne bomo pozabili 1942. leta, po juljski ofenzivi, ko je bila Notranjska en sam ogenj, postrelili so veliko nedolžnih ljudi, v taborišča pa so odvažali tisoče nedolžnih mož, žena in otrok.

Sedaj smo tudi že na svojih plečih občutili, kakšno bodočnost nam je namenil fašizem. Svojih lepih pesmi nismo smeli več peti. Plijuvati po cesti res ni lepo, vendar se tudi to človeku dogodi. Tako sem nekoč to naredil blizu okupatorjevega oficirja in njegovih vojakov, za kar sem jo pošteno skupil. Dobil sem jih okoli ušes in v »ta zadnjo«, pa še od grintavega črnosrajčnika, ki mi ni segel niti do ramen. Užaljenost je rasla iz dneva v dan.

Včasih so se dogajale prav smešne stvari, za kar je poskrbelo nerazumevanje jezika. Tako, na primer, je nekoč Matevžev Tone — Anton Molek z Brega, ki je delal na Švigljevi žagi, vprašal italijanskega oficirja v svojem faškarskem narečju: »Gsput Tenente, kuk je pa ura?« Pri tem se je oficir vzravnal, stopil v stav mirno in odgovoril: »Niente paura, nostri Italiani sempre forti.« Mi tega odgovora sprva nismo razumeli. Šele kasneje, ko nam je to nekdo razjasnil, smo se od srca nasmejali.

Kolikor bolj je rasel teror okupatorja nad mirnimi prebivalci vasi, toliko bolj je rasla organiziranost vaščanov v borbi proti fašizmu. Klice iz Ljubljane, da med 18. in 20. uro noben vaščan ne stopi iz hiše na cesto, smo solidarnostno izvajali tudi na Bregu in Pakem. O vsem tem je vodil brigo Puntar, mi »mulci« pa smo mu pomagali.

V teh dneh je bila borovniška partijska celica, ki je štela šest članov, zelo aktivna. Njen sekretar, Rone Zalar-Žan, si je prizadeval, da bi svedove dela med delavci in kmeti med dvema vojnama čim bolj izkoristil. Čeprav sta julija 1941 odšla Zalar in Janez Molek v ilegalo, je še vedno aktivno vplival na delo celice, ki jo je Zalarjevi odsotnosti že dalj časa vodil Puntar. Slednji je poleg ostalega utrjeval veze z vodstvom v Ljubljani, krepile pa so se vezi z že tradicionalnimi prijatelji iz Loške doline, Rakeka in Duplice, ki so bile po sindikalni liniji in liniji »Vzajemnosti« že pred vojno. Posebno dobro je delovala veza v Ljubljani preko železnice, po tej poti so v borovniški kot stalno prihajali propagandni in študijski materiali.

17. julija so Zalarja in Janeza Molka karabinerji in žandarji ujeli na marostu, kjer sta se od začetka okupacije skrivala. Odpeljali so ju na kvesturo in ju postavili pred sodišče. Zalar je iz zapora kmalu ušel in postal prvi partizan iz borovniškega kota. Pomagal je pri ustanovitvi Borovniške čete in bil nekaj časa intendant, nato pa komisar te čete.

USTANOVITEV ODBORA OF NA FAŠKARIJI

Kmalu po ustanovnem sestanku OF Slovenije nas je Puntar sklical na svojem vrtu in nam o tem na široko govoril. Takoj po direktivi, ki jo je v Borovnico prinesel Miha Marinko, o ustanovitvi odbora OF, je Puntar sklical ponoven sestanek v našem čebelnjaku in tu je bil konec maja ali začetku junija 1941 ustanovljen prvi odbor OF za Breg-Pako. Odbor so sestavljali: Jože Molek-Puntar, Pavel Mikuž-Bolte, Ivan Juha, Ana Petrovič in Viktor Kirn. S takim sestavom odbora je Puntar zagotovil delo z vsemi sloji ljudi v vasi. Tako je med delavci imel vpliv Mikuž, na kmete Ivan Juha, na žene in dekleta Petrovičeva, na mlade, Viktor Kirn, Puntar pa na vse.

Vaški odbor OF za Faškarijo je razvil koristno aktivnost o vseh vprašanih, ki mu jih je nalagala vojna vihra in okupacija. Še naprej je bila glavna naloga zbiranje orožja, municije in ostalega vojnega materiala. Ko so se kasneje pojavile prve partizanske enote, nam ni bilo težko oddati orožja ali municije, kakor tudi ne hrane. Vse je bilo organizirano po trojkah, kar nam je koristilo pri konspiraciji, da se je članstvo OF širilo in povečevalo, možnosti izdajalcev in denunciatov, čeprav smo jih imeli na doseg roke, pa so bile minimalne. Zelo pomembno je dejstvo, da vse do požiga vasi Breg — Pako (maja 1942) ni bilo niti enega primera, da sovražnik prodre v organizacijo.

Faškarski odbor OF je svoje delovanje usmerjal celo na sosednje vasi. Puntar je večkrat odhajal s še nekim iz odbora v Goričico (na vezi je imel Jerneja Brancija-Grčavega), v Kamnik, Preserje in Podpeč. Na te sestanke je vzel nekajkrat tudi mene, in sicer h Kovaču, na Smoleče, v Erjavčovo gostilno in v gostilno pri Koširju. Tu smo se pogovarjali z Erjavčkovimi fanti (Andrej in Stane), Smolečevimi (Julka, Ivan in Tone) ter s Koširjevim Mirom in še z drugimi, predvsem o delu z mladino.

Propagandni material, ki ga je v največji meri Puntar sam prinašal iz Ljubljane, je bila vse težja naloga. Tudi v tem se je znašel in organiziral za njegovo hišo in v našem čebelnjaku tiskanje manjših stvari, predvsem letakov za trošenje po cestah. Glavni študijski material in pa sredstva obveščanja pa je še vedno prihajal po posebnih kanalih iz Ljubljane.

Ker je število pristašev OF iz dneva v dan raslo, so bile tudi naloge odbora OF in posameznikov vse zahtevnejše. Kot kandidatu Partije mi je Puntar postavil vse težje naloge. Nalagal mi je, da sem sam skliceval in vodil sestanke faškarske mladine. Često me je samega pošiljal v sosednje vasi na zvezo ali pa mi dal konkretno nalogo na primer prenašanje materiala. Kasneje mi je dovolil, da sem tudi sam odrejal tovariše, ki bi naloge opravljali namesto mene. Puntar je bil zelo strog, posebno, ko se je šlo za izvrševanje konkretnih in težkih nalog. Tako je bilo tudi vročega avgustovskega dne.

Poklical me je k plotu in mi rekel, da moram poiskati na Mikuževi (Gmajnski) njivi na Podražki puškomitraljez, ga izkopati ter prinesiti v najino skrivališče orožja, in sicer mimo italijanske straže. Naročil mi je, da iz Podražke grem po stezi ob Borovniščici, mimo Enžutove Retje, naravnost h Kirnovi hiši, med Gmajnsko hišo in Zlovševim hlevom do Nemčevih, nad Kirnovo kaščo, nad Nandetovo hišo, Karlovcovo hišo do Dormiševih (pri mali čuvajnici na progi je bila straža, prav tako pri Karlovcovi hiši) nad Telbanovo hišo na Vrbinov grič ter preko proge v

gozd. Ni mi šlo v račun, zakaj mi mora prav on traserati pot, ker bi lažje in brez nevarnosti sam odredil lažjo pot. Šele kasneje, ko sem ga vprašal, zakaj je tako delal, mi je odgovoril: »Da se kadri morajo kaliti v akciji in disciplini, posebno tisti, ki naj v kratkem postanejo člani KP«.

VAŠKA ZAŠČITA

Puntar nam je večkrat govoril tudi o tem, kako je glavni cilj našega dela osveščanje ljudi, pri njih razvijati disciplino in se kot končni cilj pripraviti za partizansko borbo. Direktivo za formiranje vaške zaščite, ki smo jo takrat prejeli od višjih forumov, je v prakso prenesel na zelo originalen način. Oktobra, morda že septembra, je prišel na dan z idejo za formiranje vaške zaščite, katere komandir je postal sam. Zaradi tega smo sprva imeli nekaj vaj, nakar smo takoj šli v konkretno akcijo. Vaje vaške zaščite so izgledale takole: Določeno noč smo se morali vsi člani vaške zaščite (pod pojmom član vaške zaščite podrazumevamo člane OF in pa simpatizerje NOP) javiti na določenem mestu v gozdu (Martinka, Kirnova dolina, Vršič, itd.) Ko so se ljudje zbrali, tega ni smelo nič preprečiti, kajti od doma so šli šele potem, ko je nastopila policijska ura, je imel Puntar najprej politično uro. Zatem pa je bila vojaška ura. Seznanjali smo se z razstavljanjem in sestavljanjem orožja. Vsako noč, ko je bila vaja, smo imeli na programu drugo orožje (puške, pištola, puškomitraljez, rokovanje z bombami, itd.). Ko je bila učna ura končana, je moral biti vsak član zaščite zopet doma najkasneje do zore. Torej, ni smel ostati v gozdu in priti domov po dnevu. Tega ni smela preprečiti niti žica, s katero je bila vas ožičena niti italijanske patrole niti cesta niti železniška proga.

Tako je Puntar dosegel veliko, predvsem pa discipliniranost članov. V celoti gledano pa so se s tem krepile pri ljudeh tiste vrline, ki bodo kasneje potrebne v partizanih.

Kmalu po formiranju vaške zaščite smo šli že v konkretne akcije. Skoraj vse so potekale v trojках.

Po domači vasi in sosednjih vaseh smo trosili propagandni material, rezali ali prekinjali smo telefonske linije na železnici, zbirali še naprej orožje, municijo, hrano in nosili na mesta, kamor je vse to spadalo, itd.

Telefonske linije smo nekolikokrat prekinili, in sicer: pred Kržečevim lazon, pri Gašperjevi čuvajnici, v krivini v Goričih in v predelu pod Žalostno goro pod Prevaljem. Tako je bila porezana ali prekinjena telefonska linija na zgoraj omenjenih mestih 20. in 21. avgusta 1941. leta in pa v noči od 5. na 6. december 1941. leta, ko so tri trojke iz naše vaške zaščite usklajevale akcijo z razstreljivo Preserskega mostu.

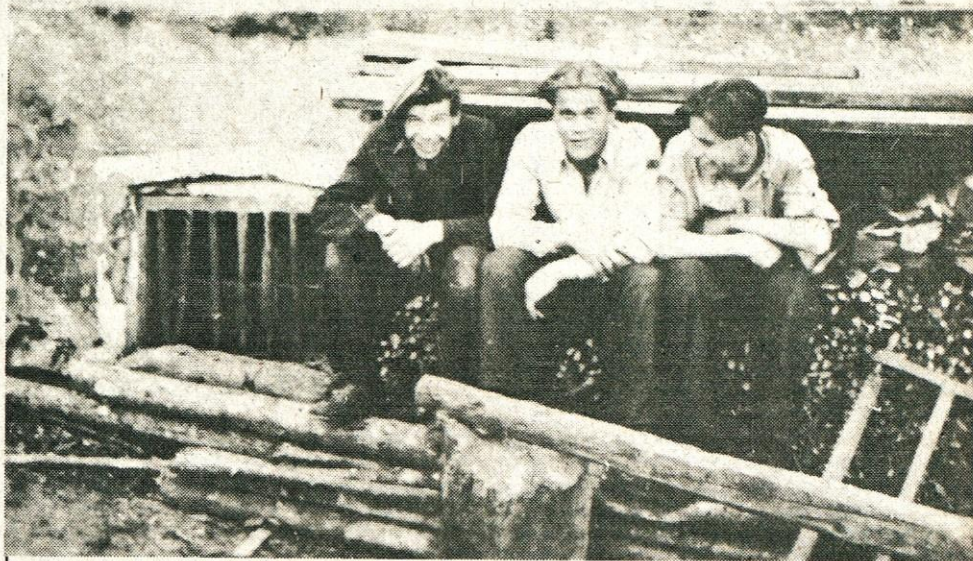
Sistem trojk, njihova discipliniranost, zlasti pa konspirativnost, se je krepila, akcije vaške zaščite so postajale vse bolj samoiniciativne, vse do formiranja lastne vaške partizanske čete.

Ko so se pojavile v bližnjih gozdovih prve partizanske skupine, se je Puntarjevo »kaljenje« kadrov nadaljevalo. Posamezniki smo dobivali, ne da bi vedeli eden za drugega, vse bolj odgovorne naloge.

Nekje avgusta 1941. leta, ko je po vasi dišalo po sušeni otavi in ko je vročina pritiskala in izcejalala znoj iz pregretih teles, sem dobil od Puntarja nalogo prenesti nahrbtnik, poln raznega materiala, iz Malenske hiše na Zvirku v Pekel nad Ohonico. Ne da bi kaj dosti razmišljal, sem se s kolesom odpeljal do Malenskih, kjer sem od matere dobil poln težak nahrbtnik. V njem so, poleg hrane, bile tudi bombe-kragujevke. Zopet sem začel razmišljati, zakaj moram z nahrbtnikom po poti, ki mi jo je odredil Puntar in zakaj ne bi to storil ponoči, ko bi bilo lažje in varneje. Vendar sem misli potisnil na stran in se z oprtnim nahrbtnikom povzpela na kolo. Odpeljal sem se proti Bregu. Pred Kobitovo vilo so stali Italijani. Zdelo se mi je, da z očmi vrtajo skozi nahrbtnik in da me bodo zdaj zdaj ustavili. Jermenje nahrbtnika mi je rezalo ramena, oblival me je znoj. Da bi nekako skrtil bojazen, da bi me ustavili,

sem žvižgajoč in pozdravljajoč peljal dalje. Da, pozdravljajoč z desno roko, z levo pa sem malomarno krmaril. Kaj vse se mi je tedaj motalo po glavi, je težko napisati, mislim pa, da sem takrat prvič in zadnjič pozdravil z dvignjeno roko.

Vse se je ponovilo tudi, ko sem vozil skozi Borovnico. Pred Dražico pa sem pritisnil na pedale in skoraj na glas kriknil: »Presto, rdečebavni, pokaži zdaj svojo hrabrost!«. Z veliko brzino sem peljal skozi Dražico in Ohonico. V Peklu me je na določenem mestu že čakal Tone Zalar-Zan. Predal sem mu pošiljko, on pa meni prazen nahrbtnik. Naloga je sicer bila opravljena, vendar sem pri vrnitvi čutil, da se tresem po celem telesu. Težko je reči, zakaj: ali iz strahu pred Italijani ali iz strahu, da ne bi dobro opravil ali pa od zadovoljstva.

Nekaj faškarskih skojevcev (z desne proti levi) Rudi Furlan, Viktor Kirn, Anton Molek

SPREJEM V PARTIJO IN USTANOVITEV PRVE VAŠKE CELICE KPS NA FAŠKARIJI

Nekje konec avgusta ali v začetku septembra 1941. leta sem zaslišal znani žvižg puntarjev. S polnim želodcem »zarošanega« krompirja — specialiteta moje matere — sem odšel na pot. Jože me je že čakal. Oba sva pravkar prišla z dela in od kosila. V kratkih stavkih mi je razložil, kaj je novega na frontah in kako partizani razbijajo stari svet. Kot vzrok odstopanja Rdeče armade je tudi sedaj navajal strategijo boljševiške Partije in Rdeče armade. Vprašal me je, kaj bom delal naslednji dan. Predložil mi je, da naj bi šla s konjičkoma v gozd po drva. Res sva šla, ne zgolj zaradi drv, marveč zato, da pregledava najino skrivališče orožja in municije in da se pogovoriva o nadaljnjem delu. Na razpotju gozdnih poti v Kofrlu, tam, kjer ena pot vodi na Breg, druga pa na Pako, mi je prvič povedal, da se na Faškariji namerava ustanoviti prva partijska celica in da bom tudi jaz sprejel v Partijo. V ta namen — tako je rekel — naj se sedaj podvzavava in čimprej vrneva domov, ker da moram ob 18. uri biti pri Malenskih na Zvirku. Ob tej novici sem se počutil precej nenavadno. Nisem bil prepričan, ali me po telesu nekaj trese ali prebada, vem samo to, da sem se šele pri Malenskih začel dokaj čudno obnašati. Na klop sem se namreč tako čudno vedel, da sem nerodno prekucnil klop pa še nekaj stolov.

V kratkih presledkih smo se v hiši zbrali — poleg domačega Pavla — še Janez Demšar, Puntar in jaz. Ne dolgo za tem sta vstopila tudi Ivan Novak-Očka in Franc Popit-Jokl. Po krajšem pozdravljanju smo odšli v neko drugo sobo

in posedli okrog mize. Puntar je uvodoma povedal, zakaj smo se zbrali. Naglasil je, da naj bi ta dan za Faškarijo pomenil važno prelomnico, ker bomo ustanovili prvo vaško celico KP Slovenije. Nato je besedo prevzel Očka, ki je v precej raztegnjenem nagovoru govoril o cilju naše borbe in o liku komunista. Ko je Jokl končal z nalogami bodoče partijske celice, smo med tremi člani Mikuž, Demšar in jaz, ki bomo tvorili vaško celico izbrali sekretarja. Puntar je bil namreč partijsko vezan s tedanjim proizvodnim sistemom v svoji delovni organizaciji na železnici v Ljubljani. Sicer pa je na tem sestanku dobil nalogo, da nam z izkušnostjo pomaga. Po krajšem spogledovanju in razmišljanju je Mikuž predlagal mene. Ker je tudi Demšar bil za to, sem tako postal oziroma bil izvoljen za prvega

sekretarja prve vaške partijske celice za vas Breg-Pako.

Razšli smo se vsak na svojo stran. Preden sem šel domov, sem zakoračil še k Cimperskim, k svoji stari materi in stricu Nacetu. Med potjo so mi brnele v glavi besede, ki sem jih pravkar slišal. Zaskrbelo me je in zamislil sem se, kako naj mlad in neizkušen opravičim zaupanje tovarišev. Bil sem ponosen, vendar pred seboj nisem videl poti, postlane z rožicami, ampak s trnjem in težavami. Ob sprejemu v Partijo ni bilo ne šopka ne knjige ne čestitk. Bili so le napotki za konkretne akcije, naloge, težke, pretežke za mladedga človeka, ki je šele začel stopati po življenjski poti. Vendar sem globoko v sebi čutil, da se bo navkljub vsemu dobro končalo. Zaupal sem sam sebi in tovarišem, predvsem pa mi je še iz sestanka ostal v spominu blagi pogled Puntarja, ki mi je dajal neizmerno korajžo. To je še isti večer podkrepil tudi z besedami: »Delaj pošteno, kot te je učil oče. Po lastni presoji boš videl, kaj je koristno za družbo in narod, ker sedaj se moramo odreči osebnim zahtevam. Če boš tako delal, bo delo dobro.« Te besede so me ohrabile tako kot njegov pogled.

Moram reči, da v nadaljnjem delu nisem bil sekretar celice v pravem pomenu jaz, čeprav sem bil izvoljen, ampak Puntar. Vse, kar je celica delala, do odhoda Faškarjev v partizane, in tudi kasneje, v četi, je prišlo iz Puntarjeve glave. Na novega leta dan 1942 smo sprejeli v Partijo še dva člana, in to brata Rajka in pa Ivana Kržiča. Tako je celica do odhoda v partizane štela štiri člane, skupaj s Puntarjem nas je bilo pet. Med tem časom je odšel iz celice tov. Demšar, in sicer za sekretarja celice v Borovnico. Kmalu nato smo sprejeli v Partijo še Škrbanovo Ano-Petrovičevce.

Kot sekretar celice sem prisostvoval tudi sestankom rajonskega komiteja za Borovnico. Sestanke smo imeli v neki šupi v Bistri, na Dolu pri Kavčiču ali Čerinu in pa na Bregu v našem čebelnjaku. Tu sem se srečal s prvimi težavami poročanja o minulem delu. Puntar je videl, kaj me tare, pa mi je tovariško pomagal, rekoč: »Povej tisto, kar smo sklepali na naših sestankih in pa o akcijah, ki smo jih izvajali.« To je bil napotek, kratak, vendar zelo koristen.

Z ustanovitvijo partijske celice je Faškarija dobila gonilni motor. Po tem dogodku smo šli v organiziranje osvobodilnega odpora še bolj v širino. Utrjevali smo zaupanje v OF, šli pa smo tudi k tistim, ki so odprto govorili proti naši borbi, pri čemer jih ni bilo sram, da so se javno opirali na okupatorje. Prepričevanje o nujnosti osvobodilnega boja proti zatiralcem ter nujnosti letega za obstanek slovenskega naroda je bilo eno izmed glavnih nalog partijske organizacije. Tako je bilo poleg ostalega sklenjeno, da se opozori tiste ljudi iz Faškarije, ki so odkrito komunicirali z Italijani. Ker smo menili, da je to delikatna naloga, je to prevzel Puntar. Po opravljenem delu mi je povedal, da našo stvar podcenjujejo in nas imajo za »revčke«, ki da bomo »en drek napravili«.

Tisto poletje, v času košnje, sem pomagal pri spravi sena in otave pri Pristavcu iz Pakega. Pri tem opravilu je bil stalno prisoten tudi njihov sin Tone. Spominjam se pogovorov in žolčnih razprav z njim. Bil je na dlani, da zastopa stališče takratnega klera in tistih ljudi, ki so odkrito simpatizirali s fašisti. Takrat je pri košnji pomagal tudi posestnikov sorodnik Franc Kržič iz Borovnice, s katerim sva tako ali drugače hotela vplivati na domačega Toneta, vendar so bila vsa prizadevanja kot bob v steno. Prišlo je do žolčnih prerek, brez popuščanja z ene ali druge strani, brez kakršnihkoli rezultatov.

Ko sem kasneje o tem poročal na sestanku celice, je Puntar sicer odobril take pogovore, ne pa načina, s kakršnim smo nastopali. Šlo je za to, da niso koristne debate o tem, kdo bo zmagal, temveč smo kot zaključek in sklep sprejeli stališče, da je ljudem potrebno prikazati akcijski program OF, s katerim le-ta nastopa. Zato smo takoj organizirali nekaj študijskih sestankov, na katerih smo pri aktivistih le-tega utrdili. S tako »obrazložitvijo« smo se ponovno z vsem žarom vrnili med ljudi. To se je pokazalo koristno, saj smo tako še bolj utrjevali enotnost vasi. Simpatizerjev OF je bilo vedno več in ni bilo malo primerov, da so ljudje, med njimi tudi starejši, sami zahtevali pojasnila iz programa OF. S takim delom smo zabeležili velik napredek tudi v zbiranju orožja, materiala in hrane, saj so ga ljudje začeli sami ponujati ali prinašati na zbirno mesto. S takim načinom dela se je partijska celica zelo hitro uveljavila in dobila nov polet za izvrševanje še bolj zapletenih nalog.

GREMO NA KRIM PO RAZSTRELIVO IN KONZERVE

Nekaj dni pred napadom na Preserski most je prišel k meni takratni inštruktor CK KP Slovenije Franc Popit-Jokl. Odpeljal sem ga v naš čebelnjak, kjer sva se lahko nemoteno pogovarjala. Takoj me je vprašal, če bi imel takoj na razpolago deset do dvanajst ljudi. Pritrdil sem mu, nakar mi je naročil, naj se še istega dne s skupino tovarišev javim pri mežnarju na Žalostni gori, kjer bom dobil nova navodila.

Ko je Jokl odšel, sem poklical brata Rajka, ga poslal po ljudi v eno, jaz pa sem šel na drugo stran vasi. Še isto popoldne smo šli z vrečami ali nahrbtniki proti Žalostni gori brat Rajko, Ivan Kržič, Tone Molek, Anton Svete, Anton Grdina, Jože Stražišar, Anton Peršin, Anton Petrič, Jože Zvonec, Janko Petelin, jaz in še nekateri. Ko smo prišli na Prevalje, sem fante pustil pri Birtu, sam pa sem odšel do mežnarja Jamnika. Ko sem mu povedal, po kaj sem prišel, sva takoj krenila nazaj k Birtu in nato vsi skupaj nad Kamnikom, nad Preserjem, po Štangi do Gornje

Brezovice in naprej v krimske gozdove. V neki dolini je bil precej velik kup zabojev, pokrit s smrekovimi vejami. Odkrili smo ga, vzeli vsak po enega ali dva v vreče, ostalo pa zopet pokrili z vejami, kakor smo pač našli. Po isti poti, kot smo prišli, smo v gosjem redu začeli sestopati. Gornji Brezovci smo se izognili, nato pa skozi Štango nad Doljno Brezovico mimo Preserja in Kamnika, skozi Globočice in Prevalja po poti čez železniško progo, čez cesto, mimo Šivčevega griča do Ljubljance, mimo Jurja do nasprotnega brega Ljubljance pri Kaminu. Tu so nas čakali tovariši iz Bistre, katerim smo zaboje predali. To so bili tovariši: Tone Gradišnik-Janoš, Merlakovi fantje, Ogrin in še nekateri.

Ker smo hodili skoraj celo prejšnje popoldne in celo noč, zaboje pa Bistričanom predali šele zjutraj, ko se je že svitalo, so se oni strašno jezili, kje da smo toliko časa hodili. Kolikor vem, so Bistričani te zaboje odnesli v Bistvo, mi pa smo se že v polnem dnevu v mrzlem novembrskem jutru izmučeni vračali na Faškarijo. Brat Rajko je kasneje dostikrat pripovedoval, kako je bil takrat »zmatran« in da bi zatem počival in spal polne tri dni in tri noči, če bi mu čas in delo dopuščala.

Kot sem že omenil, je tudi to akcijo nošenja eksploziva in konzerv treba pripisati aktivnosti partijske celice in vaške zaščite iz Brega in Pakega. Moram pa poudariti, da je vaška zaščita Faškarije omenjeni material nosila samo in to edino noč. Kasneje smo izvedeli, da je največji del eksploziva za razstrelitev Preserskega mostu prenesel na mesto, kamor je bilo potrebno, tovariš Tone Vidmar-Luka s svojimi ljudmi.

RAZSTRELITEV PRESERSKEGA MOSTU

Ker je ta akcija podrobno opisana že na več mestih, bi tu rad omenil le pomoč vaščanov Faškarije, pravzaprav delo vaške zaščite z Brega in Pakega. Te noči med petim in šestim decembrom 1941. leta so pod Puntarjevimi vodstvom šle v akcijo tri skupine, oziroma, kakor smo takrat govorili, tri trojke. Imeli smo nalogo, da na več mestih na železniški progi Borovnica—Preserje prekinemo telefonsko linijo in drugo, da na teh mestih postavimo oborožene zasede, če bi Italijani po progi hoteli na pomoč napadeni posadki na mostu čez Ljubljano.

Kot sem že omenil, je Puntar odločil, da se gre v akcijo po trojkah. Tako je prva trojka, v kateri smo bili Tone Molek (Matevžev), Zvonec Slak in jaz, šla na progo med dvema čuvajnicama (Gašper Kržič na Bregu in Borovniški viadukt) pod Kržečim lazom; druga, v sestavi: brat Rajko, Ivan Kržič in Janko Petelin, je šla na progo v Krivico nad Bačarjevo domačijo v Gorici; tretja, v kateri so bili Puntar, Ivan Juha in še nekdo, katerega imena se ne spominjam, pa je odšla v predel pod Žalostno goro, nekaj sto metrov pred železniško postajo v Preserju.

Vse tri ekipe so nalogo prekinitive telefonske zveze izvršile na več mestih in pa na poseben način. Namreč, z zelo tanko žico, ki jo je Puntar prinesel iz Ljubljane, smo tik ob telefonskih drogovih povezali vse žice in tako s kratkim stikom prekinili telefonsko zvezo. To je bilo poleg ostalega koristno tudi zaradi tega, ker Italijani dolgo časa niso mogli ugotoviti mesta, kjer je bila linija prekinjena.

Že med prekinjanjem zvez smo zaslišali prasketanje pušk in rafale mitraljezov. S tem smo vedeli, da se je akcija na mostu začela in da moramo tudi mi pohiteti.

Vse trojke so morale ostati na določenih položajih do tistega trenutka, ko se bo zaslišala eksplozija, potem pa se odpraviti po najbližji poti domov.

Nekaj časa smo še čepeli v grmovju nad progo. Ves ta čas je bil Matevžev Tone strašno razpoložen, bril je norce iz vsega, kar je dišalo po Italijanih in nekolikokrat sem mu moral mašiti usta, da ne bi bil preglasen. V takem vzdušju smo dočakali blisk vseh mogočih barv, nato pa je zagrmelo, kot da se je na dvoje preklal Vrščič tik nad nami. Vedeli smo, da je akcija uspela in bili ponosni, da smo tudi mi pripomogli k temu.

Po dogovoru smo se zbrali na našem vrtu. Prišli smo vsi iz vseh treh trojk ter na kratko poročali o dogodku.

ITALIJANSKE RACIJE

Že naslednji dan so Italijani obkolili našo vas. Šli so od hiše do hiše, pobirali moške ter jih odganjali v Kobijevo štalo. Od tam so nas s kamioni zvozili v borovniško osnovno šolo, kamor so vozili tudi moške iz ostalih vasi borovniške občine. Tu so preko izdajalca, ki je gledal skozi luknjo v zavesi, začeli svojo selekcijo: zapor ali domov ali, kot se je slišalo šepetanje iz za zaves: »Destra« — »sinistra«. Danes se ve, da sta bila izdajalca Lichtembergova nemškutarja Marjan in Herbert, ki sta si z izdajanjem hotela rešiti življenje. Takrat so večino Faškarjev izpustili domov, le nekaj nas so premostili na karabinijsko postajo. Še danes mi ni jasno, zakaj so me iz zapora poslali na dvorišče med karabinijerje in žandarje. Tam so mi veleli, da iz drvarnice prinesem stoličo za žaganje drv. Moral sem se uleči nanjo in gledati naravnost v tla. Čakal sem, kaj se bo zgodilo, predvsem sem pričakoval udarce. Bila je cela večnost, da sem tako slonel na tej prekleti stoliči, nakar so me karabinijerji in žandarji pričeli smejeti in vpiti »Via, via«. Ker nisem vedel, kaj to pomeni, mi je neki žandar (mislim, da je bil Jež) rekel, da naj vstanem in grem domov. Gledal sem jih začuden, nato pa počasi šel proti izhodu. Šele, ko me je nekdo pošteno udaril čez hrbet in ko mi je žandar rekel, naj tečem in da moram hitro teči, sem jo ucvrl mimo občine, cerkve in šole in se nisem prej ustavil kot doma.

V tej raciji mislim, da so od Faškarjev obdržali v zaporu samo Jožeta Dormiša iz Pakega. Postavlja se vprašanje, zakaj od Faškarjev, čeprav so sodelovali v tej akciji, ni bil nihče kaznovan, zaprt ali ustreljen. Odgovor na to vprašanje lahko najdemo v čvrsti organiziranosti vseh slojev Faškarjev, zahvalimo pa se lahko tudi strogi konspiraciji. Danes vemo, da je tudi na Faškariji sovražnik takrat že delal in da so bili domači izdajalci že takrat na pohodu.

Isti večer, pravzaprav popoldne, smo prekontrollirali, kakšen je rezultat italijanske racije, kasno ponoči pa sem sklical sestanek celice. Poleg ostalega je bil sprejet sklep, da se noben član partije ne sme pustiti prijati. Dogovorili smo se, da bomo v bodoče spali v gozdu, na senikih ali na podobnih mestih, nikakor pa ne doma v posteljah. Ta sklep naj bi veljal tudi za člane vaške zaščite. Tako smo preživljali noči na senikih pri Cimprskih na Pakem, pri Nemcu na Bregu, pri Karlovcu na Bregu, na našem seniku ali pa smo odhajali na Vrščič v Kirnovce smrekice v Draščovo dolino.

PRVI PARTIZANI IZ FAŠKARIJE

Kmalu po preserski akciji je kot prvi vaščan odšel v partizane Pavle Mikuž-Bolte. 22. decembra 1941. leta je skupaj s Tonetom Cerkom in Rajkom Veršnikom iz Borovnice tvoril trojko s partizanskimi imeni Gašper, Miha in Boltežar. Poleg njih so te dni postali partizani še Franc Kržič, Vinko Šuštaršič in Ivan Zabevc, ki so se tako priključili že staremu partizanu Tonetu Zalarju-Zanu. Šli so v Koželjsko četo, katera je takrat taborila v Koželjskem logu pod Vinjim vrhom.

Nekaj kasneje pa je odšla v Pristavčevno brezno na Srobotniku še druga skupina, vendar pa je po kakih desetih dnevih morala domov, ker ni mogla dobiti zveze s Koželjsko četo. Razlog je znan. Četa se je namreč pod pritiskom italijanske ofenzive umikala v kočevske gozdove. V tej skupini so bili (v Pristavčevem breznu na Srobotniku) Ivan Juha, Franc Mikuž-Volk, Anton Grdina-Ilija, Anton Sever, Anton Molek, Zvonec Slak-Tilen, Anton Svete, Franc Mavec, Jože Zvonec, Jože Stražišar, Anton Peršin, Vik-

tor Kirn in še nekateri. Mislim, da nas je bilo štirinajst.

Te dni je bil zelo hud mraz. Spali smo, kot je že rečeno, v Breznu, kamor smo iz Pakega od Cimperskih nanegli zadostno količino slame. Zunaj brezna smo imeli stražarsko mesto in hodili v patrolo na Luže. Kuhali smo si v neposredni bližini brezna, in sicer samo ponoči. Podnevi tega nismo smeli delati, ker so v neposredni bližini na Planini Italijani imeli svojo protiletalsko posadko. Dim bi nas v tem primeru lahko izdal. Hranili smo se predvsem s svinjskim mesom. Te dni se je po vaseh dosti klalo, mislim prašiče, in aktivisti so poskrbeli, da je od vsakega zaklanega prašiča prišla k nam »ta velka glava«.

Obljubljene patrole iz Koželjske čete na čelu z Boltejem-Pavlom Mikužem, ni bilo. Prišel je Puntar, ki je z nami držal vsakodnevno zvezo in nam sporočil, da moramo nazaj v dolino. Vzrok je v tem, da zaradi prevelikega snega in mraza ne moremo dobiti zveze s Koželjsko četo. Bilo nam je tudi ukazano, da se ne zadržujemo na svojih domovih, ampak da moramo za nekaj dni k sorodnikom. Jaz sem odšel v Ljubljano k teti Rozaliji, materini sestri, ki je bila zelo aktivna v organizaciji OF, skupaj z možem Viktorjem Štrumaljem. Pri njej sem ostal kakih štirinajst dni, nato pa se zopet vrnil na Breg. Takrat mi je Puntar povedal, da odhod skupine iz brezna v dolino ni bil povezan samo z velikim snegom in mrazom, marveč tudi s sklepom rajonskega komiteja KP za Borovnico. Ta je namreč zameril premajhno število, češ, da bi morali v Pristavočevo brezno v večjem številu. Težko je reči kaj je bilo res, vendar smo se potem še z večjo vnemo vrgli na politično delo v vasi.

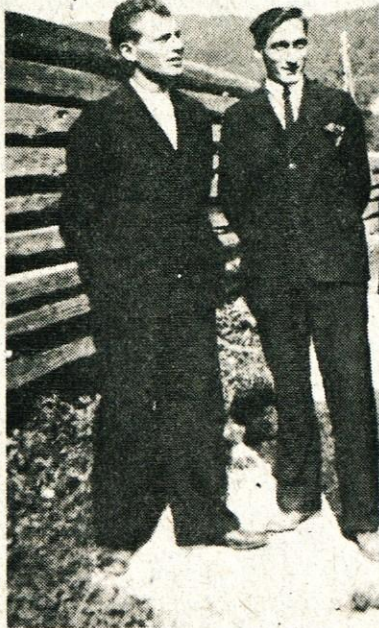
Po vrnitvi od tete iz Ljubljane sem se zaposlil na železnici kot progovni delavec. Tu je delalo že dosti mladih Faškarjev. Delo med njimi in z njimi je bilo prijetno, ker so se zelo zanimali za dogodke doma in v svetu. Predvsem pa so bili disciplinirani v izvrševanju zastavljenih nalog. Od njih in preko njih sem nabral tudi največ prostovoljnih prispevkov za OF. Tudi hrane, orožje in ostalega materiala je preko njih prihajalo vedno več. Sabotaže — majhne prigode — so bile na dnevnem redu. Kvarili, lomili ali odnašali smo orodja in važne stroje. Nekega dne, ko je vršilec dolžnosti desetarja proge Menart iz Borovnice povedal, da bomo menjali tračnice nekeje pod Prevaljem, smo se hitro domenili in brat Rajko je iz stroja za žaganje tračnic vzel pomemben del, brez katerega stroj ni mogel delati. Ko je bila stara tračnica odvitna in že zunaj, nove nismo mogli zamenjati, ker je bila predolga. Kako se je zjezil italijanski capo di squadra, na nas vse, si je lahko misliti. Cilj pa je bil le dosežen, saj je vlak nekaj ur moral čakati na postaji v Borovnici.

Fašistični teror se je stopnjeval z vsakim dnem. Racije in zapiranje nedolžnih ljudi je bil na dnevnem redu. Zato je še vedno veljal sklep partijske celice, da noben član vaše zaščite ne sme pasti v roke fašistom. Vsako noč smo se skrivali po raznih senikih, dostikrat pa tudi v gozdu. Ta čas smo izkoristili za večje sabotaže. Prekinjali smo telefonske žice na železnici in ob cesti, požagali nekaj telefonskih drogov in Italijanom pred nosom trosili propagandni material.

Nekaj nedelj po vrsti me je Puntar vzel s seboj v Kamnik, Preserje, Podpeč in Goričico. S tamkajšnjimi tovariši smo se pogovarjali o ustanovitvi in organiziranju odborov OF in vaše zaščite. Sestajali smo se pri Kirnu v Podpeči, v Erjavčkovih gostilni ali pri Smolečih v Preserju s Smolečimi fanti in z Julko, v Goričici pa z Grčevim Jernejem (Brancelj). Tako sem po občutku, ne da bi Puntarja vprašal, ugotovil, da je on od višjih forumov delno zadolžen za zgoraj omenjene vasi, kar mi je po osvoboditvi tudi povedal.

Dne 24. 4. 1942. leta so odšli iz Faškarije v partizane še štirje tovariši. To so bili Franc Mikuž-Volk, Zvonko Slak-Tilen, Anton Grdinallija in Tomo Mavrič. Odšli so v četo v Koželjskem logu, kasneje tretja četa Šerčerjevega bataljona. O njihovem odhodu smo razpravljali tudi v partijski celici. Že prej pa smo preko stalne zveze uredili vse potrebno, da so tovariši nemočno prišli v četo. Prav te dni je del Koželjske

čete taboril v Kofrlu, gozdu nad vasjo Pako. Prav tu smo se z Boltejem-Pavlom Mikužem, večkrat sestajali, poleg ostalega zaradi prehranjevanja teh ljudi. Nekaj noči so fantje morali preživeti v vasi. Prespali so v Cimperski štali, delno tudi zato, ker je mrzlo zelo hudo pritiskal. Do Cimperskih na Pakem smo prenašali tudi hrano in pa orožje, katerega so od nas zahtevali

Komandir in komisar Faškarske čete Pavle Mikuž-Bolte in Jože Molek-Puntar

tovariši Tone Zalar-Zan, Bolte in ostali iz rajonskega komiteja za Borovnico. Zlasti orožja so zahtevali, da jim izročamo vedno več, vendar sva s Puntarjem ljubosumno čuvala najin »arzenal« v Kofrlu za dni, ki bodo kmalu nastopili in za ljudi, ki ga bodo nosili.

PRIPRAVE IN ODHOD V PARTIZANE

V teh zgodnjih spomladanskih dneh smo se dokončno pripravljali za odhod v partizane. Na partijskem sestanku smo obravnavali nekaj pomembnih stvari, kot so: komu prepustiti politično delo na terenu, kje postaviti partizanski tabor in ustanoviti faškarsko četo, kako urediti tabor za bivanje in obrambo, kateri tovariši naj bi tvorili čete in kdo naj pripravi in očisti orožje iz arzenala.

Politično delo smo prepustili v glavnem ženskam. To so bile: Ana Petrovčič, njena sestra Francka, poročena Debevc in Ana Juha. Pomagal naj bi jim še Franc Petrovčič, železniški čuvaj Gašper Kržič in Vinko Petkovšek, gostilničar. Vsa navodila za delo pa naj bi dobivala od Janeza Demšarja-Jernejca, ki je že nekaj časa delal kot sekretar borovniške vaše celice in član RK za Borovnico.

Začasni partizanski tabor smo se odločili za Mali Srobotnik. Da bi imeli vsaj nekaj strehe nad glavo, smo prišli do originalnega sklepa, da poleg šotorskih krlj, ki smo jih že imeli, pripravimo še dve večji ceradi — celtini. Eno naj bi dobili pri veleposestniku Šviglu, drugo pa bo treba

dobiti iz tovrnega vlaka. To nalogo smo prepustili članom vaše zaščite, ki so jo izvedli zelo dobro. Vsak tovrni vlak je iz Preserja proti Borovnici nad Faškarijo zaradi upora vozil zelo počasi. Na njega so se povzpeli tovariši že nekeje v okolici Dovskega mostu pred čuvajnico pri Verovški. Izbrali so odprt vagon, prekrit s cerado, s kleščami in noži porezali vezi, ki so cerado držale na vagonu. Zele na vagonu zloženo v manjši klobčič so jo nekeje pod Kržečim lazom zvalili na tla, nato pa še sami zapustili vlak. Slaba stran teh cerad pa je bila, da so bile zelo težke. No, obe ceradi bosta prišli prav, zato smo ju le odnesli na Srobotnik.

Dne 3. 5. 1942. leta zvečer smo se faškarski fantje in možje še zadnjič zbrali v gostilni. Hoteli smo si še zadnjič dati duška pred pomembnim korakom, ki ga bomo pravkar storili. V gostilni je vrel vsak je hotel povedati nekomu čim več. Naenkrat se je med vrati pojavil Franko Švigelj, sin vaškega veleposestnika. Puntar mu je povsem odkrito povedal, da se odpravljamo v partizane in ga povabil, naj gre z nami. Na to Puntarjevo dejanje sem gledal precej osuplo. Saj smo vse take in podobne stvari delali konspirativno. No, Franko je celo zadevo obrnil v drugi tok: Obrnil se je h gostilničarju z naročilom, naj na vse mize da dovolj vina. Ko je gostilničar te tekočine nanosil po mizah, mi je Puntar naročil naj opozorim tovariše, da noben ne sme biti vinjen. Čeprav je bilo med nami precej vinskih bratcev, je disciplina v vaški zaščiti napravila svoje. Nobeden se ga ni napil in nobeden ni ne tega dne ne nadaljnjih nekaj dni prišel k ustanovitvi čete vinjen.

Ta večer, 3. 5. 1942. leta, smo poslali v Mali Srobotnik prvo skupino tovarišev z nalogo, da uredijo taborišče. Med njimi so bili: Puntar, brat Rajko, Ivan Kržič in še nekateri. Večina ostalih tovarišev je odšla drugo noč, to je 4. 5. 1942. leta in pa naslednjo noč 5. 5. 1942.

Preden sem 4. 5. 1942. leta zvečer odšel iz rojstnega Trnovca, sem moral poskrbeti še za zadnja opravila glede povezave s terenom. V nahrbtnik sem tudi stlačil vsa osebna dokumentacija in slike — svoje in Puntarjeve. Ta dokumentacija bo skrita v Cimperskem Kofrlu med dvema skalama in jo bomo vzeli šele po osvoboditvi.

Prišel je čas, da se poslovim še od staršev. Oče je ležal s hudo vročino, bolan, v postelji. Mati je opravljala gospodinjstva dela. Prijel sem jo za roko in jo odpeljal v sobo k očetu. Bil sem razburjen, ko sem bolj izdaval kot izgovoril: »Oče in mati, moram tja, kamor me kliče domovina.« Mati je začela jokati in začela spraševati, kaj bo zdaj z njo in očetom. Oče je gledal skozi okno nekam preko Zgončeve hiše v košat oreh. Ko je pogled zopet uprl vame, je vprašal zelo mirno, če je Rajko že »tam gori«, kar sem mu potrdil. Ker je mama še vedno jokala, sem je bil dolžan odgovoriti na prejšnje vprašanje. »Hudo bo«, sem odvrnil, »vendar, kaj si moramo pomagati, vojna je! Vem, da vaju lahko zaprejo, mučijo, vendar upajmo v pravičnost naše borbe in da se nekaj zopet dobimo skupaj. Doma ne morem ostati nikakor, ker bi me pobrali in odvedli vrag ve kam«. Mati s tem odgovorom ni bila nič kaj zadovoljna. Grizlo in skrbelo jo je vse preveč stvari. Pogledala me je globoko v oči in zdelo se mi je, kot da bi se v teh nekaj zadnjih minutah postarala. Nekako skupaj je zlezla. Približala se je še enkrat, se mi proseče zazrla in rekla: »Viktor, Rajko je še mlad in nepreračunljiv. Glej, da bo pazil, predvsem, da ne bo rinil naprej, tja, kjer bo pokalo, naj le bo raje bolj zadaj.« Nisem vedel, ali bi se smejal ali kaj bi storil. Zazrl sem se v njene vlažne oči in iz njih razbral le govornico ljubeče matere

Oče je ves čas molčal. Šele ko sem prisedel k njemu na posteljo, mi je ponudil roko in rekel: »Le pojdi Viktor, tja, kamor si se namenil. Nažgite hudiče zelene in ne pustite jim, da se svobodno sprehajajo po tej naši lepi deželi. Mi, tukaj doma, bomo nekako.« Po teh besedah sem mu stisnil roko, molče vstal, objel mater ter odšel. Zunaj na mizi sem že imel spakiran nahrbtnik. Oprtal sem ga in odločno zakoračil čez vrh. Pri čuvajnici sem rahlo zažvižgal. Ko sem dobil odgovor, sem šel naprej, kjer je že čakal Gašper

Kržič. On je namreč bil zadožben, da vse tovariše, ki bodo čez noč šli in partizane, pripelje čez železniško progo. Po obojestranskih vzpodbudnih besedah je pod mojimi nogami zaškripalo kamenje, čvrsto sem stisnil puško in varno stopil v kritje gozda.

Na Pruhku sem se ustavil in obrnil proti vasi. Zamislil sem se v korak, ki sem ga pravkar storil. Razmišljal pa sem predvsem o naslednjem: jaz, ki sem bil rojen in sem odrasel v tej vasi — moji vasi, sem jo prisiljen zapustiti. Prišel pa je v njo tujec, jo omadeževal in skrunil. Jaz moram kot volk v gozdove, a on, tujec, se bo šopiril v vasi. Jaz bom spal na prostem, v dežju, mrazu in na soncu, on v naših toplih sobah. Zaklel sem se, da ne bom prej odnehal, dokler banda zelene svojati ne bo iztrebljena. Šel sem naprej in okoli 22. ure 4. 5. 1942 ves oznojen prišel na Mali Srobotnik. Tako sem postal slovenski in jugoslovanski partizan.

FAŠKARSKA ČETA

Drugi dan, ko sem se zbudil, sem stopil k Puntarju. On je že kolovratil po taborišču, pregledoval stanje in dajal potrebna navodila. Po kratkem posvetu sva zaključila, da se sestane partijska celica, in da se sprejmejo potrebni sklepi. Ne morem reči, ali je bil to zadnji sestanek vaše celice ali pa je že bil mogoče prvi sestanek četne celice. Mislim, pa, da to drugo. Tako smo se delno umaknili preko roba v gozd Puntar, brat Rajko, Ivan Kržič in jaz. Po kratkem in jedrnatem razgovoru smo sprejeli povsem logična in kratke sklepe, ki bi jih v kratkem lahko povzel takole:

— da se takoj uvede dežurstvo, stražarska in patrolna služba;

— takoj ko bo mogoče, izvršiti prisego;

— da se takoj, nekoga zadožli za prehrano ljudstva;

— da se takoj, ko pride v tabor Pavle Mikuž-Bolte s še petimi tovariši, skliče zbor, na katerem se bo izvolilo vodstvo čete. Ob tej priliki naj bi Bolte in Puntar imela nagovore, kako se moramo v novo nastalih razmerah obnašati;

— da se ustanovi kolektiv, kamor naj vsak tovariš odda svoj denar, dokumente in hrano;

— nazadnje smo se dogovorili in izbrali vsak svoje ilegalno ime. Tako je Jože Molek ostal Puntar, Ivan Kržič je postal Pajk, Rajko Kirm je bil Pero, medtem ko so mene še vnaprej klivali Janošik ali kratko Janoš.

Naslednji dan so prišli v tabor iz tako imenovane 3. čete, iz Koželjske čete, tovariši: Pavle Mikuž-Bolte, delavec iz Pakega, Rajko Veršnik-Gašper, strojnik na Marajonovi žagi v Borovnici, Zvonko Slak-Tilen, dijak gradbene tehnične šole, doma z Brega, Tone Grdina-Ilija, kmečki sin z Brega, Franc Mikuž-Volk, kmečki sin iz Pakega in Tone Mavrič, kurjač apnenice in kamnosek z Brega. Po kratkem pogovoru z njimi je Puntar sklical zbor vseh tovarišev, ki so do tega časa prišli v taborišče v Malem Srobotniku. Na njegov predlog je bil za komandirja čete izvoljen tovariš Pavle Mikuž-Bolte, za njegovega namestnika in hkrati za komandirja 1. voda pa tovariš Rok Veršnik-Gašper. Na moj predlog je bil za politikomisarja čete izvoljen tovariš Jože Molek-Puntar, nekdo pa je za njegovega namestnika predlagal mene, kar so borci soglasno sprejeli. Za komandirja 2. voda je bil izvoljen tovariš Franc Mikuž-Volk. Deseterja smo izvolili nekaj kasneje. Za intendanta čete je pa bil predlagan in izvoljen Jelko Kovač, kmečki sin iz Pakega. Tako je bila ustanovljena četa, ki smo ji preprosto dali ime FAŠKARSKA ČETA.

Bolte je nato govoril o redu in disciplini, kot nečem povsem drugim, kar so doživljali tovariši ki so že služili bivšo jugoslovansko vojsko. Posebej je poudaril tovarištvo. Puntar, ki je za njim prevzel besedo, je orisal cilje naše borbe, se v kratkem dotaknil zunanje in notranjepolitične situacije ter končal s potrebo po čvrsti in tovariški disciplini, dnevnem razporedu dela in življenja v taborišču. O konkretnih borbenih nalogah čete se na tem mestu še ni govorilo. Takoj za tem smo navdse svečano opravili prisego po besedilu, ki ga je s seboj prinesel Bolte. Prisegli smo

slovenskemu narodu, da se bomo disciplinirano in hrabro borili, dokler sovražnik ne bo pregnan iz naše domovine.

Velika večina tovarišev je prinesla orožje in municijo s seboj. Ker avtomatskega orožja še nismo imeli sem s potrebnim številom tovarišev odšel po puškomitraljez v Kofrl, »arzenal«, ki sva ga imela s Puntarjem. To ni bilo daleč od sedanjega taborišča čete, zato smo se kmalu vrnili s tremi puškomitraljezi (dve češki zbrojevki in en francoski SOŠ), z nekaj puškami in s potrebnim strelivom. Sicer pa smo popolnoma izpraznili »arzenal«. Tam je ostalo le nekaj bajonetov in druge manj pomembne vojaške opreme. Ostale puškomitraljeze smo že prej dali četam, ki so se ustanovile pred nami, in sicer na zahtevo tovarišev, ki so delali naterenu.

Dnevni razpored dela v taborišču je bil zelo preprost. Vstajanje je bilo vedno kake pol ure pred svitanjem. To naj bi imelo praktičen odmev v slučaju sovražnega napada na taborišče. Pred zajtrkom, ki je bil okoli 5.30 do 6. ure zjutraj, smo imeli čas za osebno higieno. Po zajtrku je sledil zbor čete z dviganjem zastave in s petjem himne »Naprej, zastava Slave...«. Vojaško urjenje smo imeli že takoj prve dni po ustanovitvi čete, glede na to, da smo imeli večinoma mlade tovariše, ki še niso služili bivše jugoslovanske vojske. Te ure smo imeli v dopoldanskem času od 7. do 11. ure. Kosilo je bilo ob 12. uri. Popoldne od 14. ure dalje je bila politična ura, čitanje časopisa Slovenski poročevalec, politična debata, itd. Med 17. in 18. uro zvečer je bil povernovno zbor čete, čitanje dnevnega reda za naslednji dan s spuščanjem zastave, sledila je večerja. Po večerji smo imeli tako imenovane večerne akcije (napadi na vlake, prehranjevalne akcije, zbiranje orožja in streliva in ostalega vojaškega materiala in podobno). Tak razpored dela se je obdržal vse do ofenzive, ki se je začela 16. julija. V tem so seveda bila tudi odstopanja, posebno v tistih dneh, ko je sovražnik rinil proti našim položajem ali pa smo mi šli v akcijo. Tako je bilo mogoče, da ni bilo jutranjih ali večernih zborov, da ni bilo zajtrka, kosila ali večerje, da je izostalo vojaško urjenje ali politične ure.

NOVI TOVARIŠI IZ POD KRIMA

V taborišču na Malem Srobotniku smo ostali nekje do 8. ali 9. maja. Nato smo odšli v Globoko dolino, pri Kaluži ali pod Linte, kjer je že preteklo zimo taborila Preserska četa, in neka grupa Borovniške čete. Lesen barak, ki so jo zgradili tovariši, naši predhodniki smo malo preuredili in povečali glede na to, da je k nam prišlo še nekaj Faškarjev, na katere pa prej nismo računali. Tu smo dobili stik s štabom 1. bataljona Ljuba Šercerja, katerega komandant je bil Tone Vidmar-Luka, komisar pa Fric Novak. Komandant Luka nam je tudi povedal, da bomo kot četa kmalu prešli v sestav njegovega bataljona.

S stražarsko službo in patroliranjem smo se vedno bolj odkrivali javnosti. Zato so že tukaj v Globoko dolino začeli prihajati v sestav čete tovariši iz vasi izpod Krima. To je tudi bil politični cilj čete, ki ga je zastavilo politično vodstvo terena, da se namreč okrepimo z ljudmi s tega območja. Značilno je, da smo prav tukaj začeli vzpostavljati stare veze po vaseh od Goriciče do Podpeči, preko Preserja do Rakitne. Tako rekoč čez noč so za nas izvedeli ljudje s tega območja. Sestanki in zbori, najprej z aktivisti, kasneje pa vedno bolj množično so bili na dnevnem redu. Do nas so prišli tudi aktivisti iz rajonskega komiteja KP Borovnica, in pa iz notranjskega okrožja. To so bili tovariši Popit, Kavčič, Tone Zalar-Zan, Janez Demšar-Jernej in drugi. Z njihovo pomočjo smo imeli množične sestanke z ljudmi domala po vseh vaseh, zlasti še v Prevalju, Kamniku, Preserju, Gornji Brezovici in na Rakitni.

Takoj po prihodu čete v Globoko dolino, smo dobili nalogo, da pošljemo v Lužarjev breg zasedo v moči enega voda. V ta namen smo razvrstili četo, da se javijo prostovoljci. Kakih dvajset borcev nas je omenjenega dne korakalo

kar v drevodredu proti Rakitni, preko Cajnarjev in Blok proti Lužarjevem bregu. Bili smo veseli, prepevali smo skozi vasi, predvsem pa nas je radost obhajala zato, ker smo hodili po osvobojeni Notranjski. Na Blokah smo prišli v stik z Dakijem, ki je vodil »letečo četo«. Vsi skupaj smo nato odšli v rajon zasede, kjer smo čakali nekaj dni in noči. Kot se spominjam, je bilo rečeno, da bo prišla iz Velikih Lašč proti Blokam kolona Italijanov. Naša naloga je bila, da jih tu uničimo. Verjetno se je dogajalo še kaj drugega, predvsem to, da je bil sovražnik na naše namere opozorjen. Tako Italijanov proti nam ni bilo, zapustili smo Lužarjev breg, se umaknili proti Blokam in krenili nazaj v taborišče Globoke doline.

Te dni, bilo je 12. maja, je preko terenske organizacije prišlo sporočilo, da je potrebno počistiti z denuciantom in izdajalcem Elerjem iz Podpeči. Obrazložitev za to je bila, da se družijo karabinjerji in z Italijani iz Podpeči, da njim izdaja napredno misleče ljudi, da je za svoje delo celo plačan ter da se ga domači izogibajo. V ta namen je komanda čete odredila patrolo, katera je, kot rečeno, 12. maja zvečer odšla izvršiti svojo nalogo. S tem v zvezi sem na Puntarjevo pobudo sklical sestanek četne partijske celice, na katerem je poleg ostalega bilo rečeno, da sedaj, ko so se časi spremenili, ko smo v vojni in kot vojaška formacija, moramo v bodoče pričakovati tudi takšne naloge. Rečeno je bilo tudi, da moramo nadaljevati z okrepljenim političnim delom med borci v četi in ljudmi na terenu, kakor smo že bili začeli.

SLOVO OD GLOBOKE DOLINE

V Globoki dolini se nismo počutili najbolje. Dejstvo je bilo, da smo bili s taboriščem na dnu zares globoke doline, da smo bili relativno blizu vasi in tako rekoč poleg poti, ki veže Kamnik z Rakitno in zato se psihološko nismo najbolje počutili. Obrambe pred morebitnim napadom sovražnika nismo imeli nikakršne, saj bi nas v zares globoki dolini lahko polovili kot zajce. Na posvetu komande čete in predhodnem ogledu okolice smo se odločili, da Globoko dolino zapustimo in gremo v območje Kalašče, nedaleč od Globoke doline in tik pod hribom Linte. Premaknili smo se nekje med 13. in 15. majem 1942. leta.

Novo taborišče na Kalašci je bilo v obrambnem smislu povsem nekaj drugega. V primeru sovražnega napada smo lahko takoj skočili na zelo dobro izhodišče. Patrolirali pa smo proti Rakitni, Gornji Brezovici in dalje proti Planinici, proti Kamniku in Preserju ter Prevalju, proti Faškarji in proti Zabočevu. Druga pozitivna stvar sta bili dve odlični stražarski mesti. Prvo takoj nad studencem, drugo pa nad taboriščem proti Gornji Brezovici. Izpostavljena točka pa je bila vsekakor opazovalnica, ki je bila v trikotniku senožeti pod Lintahom, s katere smo imeli odličnen pogled po ožji in širši okolici. Ta tabor je imel še eno dobro lastnost, da smo namreč imeli v bližini vedno dovolj vode.

Tako so prišli že v Globoki dolini še zadnji tovariši iz Brega in Pakega. Številčno stanje tovarišev iz Faškarije je doseglo 34, iz Borovnice sta bila 2 in iz Verda 1. Tako nas je v novo taborišče Kalašče prišlo 37, ker pa je že v Globoko dolino prispelo okoli 10 do 15 tovarišev iz Kamnika in Preserja, nas je bilo v Kalašci okoli 50 v četi, in sicer: iz Verda je bil Jaka Rihar, električar, ki je kasneje odigral važno vlogo v četi, iz Borovnice sta bila Rajko Veršnik-Gašper, strojnik in Drago Švigelj, kmečki sin, iz Faškarije pa so bili naslednji: Pavle Mikuž-Bolte, delavec iz Pakega, Franc Mikuž-Volk, kmečki sin iz Pakega, Zvonko Slak-Tilen, dijak srednje tehnične šole z Brega, Anton Grdina-Ilija, kmečki sin z Brega, Tomo Mavrič, kamnosek z Brega, Jože Molek-Puntar, delavec z Brega, Rajko Kirm-Pero, trgovski pomočnik z Brega, Viktor Kirm-Janošik, absolvent gradbene delovodske šole z Brega, Franc Novak, mlinar z Brega, Franc Žinkovič, mlinar z Brega, Gabrijel Kovač, kmečki sin iz Pakega, Ivan Kržič-Pajk, delavec z Brega,

Franc Mavec — delavec iz Pakega, Jože Stražišar, delavec iz Pakega, Anton Molek-Gustl, delavec z Brega, Anton Sever, čevljar z Brega, Ivan Juha, kmečki sin z Brega, Mirko Peršin, delavec z Brega, Anton Peršin, delavec z Brega, Anton Petrič-Tičarjev, delavec iz Pakega, Janko Petelin-Srečko, delavec iz Pakega, Jože Petelin, orožnik iz Pakega, Ludvik Rot, delavec z Brega, Anton Kržič, delavec iz Pakega, Anton Jagodic, krznar iz Pakega, Janez Jereb, delavec iz Pakega, Anton Svete-Gustl, kmečki sin iz Pakega, Jože Zvonc, delavec iz Pakega, Ludvik Pirnat, delavec z Brega, Matevž Vadnjal, delavec z Brega, Ivan Vadnjal, strojnik z Brega, Jože Brence-Obloda, delavec z Brega, Vencelj Martinčič, delavec z Brega, in Ivan Dormiš, delavec iz Pakega. Tako je bilo stanje do požiga vasi Kamnik pod Krimom 19. maja 1942. leta. Kasneje, okrog 15. junija, so prišli v četo še trije Faškarji in sicer: Franc Gerdina, kmečki sin z Brega, Anton Verovšek, delavec z Brega in Gabrijel Kržič, delavec iz Pakega. Seznam tovarišev iz vasi izpod Krima je na koncu teh spominov.

Iz zgoraj omenjenega se vidi, da je 2. četa Šercerjevega bataljona do julijske ofenzive imela tri taborišča. Prvo taborišče na Malem Srobotniku, od 3. do 8. maja. To taborišče imenujemo »taborišče Faškarske čete«. Imelo je to pozitivno stran, da je bilo najprimernejše za ustanovitev čete, zelo primeren dohod z Brega in iz Pakega, kakor tudi za tovariše, ki so prišli v naš sestav iz 3. čete (Koželjski log). Negativno pa je bilo ker so na sosednjem hribu (Planina) Italijani imeli svojo protiletalsko posadko: (obrambo protiletalskim napadom na borovniški viadukt). Zato smo se tudi umaknili v Globoko dolino, ki je bila naše drugo taborišče. Zaradi slabe lege smo potem šli na Kalašco, v tretje taborišče, kjer smo bili vse do začetka ofenzive šestnajstega julija.

DRUGA ČETA I. BATALJONA »LJUBE ŠERCERJA«

Nekako v začetku bivanja na Kalašci smo dobili obvestilo, da smo dokončno priključeni k I. bataljonu »Ljube Šercerja«. V tem času je bil štab bataljona v Zali, prva četa je bila v Iški, tretja pa v Koželjskem logu. Ustanovljala se je pravkar tudi že četrta četa, ki bo svoje taborišče imela v Krimu nad Tomišljem. Iz tega razporeda čet se vidi, da je bataljon imel kontrolo nad celotnim krimskim območjem, območjem Menešije, delom Mokra in nad večjim delom Barja. Kasneje, ko je bila ustanovljena še peta četa, kolegarski in konjeniški vod, se je kontrola nad omejenim območjem še povečala.

V novo taborišče na Kalašci so kmalu prišli tovariši iz štaba bataljona. Prihruamel je Luka, ki je s svojim močnim basom že od daleč dal vedeti, da se bližajo viharnejši časi. Dajal je navodila za vojaško urjenje, ki ga je konkretiziral operativni oficir Milan Švigelj-Marko, doma iz Borovnice. Za politično delo med borci je že prej poskrbel priljubljeni komisar Puntar, za kar se je že prej dogovoril s člani okrožnega in rajonskega komiteja. Tako so nastopili dnevi sistematičnega dela z borci. Vojaško in politično se je takorekoč delalo od jutra do večera. Taborišče se je naenkrat spremenilo iz tihega, skrivnostnega in šepetajočega ispred nekaj dni v glasno, živo, pojoče in razigrano. V njem je vse vrelo, kot v panju. Govorilo se je naglas, od komandiranja do navadnega pogovarjanja. Na dani so prihajale različne ideje vseh borcev: za izboljšanje tega ali onega ali za izvršitev take ali drugačne akcije. S tem v zvezi se je največ govorilo o tem, kako izziriti vlak s pomočjo takoiimenovane zagozde. Tak kos skoraj dva metra dolgega železa so predlagatelj, izdelanega pri nekem kovaču, prinesli v taborišče.

Kot sekretarji četne partijske celice mi je največ pomagal Rutar. Nekaj napotkov pa so mi dali tudi tovariši iz okrožnega in rajonskega komiteja za Vrhniko oziroma Borovnico. Sedaj so

bili dani novi pogoji, da se celica razširi z novimi člani. Zato je bilo potrebno delo z novimi kandidati partije, dosedanje kandidate pa smo morali sprejeti v partijo. V času prihoda na Kalašco je četna partijska celica štela 6 članov in sicer: Jože Molek-Puntar, Pavle Mikuž-Bolte, Rajko Veršnik-Gašper, Rajko Kirn-Pero, Ivan Kržič-Pajk in jaz kot sekretar. Kot prve kandidate za člane partije pa smo kmalu za tem sprejeli: Julko Kovač-Tjašo, Franko Rebolj-Olgo, Zvonka Slaka-Tilna in Janka Petelina-Srečka. Ko smo te štiri tovariše in tovariše kmalu zatem sprejeli v partijo in je celica štela 10 članov, smo za kandidate partije sprejeli nove tovariše: Ivana Juho, Stanka Petelina-Vojka, Franca Novaka, Antona

pod Markovim vodstvom je imela nalogo, da napade iz smeri mosta na Ljubljani, druga pod Boltejevim vodstvom pa iz smeri Jezera mimo kamnoloma. Kočevska četa je zavzela položaje ob Ljubljani in na mostu proti Kobjevi tovarni. Eno patrolo sta poslala proti preserski postaji, drugo pa proti Tomišlju. Znak za napad s svetilno raketo, nakar sva Sever in jaz kot mitraljezca začela streljati na stavbo karabinjersko-orožniške postaje. Ostali borci so takoj jurišali ali začeli metati ročne bombe proti stavbi, vendar iz prevelike razdalje. Karabinjerji in orožniki so takoj odgovorili z njim in se po kratkem obstreljevanju umaknili iz pritličja v I. nadstropje. Po klicu na predajo so sicer nehali s streljanjem,

Štirje faškarski tamburaši (z desne proti levi: Franc Svete, Jože Molek, Anton Stražišar, Ivan Kržič, Viktor Kirn, Rudi Furlan)

Moleka-Gusteljna in Antona Sveteta-Gusteljna. Skojevsko organizacijo smo v četi formirali tudi šele na Kalašci in kot prvo trojko sprejeli v SKOJ Antona Grdino-Elijo, Franca Mavca in četnega pisarja Jožeta kot sekretarja SKOJ.

V partiji in SKOJ-u je bilo potrebno dosti pogovorov najprej s posamezniki, nato pa še skupinsko na raznih delovnih ali študijskih sestankih.

OGNJENI KRST ČETE

Dne 17. maja 1942. leta je prišla v taborišče naše čete skupina partizanov iz Kočevske čete in nekaj tovarišev iz štaba bataljona, katere je vodil operativni oficir bataljona Milan Švigelj-Marko. Marko se je najprej pogovarjal s komandirjem Boltejem, nato pa smo imeli sestanek komande naše čete, komandirjem iz skupine Kočevske čete in tovariši iz štaba bataljona. Načrtovana je bila namreč akcija za napad na karabinjersko postajo v Podpeči.

Po izdatnem kosilu smo v sončnem popoldnevu poležavali, ko sta nas Bolte in Puntar poklicala v zbor. Obrazložila sta nam akcijo, predvsem pa poudarila pomen »ognjenega krsta« za vso četo. Nato sta komandir Bolte in operativni oficir Marko povedala načrt napada. Mislim, da je bil za vse borce to zelo važen psihološki moment, nad katerim se je vsakdo zamislil. Stvar je bila v tem, da gre zdaj zares.

Sonce je močno pripekalo, ko se je kolona približno 40 borcev v gosjem redu pomikala iz taborišča proti Planinci in dalje proti Jezeru. Pred vasjo smo se razdelili v dve koloni. Prva

ker pa od naše strani ni bilo kake večje aktivnosti, je ostalo pri tem, da je celotno orožje obmolčalo. Nato nas je Puntar poklical na križpot, kjer smo enoglasno zapeli tri partizanske pesmi, med katerimi je bila tudi italijanska »Avanti popolo«.

Rezultat akcije, gledano z vojaškega stališča, vsekakor ni bil zadovoljiv. Tudi s političnega stališča ne, ker so kasneje ljudje iz Podpeči in Preserja govorili češ, da jih hodimo samo dražiti. Med borci je kasneje tudi zavrelo, saj so komandi čete očitali premajhno pripravljenost, posebno še, ko se je govorilo o prvi borbi (ognjenem krstu).

Ko se je ponoči kolona vračala v taborišče, je kmalu od vasi Jezero proti Planinci skočil pred predhodnico žandar v popolni bojni opremi. To je napravil tako, da bi lahko prišlo do streljanja. Vendar je še ob pravem času dvignil roke in kar naprej precej glasno govoril, da hoče v naše vrste. To je bil Anton Krašovec z Vrhnike, ki je služil kot žandar v Podpeči, pa je še pred akcijo odšel iz postojanke, da nas poišče in se nam pridruži. Vzeli smo ga v svojo sredino, kjer se je pozneje pokazal kot izreden tovariš, hraber in discipliniran borec. Kasneje, ko se nas je docela privadil, smo se njegovim hudomišnim in smešnim gestam pogosto nasmejali. Največ smeha pa je izzval v jutranjih urah po zajtrku, zlasti tedaj, ko smo zajtrkovali koruzni močnik. Kot rdečebralec je imel tudi izrazito dolge rdeče brke in pa brado, vendar je vse skupaj bilo bolj podobno ščetinam. Te njegove ščetine oziroma brki so mu viseli izpod nosu naravnost navzdol proti ustom, na brado in brke so se navirale okroglice močnika; torej razlog za smeh.

V KAMNIKU POD KRIMOM JE ZAGORELO

Po akciji v Podpeči smo samo en dan počivali, da bi takoj naslednjega dne zjutraj odšli na nove borbene položaje. Tega jutra zgodaj je obveščevalec iz Kamnika prisopihal v taborišče in začel pripovedovati, da se Italijani po železnici in cestah umikajo nazaj v Italijo in da s seboj odvažajo stroje in ostalo slovensko bogastvo. Čeprav je vse to izgledalo neverjetno in napihneto, smo stekli proti Prevalju in dalje proti progi in železniški postaji Preserje. Že prej v vasi Prevalje nas je komandir razvrstil v tri skupine. Prva skupina je odšla proti Sodnem vrhu, druga z enim puškomitraljezom na Zalostno goro, tretja, ki ji je bila priključena tudi vaška zaščita vasi izpod Krima pa na progo pod Žalostno goro do Goričice. Vaška zaščita je poleg majhnega števila orožja nosila s seboj žage, sekire, krampe, železne drogove in ostalo potrebno orodje. Pri tem je zanimivo poudariti naglico, v kateri so se člani narodne zaščite zbrali za akcijo, dasiravno je bila zaščita šele pred kratkim ustanovljena.

Skupina, ki je z enim puškomitraljezom odšla na Sodni vrh, je imela nalogo, da vdre na železniško postajo Preserje in jo zavzame. To ji je tudi uspelo, čeprav le za kratek čas. Skupina na Zalostni gori pa je imela pred tem nalogo, da v kritičnem primeru z ognjem iz puškomitraljeza iz zvonika pazi vso bližnjo okolico. Tretja skupina je z vso silo navajala na progo, posekala oziroma požagala debelo hrastovje, ki je rastle neposredno nad progo, med Grdinatovo čuvajnico in Varškom v Goričici. Skupaj z debelimi skalami, ki jih je bilo na tem odseku izredno veliko, je zvalila na progo. Tako je bilo na progi pod Žalostno goro vse polno ovir.

Italijani so na to našo aktivnost takoj reagirali. Sicer so vlaki, vozeč proti Postojni, obstali še pred Ljubljano, vlak, ki pa je pripeljal kot vojaški transport iz Postojne, se je ustavil v Goričici. Še v času, ko smo na progo rušili že omenjene ovire, je pripeljala nekako do čuvajnice lerski motorna derezina, na katero pa smo takoj začeli streljati s čimer smo jo prisilili, da se je umaknila nazaj proti Goričici. Z Brega, kjer je bila italijanska postojanka, so takoj poslali vojaštvo, ki je skupaj z vojaštvom vojaškega transporta prešlo v protinapad. V razporedu za napad so prodirali iz Goričice, nad progo po gozdu proti Prevalju, kjer jih je že zaustavil mitralješki ogenj iz zvonika Žalostne gore. Glavnina Italijanov je nato prodirala ob gozdu mimo Globočic proti Kamniku, manjši del pa so preusmerili preko vasi Prevalja, ob vznožju Žalostne gore, proti Kamniku. V napad je prešla tudi italijanska posadka iz Podpeči skozi Podkarnik in dalje proti Kamniku in Preserju.

Četa je po nalogi, ki si jo je zadala in jo tudi izvršila, zapustila območje proge ter se med borbo začela umikati proti Kamniku. Prva in druga skupina, ki sta se združili že na pobočju Žalostne gore proti Kamniku, sta se umikali naprej proti Kamniku in dalje proti Preserju. Skupina, ki je rušila progo, pa se je umikala južno od vasi Prevalje po obronkih gozda nad Globočicami na položaje nad Kamnikom.

V tej akciji je bilo zelo veliko streljanja, predvsem na veliko razdaljo. Ker je vodstvo čete bilo prezadovoljno z dejanskim stanjem učinkovitosti postavljenih ovir na progi, je odločilo, da borce ne izpostavlja nadaljnjim nevarnostim. Komanda čete je v nadaljnjem postavila le zasede na gozdnih poteh proti taborišču, in sicer nad Prevaljem, nad Kamnikom in nad Preserjem.

Povračilne akcije Italijanov so bile tudi ob tej priliki v njihovem stilu. Ko so prodrli v Kamnik, so takoj začeli zbirati ljudi na sredo vasi. Požgali so vse kozolce in dve hiši. Pred Blažetovo hišo so po njihovem sistemu »junaško« ustreli osem nedolžnih vaščanov, in sicer: Žotovega Toneta in očeta, Slugovega očeta, Birta iz Kamnika, Bločanovega očeta, Šenka, Krivčevega Janeza in Antonovega očeta. Pred neko hišo v vasi so za zid postavili tudi tri mlada dekleta iz Kamnika, vendar sta jih pred najhujšim rešila namestnik komandirja čete Rajko Veršnik-Gašper in borec

Anton Grdina-Elija. To sta storila tako da sta s strelji iz pušk odgnala Italijane, s tem pa omogočila dekletom pobeg. Že med borbo je veliko prebivalcev iz Prevalja in Kamnika tovorilo vrednosti in prehranske artikle na vozove ter se umikalo v gozdove, predvsem v Goneči dol nad Gornjo Brezovico.

Ko so Italijani končali svoje zločinsko dejanje v Kamniku, so hoteli riniti še naprej v gozdove, vendar so jih naše zasede odvrnile. Z bližajočo se nočjo so se Italijani umaknili na svoje izhodiščne položaje. Četa v tej borbi ni imela izgub, medtem ko mi izgube sovražnika niso znane. Tudi ne vem več, koliko časa je bil promet zaradi postavljenih ovir na progi onemogočen.

ČETA JE VEDNO BOLJ ŠTEVILNA

Tega dne je dobila četa nove borbe in borke. Iz takorekoč vseh vasi izpod Krima so začeli prihajati prostovoljci in prostovoljke. Za ta in za naslednje dneve je bilo značilno, da so se novi tovariši javljali kar naprej. Nekaj jih je prišlo tudi iz Ljubljane, med njimi tudi Janez Gomizel. Zaradi večjega števila borcev je iz dneva v dan bolj manjkalo orožja.

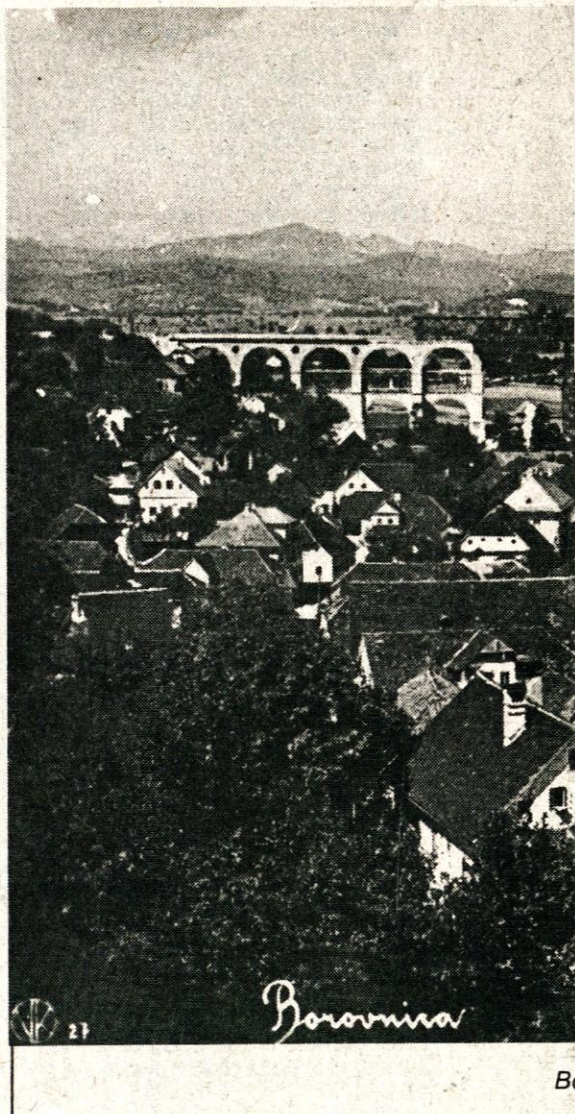
Za dan po požigu Kamnika je bilo značilno tudi to, da smo v četo dobili borke — tovarišice. V četo so stopile: Ivanka Peternel, Jolka Kovač-Tjaša iz Preserja, in Francka Rebolj-Olga iz Podpeči. V četi so bile resporejene kot bolničarke. Pri tem sem se čudil težkemu nahrbtniku, ki ga je na ramah nosila Tjaša. V spomin se mi je vtisnil tudi fant, ki je s svojimi svetlimi, kodrastimi in gostimi lasmi nosil velik in težak nahrbtnik. To je bil Erjavčkov Stane-Petelin, sin posestnika in gostilničarja iz Kamnika. Kasneje je dobil partizansko ime Vojko. In kaj je imel v nahrbtniku? Poleg stvari za vsakodanjo rabo je s seboj prinesel tudi knjige, predvsem slovarje: slovensko-francoski, slovensko-latinski in še nekatere ki jih je rabil kot dijak klasične gimnazije, v katero je hodil oziroma se vozil z vlakom v Ljubljano. Ker je bil izrazito drugačen od drugih tovarišev, mi je posebno padel v oči. Držal se je večinoma ob strani, bil je tihe narave in izredno discipliniran. Naloge, ki jih je dobival kot borec, je izvrševal izrazito natančno, razen ene.

Dežurni čete ga je namreč nekoč kot stražarja — morda izvidnika na opazovalnici — dobil, da je čital ali se učil iz ene od svojih knjig. Seveda se ta stvar ni zdela tak greh, posebno, ker se to v bodoče ni več ponovilo. V prostem času se je kot po nekem pravilu odstranil na v neposredni bližini taborišča stoječ parobek; ki smo ga kmalu klicali »Stanetov parobek«. Tu se je usedel, odprl eno od svojih knjig ter čital, študiral in se učil.

Ne vem kako in od kod je prišla direktiva, da moramo menjati pokrivala (šajkače, klobuke, kape, žandarske čake, itd.) s »triglavkami. Akcija je stekla hitro in učinkovito. Kroj za kape, ki smo ga verjetno dobili iz štaba bataljona, smo dali šiviljam vasi izpod Krima katere so kmalu skrojile kape zelene barve in nanje prišile slovensko trobojnico v rdeči barvi. Material smo dobili v borbi na Planini iz zaplenjenih bluz in hlač in verjetno še od kod drugod. Triglavk je bilo dovolj za vso četo. Vtis na zboru čete v novih kapačih je bil izreden. Takrat sem zanalašč odšel s Puntarjem malo v stran, samo zato, da vidim, kako to izgleda. Vsem so se nam oči svetile od ponosa, saj je bil to še en dokaz, da postajamo prava slovenska narodno-osvobodilna vojska. Puntarju so se ob tej priliki svetile oči, ko je pripomnil: »Kmalu bomo šli v popolni partizanski uniformi novim zmagam naproti.«

NOČNI NAPADI NA VLAKE

Ko se je četa na dan požiga Kamnika vrnila v taborišče, sta Bolte in Gašper še enkrat proučila službo za zavarovanje. Odločila sta se, da se ponoči postavi še tretje, dodatno, stražarsko

mesto, izvidnica na vrhu senožeti pod Lintahom pa podnevi dali daljnogled.

Aktivnost čete se je v novih razmerah vse bolj stopnjevala. Vsako popoldne oziroma proti večeru je patrula s puškomitraljezom odšla v območje železniške proge, največkrat v rajon Garičice in Faškarije, kjer je ponoči streljala na vlake. Ponavadi je bil to brzovlak, ki je ob 22. uri vozil proti Ljubljani. Večkrat je bil napaden tudi tovorni vlak, ki je vozil cisterne s tekočimi gorivi. Za to nalogo smo imeli posebno probojno strelivo. Obstreljevanje je bilo usklajeno tako, da se je vsakokrat ponavljala ista slika. Najprej je zaprototalo na območju Bistre ali Dola, če je vlak peljal proti Ljubljani. Na tem območju je bila aktivna 3. četa. Ko je vlak pripeljal od Borovnice proti Preserju, se je stvar ponovila tudi na naši strani. Pri tem obstreljevanju smo pazili tudi na to, da je bila zaseda vedno postavljena na drugem mestu. Po podatkih železniške direkcije Ljubljana naj bi bili napadi v naslednjih dneh: 6., 11., 23., 25., 26. in 27. junija 1942 in 6. ter 30. julija 1942. Iz istih podatkov vidimo, da je bil ustavljen promet 18. in 19. maja 1942 ter prekinjena proga 28. julija 1942. leta.

USTANOVITEV VAŠKE ZAŠČITE V VASEH POD KRIMOM

Ker se je partizanska ofenziva iz dneva v dan vse bolj širila po Sloveniji, predvsem pa na Notranjskem, so ljudje vse bolj s simpatijami gledali na naše gibanje. To je bilo po Puntarjevem mišljenju primeren čas, da se po vaseh ustanovi vaška zaščita. Zato sta bila odrejena iz čete Polde Kovač iz Preserja, kot komandir, in Rajko Kirm, kot komisar. Vaško zaščito smo najprej

Ški viadukt — ponos Borovničanov je razstreljen

ustanovili na Gornji Brezovici, nato pa še na Rakitni, v Preserju, v Kamniku, itd. Kasneje, kot bom videli je odigrala važno vlogo, predvsem v rušenju komunikacij, v prevozu materiala — vagonskih pošiljk iz Drelovega griča, pomagala je dovažati hrano in ostale potrebščine za taborišče in dala pomoč kmetom pri poljskih delih.

NAPAD NA ITALIJANSKO KOLONO NA PLANINI

Že dalj časa smo opazovali, kje, kdaj, kako in s kakšnimi močmi nosijo Italijani hrano na Planino nad Borovnico, kjer so imeli protiletalsko posadko. Pot po kateri so nosili, je bila gozdna pot iz Borovnice do Staj in z Brega do Staj. Tu so krenili desno proti Veliki dolini in naprej na vrh Planine. Za to akcijo so dali predlog borci. Komanda čete je predlog sprejela in da bi uskladila to akcijo z akcijo na Trebelniku, predlog posredovala tudi štabu bataljona. Štab bataljona je akcijo odobril, še več, določil je datum napada na obe koloni. Tisto, ki bo krenila iz Borovnice in šla na Trebelnik, naj napade 3. četa, kolono iz Borovnice ali z Brega na Planino pa naj napade naša četa. Mesto zased naj določijo komande čet.

Podatke o mestu, času, številu Italijanov, oborožitvi in temu podobno, naj bi preskrbeli obveščevalci in patrole, ki so patrolirale v tej smeri. Da bi se zbrali podatki za Planino, smo nalogo prevzeli: Ivan Kržič-Pajk, brat Rajko in jaz. Po večdnevni ogledih smo prišli do zaključka, da iz Borovnice ali Brega Italijani krenejo med 8.30 in 9.30. Njihovo število se giblje med 15 in 20 vojakov, oboroženih z enim puškornikaljem in puškami, material pa nosijo dve do štiri mule.

21. maja zjutraj, takoj po zajtrku, se je v taborišču postavila v četo skupina šestnajstih borcev prostovoljcev in krenila proti vnožju Planine. Skupino je vodil namestnik komandirja čete Gašper. Že prej smo odločili, da zasedo postavimo pri Veliki dolini, tik nad vsekem poti. Tone Molek-Gusti in Anton Grdina-Elija sta dobila nalogo, da se postavita kakih 150 metrov višje, da bi lahko obračunala s sovražno predhodnico, v kolikor bi jo tega dne Italijani imeli. Namreč, na podlagi zbranih podatkov je bilo ugotovljeno, da kolona včasih krene tudi s predhodnico. Takrat sem poleg svoje osnovne dolžnosti še vedno bil tudi puškornikaljec, zato sva se s pomočnikom Likarjem (oba sva nosila brede) postavila na čelo zasede v grmovje tik poti in na samem vrhu klanca. Po dogovoru z Gašperjem naj bi znak za napad dala midva, skočivši iz grmovja pred sovražnika. To se je kaj kmalu zgodilo, ko sva po žlobudranju zaključila, da se sovražnik približuje. Najprej sva zagledala čelade, kmalu pa je šest Italijanov že bilo vrh klanca tik pred nama. Z vzklikom »Halto lemani« sva skočila pred sovražnika, ki je takoj dvignil roke. Ker se ponavadi vedno zgodi kaj nepredvidenega, je tudi ob tej priložnosti nekdo iz zasede ustrelil. To je povzročilo paniko med Italijani. Takoj so začeli bežati na vse strani, dva celo navzgor proti Gusteljnu in Eliji. Zdaj ni bilo več časa za slepomišljenje, zato smo začeli streljati iz vsega orožja. V dobrih dveh minutah ni bilo več streljanja. Več Italijanov je padlo, večje število je bilo ranjenih, ostali pa so se razbežali in ušli proti Borovnici in Bregu. Ker so Italijani takoj ukrepali z vrha Planine, začeni prodirati proti nam, istočasno pa pritiskati iz Brega proti Kofru, smo, da ne bi bili odrezani, morali čimprej s prizorišča borbe. Pobrli smo plen, puškornikaljec in štiri puške, nekaj steklenic vina in ostale robe, pobili mule in zmagoslavno odšli nazaj v taborišče.

Na Trnovem in v Borovnici so o tej borbi ljudje povedali dokaj komične stvari. Moj oče in mati sta mi poleg ostalega povedala tole: »Kmalu potem, ko je zaropotalo pod Planino, je odšel domov prijatelj Janez Peršin, ki je bil pri nas. Pogovarjali smo se o različnih stvareh, sedeli pri čebelnjaku na vrhu in pili »kantarico« vina. Šla sva v kuhinjo in gledala skozi okno na cesto. Naenkrat je pridrvel mulli za rep držeč se ves krvav Italijan in bežal naprej proti dolini. Kmalu nato so prišli še štirje — seveda zopet krvavi. Ko naju je nekdo od njih zagledal med oknom, je takoj dvignil puško in ustrelil proti nama. Odskočila sva in odšla v drugo sobo, kjer je bila na oknu zavesa. Kot že rečeno, so se ustavili pod našo hišo, nato pa kriče vdrli v Zgončevo kuhinjo. Kričanje se je stopnjevalo v prepir, ker Zgončevka ni pustila odnesti rjuh za ranjence. Vendar so zunaj rjuhe trgali in z njimi obvezovali ranjence. Kmalu zatem je prišla še ena skupina ranjenih. Mislim, da sta med njimi bila tudi dva mrtva. Kričeč in preplašeni so skočili pod Tomažev kozolec, vzeli naš voz, naložili nanj mrtve in ranjene ter jih odpeljali naprej v dolino proti postojanki.«

Kasneje, ko sem imel večkrat stike z Janezom Makovcem, terenskim delavcem in železničarjem iz Borovnice, mi je pripovedoval, da so istega dne Italijani z ranjenci in mrtvimi pribežali tudi v Borovnico. Iz tega se je dalo sklepati, da jih je v borbi bilo ranjenih vsaj osem in prav toliko mrtvih. Ta podatek sem dobil od tovarišev, ki so pobirali plen; čeprav je iz italijanskih podatkov razvidno, da sta bila mrtva le dva. V naših vrstah ni bilo ne ranjenih ne mrtvih.

Operativni oficir bataljona Milan Švigelj-Marko bi ob isti uri istega dne tudi moral izvršiti napad na Trebelniku z borci 3. čete, vendar iz neznanega razloga tega ni storil. Ta napad je izvršil Marko šele 10. junija, vendar tako nesrečno, da je ob tej priložnosti padel, čeprav je akcija uspela. Po podatkih je bilo takrat mrtvih 7 Italijanov, več je bilo tudi ranjenih.

27. maja 1942. leta je patrola šestih tovarišev z enim puškornikaljem in pod vodstvom Ivana Vadvana-Jelena odšla napast sovražni bunker, iz katerega so Italijani čuvali Dovski ali — kakor so ga tudi imenovali — Zvrški most na Pakem. Skupina je že kasno popoldne prišla nad most in si ogledala situacijo. Nato so na barako, kjer so Italijani spali, in na stražarja, ki je bil na mostu, spustili nekaj strelcev. Pri tem je bil ubit en sovražnik. Kot smo kasneje izvedeli, je bil to italijanski podoficir.

Italijani so na streljanje odgovorili, nakar se je naša skupina umaknila proti taborišču.

Kmalu po tem dogodku so fašisti zažgali Faškarijo in ubijali nedolžne ljudi. To je bil velik udarec za mnoge naše fante, vendar so prenesli stvar korajžno in se s še večjo vnemo poglabili v nalogo, ki jih je postavljalo vodstvo čete.

Maj in junij 1942. leta sta bila črna meseca za prebivalce Faškarije. Noč in dan so se vrstile aretacije, ljudje pa so pošiljali v zapore ali internacijo. Ropali so po hišah, iz hlevov pa odganjali živino. Te dni je bilo ubitih pet povsem nedolžnih Faškarjev. 16. maja 1942. leta so odpeljali iz hiše Franca Kirna, roj. 19. 2. 1907 in ga ustrelili. Dne 12. 6. 1942. leta so v neposredni bližini hleva ustrelili Pavla Mikuža, rojenega 24. 1. 1891. leta, 15. 6. 1942. leta pa so ustrelili še tri Faškarjeve, in to: Franca Suhadolnika, rojenega 1. 10. 1906. leta, Janeza Čepona, rojenega 29. 9. 1869., in Cirila Kržiča, rojenega 5. 7. 1895. leta. Zelo »hrabra vojska«, ki se je spravila nad nevarnega Čeponovega strica, starega 73 let, ki ga v življenju ni bilo drugega, kot sama dobrota in poštenost!

Do 2. avgusta, ko so dokončno požgali Faškarijo, so zaplenili oziroma odpeljali iz hlevov 200 glav živine, na Visco, Rab, v Gonars in ostala internacijska taborišča v Italijo pa so odpeljali še zadnjega vaščana. Tako je Faškarija ostala povsem prazna, le tu in tam se je potikal med razvalinami še kakšen star maček. Pogled na vas, ki mora presuniti vsakega patriota ter ga navdihniti še z večjo močjo in hrabrostjo v borbi proti prekletemu tujemu zavojevalcu.

PRVO SREČANJE ČETE Z OBOROŽENIMI BELOGARDISTI

Nekaj pred prvim junijem 1942. leta smo iz štaba bataljona dobili ukaz, da z močnejšo skupino tovarišev iz čete krenemo proti Svetemu Vidu — Žilce, kjer naj s še nekimi enotami iskali in likvidirali neko belogardistično bando. To naj bi bilo prvo srečanje čete z njimi. Prvega junija je skupino kakih trideset prostovoljcev osebno izbral komandir Bolte in se z njimi napotil proti Svetemu Vidu. Iz taborišča smo že v mraku krenili proti Rakitni in po nekaj gozdnih poteh zjutraj prišli v okolico Svetega Vida. Tam smo po dolgem času zopet našli prijatelje Bistričane iz 3. čete. Tu so bili komandir čete Merlak, Janoš in še drugi. Ni bilo časa za daljši pomek, saj so nas takoj razvrstili v strelce ter začeli s »česanjem« in obstreljevanjem nekega travnato gozdnega terena. Ko je v gozdu nekeje pod nami brez uspeha. Za grmom, iz katerega je nekdo skočil, pa smo našli zelo uglajeno stezo in brezno, v katerega je bila spuščena na hitro in iz sušič zbita lestev. Poleg brezna smo našli nahrbtnik, v katerem je bila deka, municija za puško in nekaj hrane. Pri pregledu brezna tudi nismo našli nič posebnega. Potikali smo se še nekaj časa po gozdu, nakar je prišlo povelje, da se vrnemo na zborno mesto. Od tam smo se takoj vrnili v taborišče pod Linte, kamor smo prišli na predvečer dneva, ko je četa izvojevala svojo največjo zmago.

IZGUBILI SMO KOMANDIRJA ČETE

Jutro se je pravkar budilo, ko nas je dežurni čete opozoril na nevarnost. Takoj smo prijeli za orožje in stopili na odredno zborno mesto. Obveščevalci so namreč iz doline sporočili, da je v Kamnik in Preserje prišlo veliko število Italijanov s tanki, kamioni in z mulami ter da se pomikajo proti Gornji Brezovici. Bolte je kaj hitro razporedil četo, dal še zadnje ukaze in že smo po gozdnih poti tekli proti Gornji Brezovici. Tam smo zasedli položaje med Gornjo in Dolnjo Brezovico, patrole pa smo poslali proti Rakitni, Planinci, Preserju in Kamniku. Ze iz taborišča pa smo poslali patrolo proti Zabočevu. Ko je patrola v Kamniku in Preserju prišla v stik s sovražnikom, je že zapotalo. Italijani so že ponoči zasedli položaje na pobočjih Štange in pobočje med Spodnjo in Zgornjo Brezovico. Povsod je proti Zgornji Brezovici rinila pešadija, po cesti pa so usmerili dva tanka, vendar daleč nista prišla, ker je pogosto na več mestih zasekala vaška zaščita. En tank so pustili pri cerkvi v Preserju, verjetno za obstreljevanje gozdu. Sedaj je pokati začelo že na vseh položajih. Mene je Bolte s puškomitraljezom poslal pod rob proti Dolnji Brezovici, od koder sem bočno streljal na bunkerje, ki so jih Italijani ponoči že zgradili med Spodnjo in Zgornjo Brezovico. Bolte in Puntar sta ostala tik nad menoj, skrita za debelimi hrasti, ter od tu usmerjala delovanje čete. Čeprav nisem imel pravega kritja, sem jo zaenkrat srečno odnesel, kar pa se ni zgodilo s komandirjem čete. Peklenski ogenj iz vseh vrst orožja je naenkrat zasul prav rob nad mojim položajem. Takoj zatem je Puntar zakričal: »Maščujmo komandirja Bolteja!« On jo je namreč skupil, ko je na robu stal za hrastom in nadzoroval borbo. Takoj so ga odnesli v taborišče, medtem pa se je borba še bolj razvnela.

Na desnem krilu po cesti proti Preserju je začel jurišati puškomitraljezec Anton Sever s svojo skupino. Po sredini naravnost proti Spodnji Brezovici je napredoval Zvonko Slak-Tilen s svojo skupino tako hitro, da je presenetil sovražni bunker in sovražnika v njem. Tilen je prejel v bunker vrgel ročno bombo, nakar so Italijani začeli panično bežati in se zbirali okoli cerkve v Preserju. Po levem krilu, po pobočju Štange pa

sem skupaj z Likarjem, Antonom Kraševcem, Antonom Molkom in še z nekaterimi prodiral jaz s svojo skupino.

Vse tri skupine sovražniku niso dale časa za odpor in so ga po kratkem jurišu pognale v hrib Svetega Jožefa. Po kratkem odmoru so se Italijani zopet zbrali ter s protijurišem Severjevo in Slakovo skupino ponovno potisnili iz Preserja. Moja skupina je pod Presersko cerkvijo prodirala že proti Kamniku ter držala pod ognjem kolono kamionov in mul. Ko je v cerkvenem zvoniku utihnila težka breza, je bil znak obema skupinama (Sever, Slak) za ponovni napad na sovražnika v vasi Preserje. Italijani so v paničnem begu zapuščali Preserje ter skozi Kamnik in Prevalje bežali proti Goričici. Druga skupina, ki ni mogla najti stika s prvo, je bežala proti Kamniku oziroma proti železniškemu mostu čez Ljubljano, se prekopalca po vodi preko Ljubljane in dalje proti Notranjim Goricam.

V tej borbi je z naše strani bilo okoli petdeset borcev, Italijanov pa okoli tisoč. Mnogo Italijanov je padlo ali bilo ranjenih. V moji skupini se je v tej borbi odlikoval predvsem Anton Kraševac s svojo hrabrostjo in prisebnostjo. Prav njemu se ima skupina zahvaliti, da je ni iznenadila skupina Italijanov, ki so se izgubili v predelu Štange in nas zasledovali proti Kamniku. Z njimi je Tone pospravil hladnokrvno in premišljeno, v stilu izkušnega vojaka.

Na naši strani nismo imeli ranjencev, izgubili pa smo komandirja Pavla Mikuža-Bolteja in pa borca Franca Novaka-Mlinarja pri Šviglu na Bregu, drugače doma iz Dobrnica na Dolenjskem. Zasegli smo velik plen v orožju, posebno v municiji ter zaplenili 5 mul, od katerih smo dve zadržali v četi, tri pa poslali štabu bataljona. Obe muli, ki sta ostali v četi, sta nekaj kasneje »dezertirali«. S tem v zvezi je komandant bataljona Luka hudomušno pripomnil: »Niste jih dovolj politično vzgojili!«

Smrt dveh tovarišev v tako pomembni borbi nas je vse zelo potrla. Drugi dan smo oba tovariša svečano pokopali v dolinici tik pod taboriščem. To je bil prvi obisk smrti v četi. Puntar in pa četna partijska celica sta reagirala takoj z okrepljenim političnim delom, s čimer sta vsaj delno pomagala tovarišem ob veliki izgubi. Za novega komandirja je takoj bil imenovan njegov namestnik Rajko Veršnik-Gašper. O tej borbi je domačin Hruškarjev Nace napisal 36 kitic dolgo pesem, ki pa se do danes, na žalost, ni ohranila.

RAZLIČNE AKTIVNOSTI ČETE

To je bil čas velike aktivnosti partizanskih enot. Osvojenozemlje se je iz dneva v dan bolj širilo. Luka je s svojo prvo četo in s sodelovanjem enot z Mokrcu prodrli že v samo predmestje Ljubljane.

V noči med 28. in 29. junijem je vodstvo NOB imelo v načrtu minirati tovorni vlak s cisternami. Slučajno pa je pripeljal iz Ljubljane vlak internirancev, namenjen v Italijo, katerega je zaustavila druga grupa odredov z delno pomočjo naše 3. čete. Po kratki borbi z italijansko zaščito vlaka, ki so jo pognali v beg, je bilo osvobojenih 350 internirancev, ki so kasneje imeli možnost, da ostanejo v partizanskih vrstah ali pa da se vrnejo domov. V partizanih jih je ostalo 260, nekaj teh tovarišev je bilo poslanih tudi v našo četo, med njimi tudi Oki Bratož iz Ljubljane.

Za prehrano čete smo tako rekoč skrbeli vsi. V bližnjih vaseh so se preko terenskih delavcev ustanavljale gospodarske komisije. Te so od vaščanov nabavljale hrano in jo pošiljale in dobavljale intendantu čete v taborišče. Velikih zalog v četi nikoli nismo imeli. Do hrane pa smo prihajali tudi drugače. Omenim naj tako imenovano revkizicijo pri narodnih izdajalcih. Tudi to delo se je odvijalo preko terenskih odborov, od katerih smo za konkretno akcijo dobivali podatke. Tudi od ljudi, ki so, kot smo takrat rekli, »imeli preveč«, smo jemali. Tako, na primer, je cela četa sodelovala v prehranjevalni akciji pri grafu Galetu v Bistri. To akcijo je načrtoval štab bataljona nekeje v začetku junija 1942. leta, v njej pa

sta sodelovali naša in predvsem tretja četa. Na pot proti Bistri smo odšli vsi borci razen nujnega zavarovanja, s praznimi nahrbtniki in vrečami. Že pred mrakom smo preko Zabočeva, Brezovice, Lašč in Pokojišča prišli v Galetov — bistriški grad. Tu smo polnili v nahrbtnike in vreče razni material: koruzo, žito, moko, suho meso, pijačo in še druge dobrrote. Med tem delom me je poklical Luka in mi ukazal, naj mu dam 6 borcev — kmečkih fantov. Njim je zaupal dva dirkalna konja, ki smo ju tudi vzeli s seboj. Takaj prihodu na železniško progo nad Bistro pa je že prišlo prav zaradi teh konj do prve nevarnosti. Eden od njiju je ušel in oddiral po progi proti Verdu, drugi, ki je še ostal v rokah borcev, je začel rezgetati, nakar se je »ubežnik« kmalu vrnili. Borci so ga zopet prijeli. Poleg ostalega smo iz hleva odpeljali tudi več pitanih volov, s katerimi pa smo, z ozirom na njihovo težo in ker niso imeli nikakršne kondicije, imeli velike težave. Nekaj smo jih morali že po poti poklati, jih razrezati na manjše dele in jih nositi ali voziti na vozovih naprej. Nazadnje se je tudi to vse srečno končalo. Naši intendanti nadaljnjih nekaj dni niso imeli težav s prehrano svojih ljudi.

Kot že rečeno, je bil v četi odgovoren za prehrano Jelko Kovač iz Pakega. Kasneje, ko so ga odpoklicali v štab odreda na enako dolžnost, je njegovo mesto prevzel Ivan Kržič-Pajk z Brega. Kuhar v četi je bil Rebol-Kuharica iz Podpeči, za drva pa je skrbel Hruškarjev Nace, ki je na podlagi tega dela dobil ime Drvar. Nace je poleg tega imel še eno važno nalogo, da je v primeru avionskih nalletov klical tovariše v taborišču na kritje.

Nekdo bi mislil, koliko mesa se je pojedlo v četi od ustreljene divjačine. Čeprav smo imeli četrtega lovca (Strnen iz Preserja), je v celem obdobju do julijske ofenzive, ustrelil le eno samo košuto.

POLITIČNO DELO V ČETI

Nastalo je nekakšno zatišje pred burjo. V taborišču je sicer bilo živo, vsak borec ali funkcionar je opravljal svoje delo. Puntar je vse češče z roko segal v svojo gosto rjavo brado. Nekaj ga je trio in skrbelo. Razmišljal sem, kaj bi to moglo biti, vendar nisem prišel sam do nobenega zaključka. Postal je nervozen. Nekega dopoldneva me je poklical k sebi. »Pojdiva,« je rekel, »malo po gozdu!« Šla sva navzgor proti senožeti. Sedel je na rob gozdne poti, podprl glavo z rokami in mi velel, naj to še jaz storim. Takoj sem ga naravnost vprašal, kaj ga tare in skrbi. Ni mi takoj odgovoril. Dihal je globoko, ko je prižgal novo cigareto. Po nekaj globokih poteh dima se je obrnil k meni z vprašanjem, kako ocenjujem življenje v taborišču in kaj sploh mislim o partizanstvu. Njegove sive oči so trdo slonele na mojih brez da bi trepnile. Vprašanje me je osupnilo tem bolj, ker sem v njegovih očeh videl nekaj, česar do sedaj še nisem nikoli opazil. Odgovoril sem mu bolj mrmrajoče, da se mi zdi v glavnem vse v redu, da pa bo treba nekaj storiti v zvezi s prehrano. Fantje, posebno mlajši, so tožili, da so lačni. Nato je zopet vstal, še mene dvignil in sva se spustila globlje v gozd. Hodila sva po ozki gozdni poti, naenkrat pa se mu je razvezal jezik: »Veš, Viktor, ni vse tako, kot bi moralo biti. Treba bo nekaj ukreniti. Ne le, da so fantje lačni, tu so že druge stvari. Vloga Frica, komisarja bataljona, mi ni nič kaj všeč. Hodi v četo, ali nikdar ne da nobenih navodil za delo. V partijo prepočasno sprejemamo nove člane.

SKOJ-evska organizacija ni še našla svojega mesta. S političnimi urami sem prezaposlen, pomagati mi boš moral. Rešitev, da si istočasno puškomitraljezec in partijski sekretar v četi, ne gre več skupaj. Zafkravajo me, zakaj midva in še nekateri v četi nosimo brade. Treba jo bo obriti. Vidiš, to so vprašanja, ki me skrbitjo in tarejo. Mislim, da moramo urediti stvari tako, da bo vsak funkcionar v četi od deseterja do komandirja in komisarja čete odgovoren za svoje delo, v komandi čete pa moramo napraviti vzdušje, da bomo vsi odgovorni za vse«. Puntar mi je še govoril, še marsikaj povedal in na kraju,

preden sva prišla v taborišče, je bil popolnoma sproščen, drugačen. Zadovoljen je bil in vesel.

In šli smo na delo ter marsikaj postorili. Puntar je napisal načrt političnih ur. Tematiko je vzel iz dnevnih dogajanj. Zelo se je trudil, da se ljudem čim bolj prikaže bit našega boja. Trudil se je, da v mislih ljudi čim dostopnejše prikaže umik Rdeče armade z vedno vedrimi besedami: »Ustavilo jih bo, hudiče, če ne drugo, ruska zima!«

Težko je pozabiti počutje, kakršnega sem imel, ko mi je Puntar dal temo in čas za prvo politično uro. Res je bil Puntar velik prijatelj, tovariš in psiholog. Za prvič mi je dal, da delno berem, delno pa razložim neki članek iz Slovenskega poročevalca. Pa vendar ni šlo brez velike treme, kar so fantje gotovo opazili. Nadaljnja naloga, ki mi jo je Puntar poveril, je bila, da sem fante moral učiti borbenih pesmi. To je bilo lahko delo in zelo pomembno, ker smo na mitingih po vaseh morali prepevati.

Na partijskem sestanku smo obravnavali več stvari, med večjimi tudi problem komandirja, Gašper je namreč po sedmih dneh, ko je prevzel funkcijo komandirja, moral v Tomšičev bataljon, s še ostalimi 15 tovariši. Na njegovo mesto smo predlagali Jako Riharja z Verda.

V partijo smo sprejeli nove člane, dosedanje kandidate: Julko Kovač-Tjaše, Frani Rebolj-Olgó, Zvonka Slaka-Tilna in Janka Petelina-Srečka. Tako je partijska celica narasla na 10 članov partije. S kandidati partije, kot tudi z na novo sprejetimi člani partije, smo imeli pogostejše sestanke, kakor je pač zahteval Puntar. Študirali smo različno literaturo, kakršna je bila takrat dosegljiva.

Puškomictraljez sem moral kmalu za tem predati Antonu Kržiču iz Pakega. V zameno sem dobil puško, katero je olepšal in storil lažjo Jože Makovec-Gorivc. To je storil za uteho meni, ko je videl, kako težko se ločujem od »zbrojevke«. Brade smo nosili še nekaj časa. Obrili smo jih šele po končani ofenzivi. Tako smo počasi rešili vse probleme, ki so Puntarja pred tem tako trli in skrbeli. Ali, kot se v življenju tako dogaja, prišli so novi in še večji. Prišli so težki časi in kot bomo videli, vsi tovariši niso bili dovolj močni, da bi te preizkušnje preživeli.

PRENOS MATERIALA Z DRENOVEGA GRIČA

Nekega dne v začetku junija smo dobili obisk iz štaba odreda in štaba bataljona. Prišli so tovariši iz intendantske službe. Zaprlosili so za sestaneš s komando čete. Na sestanku so prišli na dan z novimi nalogami, ki jih bo četa morala izvesti. Bilo je rečeno, da bodo iz Ljubljane na Drenov grič začele prihajati vagonске pošiljke raznoraznega materiala, namenjene partizanskim enotam. Ta material bo treba deloma odnesti v Dolomite (naloga dolomitskih partizanov), deloma pa v Krim in Mokerc. Za to smer je bila odredjena naša četa.

Četni indendant Jelko Kovač je vse zapisal, potem pa vprašujoče obrnil oči k Puntarju. Ta je na koncu pribil, da je to nalogo treba vzeti resno, kot vsako drugo. Sestanku je prisostvoval tudi Ivan Kržič-Pajk, ki je prav te dni prevzemal dolžnost intendanta. Kot že rečeno je Jelko odšel na intendantsko dolžnost v Odred 7. julija. Prvi vagoni so bili postavljeni na slepi tir na železniško postajo Drenov grič, kmalu po borbi 2. junija. Drugi so bili v noči od 8. na 9. julij, tretji pa v noči od 15. na 16. julij 1942. Treba je poudariti, da smo za izvršitev te naloge mobilizirali vsi faktorji na področju vasi izpod Krma, kakor tudi iz vasi Blatna Brezovica, Bevke, Log, Drenov grič in Sinja gorica. V tej akciji je imela zelo važno vlogo vaška zaščita. Mobilizirati je bilo potrebno tudi ostale vaščane in vaščanke, vprežno živino z vozovi, nosila, vreče, nahrbtnike, itd. Od Drenovega griča do Kamina na Ljubljani so četi pomagale vasi, ki sem jih že zgoraj naštel od Kamnika pa dalje na Krim in Mokerc pa vasi pod Krimom. V tej akciji je bila tudi skupnica 20 borcev iz 3. čete našega bataljona. Ko

smo zvedeli, kdaj pride prva pošiljka, me je Puntar poslal v Blatno Brezovico in Bevke, da poiščem zvezo s terenskimi delavci. Za realizacijo prevoza so mi naročili naj vaščani pripravijo čim več vozov (gumarjev). Isto sta Jelko in Pajk organizirala tudi na naši strani proge. Akcija je naprej tekla brez večjih problemov in zastojev.

Tukaj je treba poudariti še en moment, ki je odločilno vplival na nemoten potek. Nekdo iz štaba bataljona, mislim, da je bil operativni oficir Marko, Puntar, komandir čete in jaz smo se spustili iz taborišča proti železniški progi. Ko smo prišli do Prevalja, smo se ustavili (bilo je podnevi) in dogovorili, da tovariši iz štaba bataljona, komandir čete in Puntar gredo na zastraženi železniški most pri Žnidarju nad Maharjem, v Goričici jaz pa s puškomictraljezom počakam 80 do 100 metrov pred mostom, od koder bi imel dober pogled na mesto, kjer naj bi se tovariši pogovarjali s podporočnikom, ki je bil komandant zaščitne italijanske posadke na mostu. Šlo je za to, da bi se dogovorili, da naj nas Italijani pustijo pri miru, ko bomo material vozili in nosili mimo Sivčevega griča čez progno pri Gerđini in dalje čez Prevalje naprej. To je bilo edinkrat v vojni, ko sem bil posredno prisoten pri pogovori z okupatorskimi oficirji.

Ta misija, da je tako imenujem, je potekala takole: naši tovariši so na puško obesili belo krpo in z njo začeli mahati. Kmalu so to storili tudi Italijani. Naši so se po cesti počasi spuščali proti mostu. Pred mostom so stali že pripravljeni tudi trije Italijani. Jaz sem zaostal, rečeno pa mi je bilo, da v kolikor bodo začeli streljati, tudi jaz užgem po njih.

Ko so prišli eni do drugih, so se nekaj časa pogovarjali, nato pa so se oboji obrnili in odšli vsak v svojo smer. Ko so tovariši prišli do mene, sem moral biti še vedno na položaju, dokler se niso skrili po cesti proti Prevalju. Tedaj sem tudi jaz odšel za njimi. Kasneje so mi povedali, da so se sporazumeli, da nas bodo pustili pri miru. Naj takoj povem, da v času prenašanja materiala ves čas na tem območju ni padel niti en strel in da smo svojo nalogo popolnoma nemoteno izvajali, razen zadnje noči, ko se je že začela ofenziva.

Material, katerega smo vozili in nosili, je bil različen. Potek prevoza je bil temu prilagojen. Vaščani so pripravili vozove, ki smo jih potem samotež peljali po glavni cesti proti Drenovem griču na železniško postajo. Tam smo jih hitro naložili in že (zopet samotež, brez vprežne živine) odpeljali do Kamina. To je trajalo tako dolgo, da je bil ves material pri Kaminu. Na Ljubljani smo imeli pripravljena dva čolna, s katerima smo material prepeljali na našo stran in takoj na vozove, nosila in vreče ter hajd proti Krimu. Tu nam je pomagala tudi že vprežna živina.

Naj naštejem nekaj stvari s spiska materiala, ki smo ga vozili oziroma nosili: stružnica za kovino, čevljarski in krojaški stroji, različno orodje, blago, usnje, čevlji, obleke, perilo, papir in še in še. Kaj se je zgodilo z zelo težko stružnico, ki smo jo do Kamina srečno pripeljali in zaradi teže tudi že naložili na dva čolna, ki smo ju prej povezali z lesenimi legami. Ko smo čolne odrinili cca 6 do 8 m od brega, se je vse skupaj potopilo in stružnica nam je padla v vodo. Tam je ostala tudi do danes.

Edino motnjo pri prevozu smo imeli pri zadnjem transportu v noči med 15. in 16. julijem. Z drugimi besedami, 16. julija se je začela ofenziva. Če smo material prejšnjih transportov srečno pritorovali preko Rakinne in Krvave peči, kjer so ga prevzemale druge partizanske enote, je material zadnjega transporta zaradi ofenziv, ki se je na krimskem območju začela kot artilerijska priprava ob 6. uri zjutraj, ostal na terenu med Kamincem in Rakinno. Še danes vedo povedati prebivalci Goričice in Prevalja, kako so našli to in ono.

OFENZIVA ŠESTNAJSTEGA JULIJA

Ko je četa bila zaposlena pri transportu, je že ponoči komanda čete izvedela, da se Italijani koncentrirajo in prevažajo vojaštvo. Večino dela pri transportu smo pustili vaški zaščiti. Komandir je napravil razpored in odšli smo na položaje. Prve artilerijske salve so povzročile delno zmedo, predvsem v vrstah vaške zaščite.

Do tega časa se je 2. četa zelo okrepila s tovariši izpod krimskih vasi in tudi od drugod. Kot se vidi iz priloge je na dan 16. julija četa štela 120 tovarišev. To je bila moč, na katero smo lahko računali, če ne bi bilo naloge (prenos materiala iz Drenovega griča), ki nam je vezala roke. Prav zaradi tega ni bilo resnejšega odpora Italijanom, ki so prodirali proti taborišču čete in dalje v Krim.

Glavne sile čete je komandir razporedil na cesto Kamnik—Rakitna in Preserje—Gornja Brezovica. V ostale smeri, ko proti Goričici, Bregu, Borovnici, Zabočevu, Rakitni in Planini smo poslali patrole. Kako in kje je sovražnik prodiral v tej ofenzivi proti osvobojenem ozemlju, je bilo že dosti napisanega. Spomnil bi le, kako je bila napadena naša četa. Na našem področju je sovražnik želel osvojiti Krimski masiva in Rakiško planoto. Zato je glavne sile poslal iz Podpeči proti Kamniku in Rakitni ter Podpeč—Preserje—Rakitna. Z druge strani so nastopali iz Cerknice, čez Begunje proti Rakitni in Igu, Ig—Rakitna. Manjše sile so poslali iz Borovnice, in to Borovnica—Srobotnik—Linte in pa Borovnica—Zabočevu—Rakitna. To je tudi pomenilo, da so bili zelo dobro obveščeni o položaju naše čete.

Prvi neposredni stiki sovražnika s četo so bili na območju vasi Kamnik. Skupina, ki je branila območje te ceste, se je med borbo umikala vse do četrtega taborišča na Kalaši. Prvi strelji so padli že v Kamniku, najhuje pa je bilo pri Kaluži in na cesti Preserje—Brezovica. Patrole, ki so se vračale iz ostalih področij, Brega, Borovnice, Zabočevega in Planine, so poročale, da sovražnik prodira proti Rakitni iz vseh smeri. Komandir je odločil, naj bi se četa umaknila iz taborišča čez Gornjo Brezovico na Lopato K. 809. Prav tu pa je prišel kurir komandanta bataljona tov. Luke in prinesel pismo, v katerem odreja umik čete preko Rakinne v rajon Menišje, to je, da se priključimo 3. četi v Koželjskem logu. Še prej smo postrojili borce, kjer nam je komandir Jaka obrazložil, da je zborna mesto, če se četa razbije, Studenec na Kurenu (Krim).

Ta premik iz Lopate smo napravili proti Rakitni, in s tem imeli namen izvršiti Lukatovo povelje. Ker smo iz Vrh Kotov videli, da je sovražnik iz Zabočevega že prišel Vrh Dola, torej se je že spuščal v Rakiško kotlino, je komandir vsa četo usmeril proti Benkotu in na Ustje. Od tu smo se spuščali v dolino reke lške in se na sotočju lške in Zale (Vrbica) začeli vzpenjati proti Krvavi peči. Na celi poti smo dohitevali zaščitnike in vaščane, ki so material iz Drenovega griča še vedno transportirali proti Mokrcu. Dosti tega materiala je že bilo odvržena in je ležal ob stezah in potch.

Po prihodu v Krvavo peč se je vreme poslabšalo. Pričelo je deževati. Tu smo dobili tudi zvezo s štabom odreda, ki nas je takoj poslal na Mokrc. V neki duplini se nas je zbral precej borcev, tudi iz ostalih partizanskih enot. Ob tej priliki sem prvič spoznal komisarja odreda, tovariša Janeza Hribarja. Stopil je na neko skalo in nam začel govoriti.

Dež je lil kot iz škafe. Odšli smo zopet v neznanost. Pokalo je že povsod okoli nas. Mislim, da je ta noč in nekaj naslednjih dni bila najtežja v celotni ofenzivi. Mokri do kože smo se vlekli skozi meglo, dež in gozdove. Zjutraj pa smo prišli do spoznanja, da smo na istem mestu, od koder smo zvečer odšli. V ilustraciji težke situacije, ko nas je poleg navedenega trpinčila še lakote, naj navedem dva primera.

Pri osvoboditvi naših ljudi z vlaka pri Verdu je bil osvobojen neki študent, katerega imena se ne spominjam. Vem le-to, da je bil iz Ljubljane in da ga je štab bataljona poslal v našo četo za sa-

nitetnega referenta. In prav tu na Mokrcu, ko je bil lačen, moker in neprespan, so ga živci izdali. Začel je strašansko vpiti, mlatiti z rokami okoli sebe in skakati med borci. Ker je bil sovražnik povsod okoli nas, nam je bila ukazana stroga tišina. Nekaj borcev ga je prijel, mu mašilo usta, ali fant se jim je z nadnaravno močjo vedno iztrgal, jih ogrižel in ponovno besnel. Nazadnje so ga tovariši le ukrotili. Od neke je prišel ukaz, naj ga zvežemo. Nekaj časa smo ga vodili s seboj, ga tudi nosili, vendar se situacija ni spremenila. Besnel je še kar naprej. Na hitro je bil sklican skupni sestanek čete in četne celice, kjer je bilo na žalost vseh odločeno, da mora fant umreti.

Drugi je primer borca naše čete, tovariša Mirka Peršina z Brega. On je poleg vsega imel še to nesrečo, da je bil bolan za »kurjo slepoto«. Med počitkom pri tavanju po Mokrcu je prišel do nas tudi Mirko. Bil je brez puške in brez čevljev. Skočil sem pokonci in ga vprašal: »Mirko, kje imaš puško in čevlje?« Odgovoril je: »Tukaj, kaj ne vidiš?« Izraz njegovih oči je bil popolnoma top. Imel sem občutek, da gleda, a nič ne vidi, da je poslušal, a nič slišal. Stal je sredi gozdne poti in nepremično gledal v določeno smer. Ko sem ga malo bolj pogledal, sem videl, da je vse do kolen od blata. Tudi ostali smo bili taki. Kasneje sem prišel do zaključka, da je Mirko neke močno zagazil v blato, iz njega pa potegnili samo gole noge; čevlji so ostali v blatu. Puško pa je neke pozabil. Ker je prišel do čete precej za nami, sem ga vprašal, kje je hodil. Odgovoril je, da je šel k Ivanu v Brezovico po cigarete. Še dolgo je hodil bos v koloni. Kasneje je neke le dobil ženske čevlje, ki so ga dodobra ožulili. Borci so ga s tem v zvezi še dražili, da ima »babje čevlje«. Kasneje, po ofenzivi, je komanda čete izdala Mirku propustnico, da gre lahko domov. Tako propustnico je po ofenzivi dobil tudi Janez Jereb, ki je bil kot želodčni bolnik popolnoma izčrpan.

Ofenziva je bila v čedalje večjem razmahu. Sedaj smo po poteh tudi dobili sledi sovražnikovih mul in vojakov (podkvice). To je pomenilo, da smo se popolnoma pomešali, tako da ni mogoče vedeti, kje je fronta, a kje zaledje. Umikali ali napredovali, ne vem, kateri izraz je boljši, samo se proti vasi Slivnica in popolnoma izčrpani prišli v vas Gora kjer smo pri župniku dobili nekaj hrane. Tu je bilo mnogo borcev, ki so hodili križem krašem. Kasneje smo se pomikali čez Veliko goro, pa Žigmarnico, vas Kot do Glažute.

V Glažuti smo dobili nalogo, da se izvrši reorganizacija enot. Pred postrojeno četo je bil poleg Puntarja in komandirja še neki tovariš, ki je govoril o organiziranju nekakšnega delavskega bataljona. Tja se je javilo nekaj naših ljudi, ki pa so jim pobrali orožje in ga dali tistim, ki so ostali v četi, pa ga niso imeli. Da momentalje ob priliki, ki smo se razšli, precej demoralizirajoče deloval na moštvo čete. Kasneje je celo bilo govora, da so nekateri tovariši bili zavestno razoroženi. No, in prav v taki situaciji je komisar bataljona Fric Novak od Puntarja zahteval, da vso zalogo masti in soli odda intendaturi bataljona. O kakšni masti in soli je pravzaprav šlo? Že iz taborišča, ko je ofenziva začela, smo s seboj vzeli kanto masti, kanto medu in žakelj soli. Med smo že med potjo zakamufirali ob stezi med Vrbico in Krvavo pečjo (kaj je bilo z njim, ne vem, ker je za kanto vedel samo Pajk), ostala dva artikla pa smo prinesli vse v Glažuto. Prenesel ju je pravzaprav bosanski konjček, last Jožeta Teglja iz Preserja, ki je vedno ponosno govoril, da sta iz hiše šla dva v partizane — on ni konjček.

Ker je Fric nastop iz stališča človečnosti bil popolnoma nepravilen, se mu je Puntar uprl in rekel, da masti in soli ne da, ker je zaloga že pri koncu. Takoj zatem je Fric pripeljal s seboj patrolo, ki naj bi Puntarja razorožila. To je seveda bilo preveč za borca naše čete, ki smo tej sceni prisostvovali. Eden je celo zavpil:

»Ali bomo mirno gledali, da našega komisarja razorožujejo?« Tako so puške naših borcev poletele z ramen, zatvarači so zašklepetali in vsi smo merili v Frica in njegovo patrolo. Puntarjevi

borci smo s tem dosegli svoje, zakaj Fric se je obrnil in odšel s patrolo, od koder je tudi prišel. Drugi dan smo bili nemalo iznenadeni, ko je ista patrola vodila zvezanega Frica mimo nas neznanu kam. Vendar ni zaradi soli in masti, marveč iz drugih razlogov in »masla« na glavi, ki ga je imel.

Neko popoldne je dobil naš intendant Pajk nalogo, da gre z nekaj tovariši po meso. Res so kmalu prinesli dosti mesa, ki ga je takoj dal kuhat. Čez nekaj časa je vsak borec čete dobil porcijo čiste goveje juhe in pa precejšen kos mesa. Drugega ni bilo. Ker pa smo to dvoje že ničkolikokrat jedli, se nam je kljub lakoti upiralo. Pojavljali se je namreč skorbut. Tudi uši so bile velika nadloga, saj so nas spremljale že celo ofenzivo. Nikjer pa ni bilo časa, da se jih očistimo. Nekdo je pojedel več, drugi manj in kosilo se je tako končalo. Ostanek mesa, kar kdo ni pojedel, je spravil v nahrbtnik ali torbico.

Moram obrazložiti, da je štab 1. bataljona Ljube Šerčerja s 1., 2. in 4. čete bil v opisujoči situaciji — torej smo bili sedaj skupaj, komandant Luka pa je s 3. četo ostal na področju Menešije. Jako in Puntarja so poklicali v štab bataljona, od koder sta prinesla ukaz, da se četa reorganizira v majhne skupine do 20 ljudi in da se prebije na stare položaje. Poklicala sta Smuka in mene. Dogovorili smo se, kako nalogo izpeljati. Odločili smo, da se četa razdeli na štiri dele. Prvi del bo vodil Jaka, druga Puntar, tretji Smuk in četrty del jaz. Rečeno je bilo, da se najdemo na zbornem mestu, ki ga je že v začetku ofenzive določil Jaka (Kuren na Krimu). Mislim, da je tukaj potrebno poudariti, da mi štirje sploh nismo poznali terena po katerem bomo potovali. Po kratkem pozdravljanju in želji za srečno pot smo že krenili vsak v svojo smer. V moji skupini, kolikor se še spominjam, so bili: brat Rajko, Moharjev z Goričice, Jože Brencce-Obloka, Ivan Juha, Jože Makovec-Gorivc, Andrej Petelin, Julka Kovač-Tjaša, Frani Rebelj-Olga, Jože Tegelj, Makovec (Gorivčev brat) Ludvik Rok, Ivan Kržiš-Pajk in še nekateri.

Verjetno nismo hodili še dve uri, delal se je prvi mrak, ko smo tri goro, razen Puntarjeve, prišlo skupaj. Bila je mesečna noč, ko je Jaka Rihar, komandir čete, stopil med nas in rekel: »Če nam je dano, da potujemo skupaj, pa naj bo. Naprej in za meno!« Se danes ga vidim, nizkega in čokatega v sivih hlačah z ovijalkami bivše jugoslovanske vojske do kolen, v velikih čevljih, črni bluzi in kapi — triglavki. Na opasaču mu je visela pištola, imel je kratko karabinko in pa daljnogled na prsih. Z daljnogledom na obeh je stopal naprej, mi pa za njim.

Že preden smo šli iz Glažute, sem vsem borcem svoje skupine zabičal, da morajo, če pademo v zasedo, takoj poiskati zaklon in ne bežati. Ta nauk nam je kmalu prišel prav. Nismo namreč hodili več kot nekaj ur, ko smo lezli po robu senoželeti in padli v zasedo. Iz čela in z leve strani je sovražnik udaril po nas z ognjem iz mitraljeza in pušk. Nekaj sem zavpil in takoj smo poplegli in iskali zaklon. Okoli nas je šumelo in bežalo na vse strani. Ko je ogenj prenehal, smo stekli na desno, kjer je bila precej strma grapa. Tako smo zjutraj prišli na neko jaso, ki je bila vsa preluknjana s kopiti sovražnikovih mul, znak, da je tudi tukaj ofenziva že mimo. Jasa je bila precej velika, na sredi pa je bil kot otok poraščen gozd s premerom kakih 60 metrov.

Napotili smo se prav vanj. Tam smo organizirali varnostne ukrepe (stražo) in ostali takoj zaspati. Popoldne smo se čistili od uši in se krpali.

Ker nisem imel nobenih sredstev za orientacijo, me je skrbelo, kako priti do podatkov, kje smo. Proti večeru sem poklical tovarišico Tjašo in jo vprašal, če ima v nahrbtniku kaj ženskih oblačil. Ko je pritrdilno odgovorila, sem ji velel, naj se preobleče, ker da bo šla nekaj koristnega storit za našo grupo. Kmalu je prišla v krilu in bluzi, tako da smo ji začeli vsi malo nagajati. Pokazal sem ji neke daleč zvonik in rekel: »Kjer je cerkev, je tudi vas. Pojdi tja, dobi stike z ljudmi in poizvedi, katera vas je to in predvsem se zanimaj, kje je kanjon reke Iške. Pri vsem pa bodi zelo previdna. Ljudem se ne kaži brez potrebe. Če najdeš kaj za pod zob, prinesi!« Za kanjon

Iške sem jo opozoril zato, ker sem slutil, da se nahajamo že v njegovem območju.

Ko je prišla nazaj, je bila že tema. Povedala je ime vasi (ime sem pozabil), za Iško pa je pokazala z roko smer, v kateri naj bi bila in da je do nje še 4 do 5 km. V rokah je prinesla nekaj kuhanih krompirjev, za katere sem rekel, naj jih pojedsta z Olgo in naj jih dasta še Ludviku Rotu, ki je bil bolan.

Odpravili smo se takoj v tisto smer, kamor je Tjaša pokazala, da naj bi bila Iška (seveda še gornji tok, neke pri izviru). Hodili smo v gosjem redu, strnjeni, pa zopet v veliki razdalji ali pa v strelcih, kar je bilo odvisno od situacije in terena. Mesec je sijal, nebo je bilo jasno, zato se je videlo daleč naokoli. Včasih smo imeli dva tovariša v predhodnici, pa zopet nič, vse odvisno od terena. Naenkrat opazimo na slemenu hribočka postave, ki so se pomikale v isto smer, samo v razkorak s cesto, poleg katere smo hodili. Zaustravili smo se in prisluškovali. Postave pa po slemenu kar naprej, dokler niso izginile. Kdo so bili, nismo izvedeli.

Že pred začetkom odhoda iz zaraščenega otoka sem si dobro zapomnil položaj zvezd, posebno severnice, da ne bi skrenili s poti. Ura je bila nekaj čez polnoč, ko smo vendar prišli na rob neke grape. Zaustravili smo se in poslušali, če se sliši vodni tok. Ugotovili smo, da se sliši. Takoj smo se spustili po pobočju in kmalu prišli na dno. Voda je zares tekla, vendar je bil to le najhjen potoček. Ker smo bili žejni, smo se napili, potem pa strnjeni v vrsto, da nas ne bi zeblo (bilo je precej hladno, odej ali česa drugega za pokrit pa nismo imeli vsi), poplegli in zasпали. Tudi za stražo smo poskrbeli. Spanja pa le ni bilo, kljub izmučenosti. V želodcu je krutilo, bili smo lačni, da se je skozi nas videlo. Vse od Glažute je bil na razpolago le tisti kos mesa. Na poti smo sicer prišli do nekaj korenja in repe, to pa je bilo tudi vse. Tudi nekaj jabolk smo natrgali, vendar so nam bila proti Krimu samo v škodo. Hlače smo namreč nosili kar v rokah, tako nas je zdelalo.

Od Glažute do Iške pa tudi še naprej do Krima naša grupa ni na sovražnika oddala niti enega strela. Čeprav smo prišli v stik z njimi, smo se ga rajši ognili, opaziti pa sovražnika ni bilo vrag ga vedi kako težko, saj so žlobudrali in žlobudrali. Mi smo seveda ves čas potovali v najstrožji tišini.

Kako dolgo smo potovali po kanjonu Iške, ne bi vedel. Vem, da se je pot vlekla in vlekla. Preskakovali smo s kamna na kamen, včasih gazili vodo, pa jo tudi zaobšli zaradi globljih tolmunov. Naenkrat se nam je tolmun razširil, svetloba je z vso močjo udarila nad nas in vsi smo veselo spoznali, da smo na Vrbici — sotočju Iške in Zale. Zaustravili smo se in previdno tipali dalje, da ne bi naleteli na sovražno zasedo. Te res ni bilo, prišla pa je druga nevarnost. Kar naenkrat se je od nekod vzel »Lojzek« (tako smo rekli avionom, s katerim so Italijani delali izvidniške polete). Začel je krožiti okoli nas in spuščati kratke rafale. Tudi nekaj bomb je spustil na nas. No, mi smo se, vsaj v tistem času, ko je obračal, poskrili in bili mirni, dokler ni odletel dalje.

Po kratkem počitku in ko smo veselo zaključili, da smo »klobaso« zašpinili prav tukaj na Vrbici in da nas sedaj čaka še »rep«, smo se počasi podali naprej proti Ustju. Tu smo bili previdni in smo tipali počasi, da ne bi prišlo do presenečenja. Ko smo prišli do Ustja, smo dolgo ogledovali, kako je pri hiši. Sovražnika tu ni bilo, bile pa so neke ženske, ki so se motovile okoli hiše. Spustili smo se do poslopja z vseh strani. Nemalo pa smo bili presenečeni, ko smo ugotovili, da so gostje — ženske, ki so se gibale okoli hiše, Faškarice. To so bile Lavrinčeve tri z Brega: mati, Mima in Meta ter Matevževa Micka, žena Ludvika Rota z Brega. Mislim, da je bila tudi Pirnatova, po domače Nandetova z Brega. Tu so naše pribežališče pred podivjano fašistično svojatjo. Hotele so vedeti, kaj je z njihovimi možmi, ali jim poleg Totove, ki je prišla takoj v stik z Ludvikom, nismo mogli ničesar povedati. Vprašal sem jih, če imajo kaj za pod zob. Bili smo zelo lačni. Ena od njih je povedala, da imajo pravkar kuhan krompirček za prašiča, ki so ga imele s seboj. Prinesle so na dan poln pominek

vročega kuhanega krompirja, drobnega sicer kot hrastove šiške. Kot bi trenil, je bilo po krompirju. Pojedli smo ga z lupinami in zemljo vred, ne da bi si bog vedi koliko potešili lakoto.

Šele na Ustju smo od žensk izvedeli »iz prve roke« za vse dogodke, ki so se dogajali med ofenzivo. Povedale so nam, katere vasi in hiše so požgali, koliko ljudi so pobili in da so mnoge odpeljali neznanu kam. Najbolj nevšečna vest od vseh pa je bila, da se po vaseh, preko katerih je šla ofenziva, formirajo izdajalske skupine bele garde. Take formacije da so že organizirane v Rakitni, Borovnici, Zabočevem, Brezovici, Podpeči in drugod. Tudi so nam povedale, kateri ljudje so voditelji. Tako so bili iz Rakitne imenovani župnik Kunstelj, njegov brat Maksimiljan — bivši jugoslovanski oficir in gostilničar ter posestnik Logar (Kržič), v Borovnici pa kaplan Viktor Bratulič, neki Kolman kot komandant, Anton Kovač brat Janko iz Pakega, Ciril Kržič in Anton Petkovšek iz Borovnice in drugi. Na kraju so mu povedale tudi to, da smo po ofenzivi mi prva skupina partizanov, ki je prišla nazaj.

Po krepkem počitku smo zopet krenili naprej. Morali smo na zbirno mesto na Kuren k studencu. Dobra dva streljaja od Ustja po poti proti Kurenu je nekdo iz skupine na poseki opazil smo, ki se je pasla. Vsi smo jo gledali kot rešitev naše lakote. Spogledovali smo se, kaj storiti, nazadnje pa sem Ivanu Kržiču-Pajku velel, naj jo poč. Odjeknil je strel, srna pa je počasi odskakljala proti bližnjemu gozdu. Tako smo zopet ostali brez večerje, sicer pa streljati v tej situaciji ni bilo najbolj pametno, zakaj še vedno nismo točno vedeli, kje je sovražnik.

Po prihodu na Kuren smo opazili, da smo prvi. Nobene od ostalih treh grup še ni bilo. Umaknili smo se malo dalj od studenca, postavili stražo in se začeli dogovarjati, kaj nam je storiti. Zdelo se nam je potrebno, da se takoj javimo prebivalstvu v vaseh. Tako naj bi negirali sovražno propagando, da so nas vse pobili in polovili, o čemer so nam govorile ženske na Ustju. Istočasno pa naj bi prinesli nazaj hrano. Napravili smo načrt, s katerim smo zasegli vse vasi od Zabočevega do Podpeči. V vsako vas naj bi odšla po dva, nekje pa tudi samo po eden. Tista dva, ki sta bila odredjena za Breg, Pako in Goričico, naj bi pri vračanju napadla katerikoli vlak, da bi s tem opozorila nase.

ŽIVLJENJE PO OFENZIVI

Zjutraj je bilo sonce že visoko, ko smo se pari in posamezniki z nočnega pohoda vračali na Kuren. Vsi smo bili videti zadovoljni, saj so bili želodci zopet polni. Skupaj s hrano smo prinesli tudi posodo za kuhanje, saj je taboriščna popolnoma propadla. Italijani so vse kotle, skledice in lonce prestrelili in prebodli z bajoneti. Ni kaj reči, hrabro dejanje! Ko smo se zbrali prav vsi, sem Tjaši rekel, naj ljudi vpraša, kaj naj skuha za večerjo. Zmenili smo se namreč, da bomo kuhali samo enkrat na dan. Vsi so bili zato, da se pravi žgance, in to dobro zabeljene. Šli smo na delo. Eni so iskali prostor za taborišče — umaknili smo se precej stran od studenca, drugi so pripravljali ležišča, tretji so pripravljali streho, ostali pa so se vrteli okoli kuhinje. Popoldne, ko so bili žganci skuhani, smo posedli in zadovoljno cmokali in požirali toliko časa sanjajočo dobroto. S preveč zabele pa smo zopet napravili napako. Ker smo bili toliko časa brez tople in mastne hrane, smo vsi povrsti zboleli. Kot prej smo še dolgo po teh žgancih zopet nosili hlače v rokah.

Te dni smo opazili, da so rakiški belogardisti postali aktivnejši. Prodirali so z vsakim dnem globlje v Krim in celo dalje proti G. Igu. Včasno jim je kdo kaj prinesel na nos, da tudi mi nismo mirovali. Kazali smo se ljudem, da razbijemo sovražno propagando in govorice, da partizanske vojske ni več. Vlake med Borovnico in Prešerjem smo sem in tja ponoči zopet napadali.

Odločili smo se, da belogardistom iz Rakitne postavimo zasedo. To smo storili nekoliko dni po vrsti na področju nad Vrh koti in Branciljevo

senožetjo — vsak dan na drugem mestu. Vendar niso prišli, zato smo tudi mi to opustili. Okrepili pa smo budnost v taborišču. Ker se nam je zdelo, da smo na Kuranu v nevarnosti, daleč smo imeli tudi do vasi, smo našli mesto za taborišče jugozahodno od globoke doline, to ja severovzhodno od Zavodov proti Globoki dolini. Na tem mestu nas je zapustil Ludvik Rot, četni kurir za zvezo s štabom bataljona, ki je težko obolev na srcu. Neko jutro me pokličeta na stran brat Rajko in Tone Molek-Gustl. Povedala sta mi, da je Ludvik mrtev. Umril je še pred polnočjo, ležeč poleg Gusteljina. Zmenila sta se, da o smrti ponoči ne bosta javila, ampak šele zjutraj. Ko so se zbudili in vstali vsi tovariši, sem to tudi vsem povedal. Bili smo hudo potrti. Nedaleč od taborišča smo zemljo med dvema skalama poglobili in ga s pesmijo »Kot žrtve ste padli« tudi pokopali. Po grobu smo naložili še skale, tako da je bilo čimbolj zakamufirano in pa varno pred lisicami.

V staro taborišče na Koren smo vsak dan pošiljali patrolo za morebitno zvezo s tovariši. Bili smo že v skrbeh, ker ostalih skupin ni bilo od nikoder. Šele 15 dni po našem prihodu so začeli prihajati. Vendar ne kot cela skupina, ampak posamično, v parih ali po trije, štirje. Puntar je prišel med zadnjimi. On je namreč skrenil preveč na jug, tako da je prišel celo v področje Prezida in Snežnika. Bil je zelo zdelan, tako fizično kot psihično.

Po Puntarjevem prihodu je politično delo v četi zopet zaživelo. Sklicana je bila četrta celica, katere sestanki so trajali po nekaj ur in nekaj dni zapored. Predvsem boleče smo razpravljali in analizirali izgube borcev, ki niso psihološko niti fizično izdržali sovražne propagande in težkega partizanstva ter se šli javit okupatorskim oblastem. Iskali smo vzroke in napake tega osipa predvsem pri sebi. Vedeli smo sicer, da je glavni vzrok osipanja borcev bil predvsem v zavesti samih borcev, sovražni propagandi in v težavah, vendar nam ni šla v glavo ustanovitev delavskega bataljona. Tako smo prišli do sklepa, da orožja borcem le ne bi smeli odvzeti. Čeprav je za to bil ukaz iz višjih forumov, smo le čutili, da bi morali ukrepati drugače. Vendar po toči zvoniti je prepozno. Živeli smo se v čas in situacijo in začeli intenzivno politično delati. Morali smo zadrževati v četi borce, ki so se srečno vrnili iz ofenzive. Nismo smeli dovoliti, da bi nanje tako ali drugače vplivala sovražna propaganda. To nam je tudi uspelo, saj smo v tem času razen dveh zadržali vse. Poleg tega smo zavestno odpuščali domov še dva borca, zdravstvenih razlogov: Janeza Jereba iz Pakega zaradi polne izčrpanosti in rane na želodcu ter Mirka Peršnja iz Brega iz istega razloga in še zaradi »kurje slepote«.

Kmalu potem smo se zopet premaknili k luži med Srobotnikom, Kofrlom in Orešjem. Na tem mestu je prišlo do reorganizacije čete. En del pod vodstvom Matije Smuka-Mateja je odšel nazaj v Krim v sestav Notranjskega odreda, drugi del pod vodstvom Jake Riharja pa je ostal na starem mestu pod Srobotnikom. Kasneje je ta del še v sestav Šerčerjeve brigade.

Pred tem pa smo nosili iz faškarskih mahov poljščino in iz nje pripravljali ozimnico. Ker so fašisti vas požgali, ljudi pa izginali v zapore in internacijo, poljščin ni imel kdo spraviti. Mi pa smo bili hrane še kako potrebni in veseli. Nosili smo predvsem krompir, fižol, koruzo, bob in še nekatere druge pridelke. Pot nas je vodila proti Goričici, kjer smo preko železnice vstopili pri Bačerju ali Rožmanu. Čez dan smo prinešeno sušili (fižol, bob, koruzo) ter sprepljali v skrinje (prinešene iz vasi in zdelane ter zamaskirane v kamenje). Krompir smo spravljali v razne jame in vrtače ter ga primerno pokrili in zamaskirali.

ZOPET POLITIČNO DELO NA TERENU

Dne 15. septembra so v četo prišli Franc Popit-Jokl, Stane Kavčič-Djuro, Janez Demšar-Jemej in Tone Zalar-Zan. Zahtevali so od mene, da zapustim četo in grem na delo na

teren — kot smo rekli. Imenovan sem bil za člana Rajonskega komiteja KP za Borovnico. Tej odločitvi sem se nekaj časa upiral, ko pa so tovariši postavili, da je to partijska naloga, sem le odšel z njimi.

Zan, Jemej in jaz smo si napravili bivak najprej za Planino nad Niževcem, kasneje pa smo začeli delovati v zemljo v Šumniku nad Brezovico. Od tu smo imeli politični vpliv na celotno borovniško kotlino, od Bistre pa do Podpeči in Rakitne.

Skupaj s Puntarjem, ki je bil še vedno komisar 2. čete, je Rajonski komite delal z vsemi silami, da bi razkrinkal belo gardo. Težišče dela smo prenesli med ljudi kočanskih vasi (Niževce, Zabočevce, Brezovica, Ohonica, Dražica) in Borovnico. Borovnica je bila takrat posebno težak problem.

Kaplan iz Borovnice, Viktor Bratulič, je pri organiziranju bele garde imel dosti uspehov. Pod pretvezo, da bodo fantje in možje branili svoje domove, je vzpostavil takoiimenovane vaške straže (oborožene seveda, orožje so dali Italijani) v Zabočevem, Niževcu in Brezovici. Rajonski komite je imel več terenskih delavcev in zaupnikov po vseh vaseh, ki pa so iz dneva v dan prav zaradi velike propagandne delali čedalje slabše. Naj omenim samo tiste, ki so kljub terorju, nasilju in propagandi okupatorjev in domačih izdajalcev delali pošteno in hrabro. V Niževcu je bila ena od redko hrabrih terenk Japljeva mama, po domače Tagornja. V Zabočevem je kljub moči, ki je vlekel povsem v drugo stran, hrabro vztrajala Jenkoča mama (Marija Suhadolnik). V Brezovici se je dalo še pogovarjati s Karlom Turščem (Železnik). V Borovnici smo imeli ljudi, ki pa do njih nismo mogli zaradi močno zastraženega borovniškega viadukta. Morali smo jih nekako dobiti na sestanek zunaj Borovnice. To pa je bilo za njih nevarno in težko. No, vseeno smo proti sovražni propagandi preko njih vplivali tako da so prenašali med ljudi letake in ostalo našo literaturo.

Politična situacija je bila zelo težka. Nemci so bili na višku svojih moči. Prišli so pred Moskvo in Stalingrad. Leningrad so oblegali. Njihova propaganda je bila zelo aktivna in močna. Samo najbolj močni so vse to lahko vzdržali.

Zima se je bližala, jesensko vreme je čedalje bolj kazalo svoje zobe, kar je sovražnik vse izkoristil za svojo propagando. Z letaki, ki jih je trosil iz avionov, z radiom in časopisi je strašil slovensko ljudstvo, pripadnikom partizanskih enot pa obljubljal med in mleko, če se predajo v postojanke. Mnogi so temu tudi nasedli. Bela garda se je širila kot rakova rana. Hlapci, za hlapce rojeni so bili zvesti svojim gospodarjem. Kazali so na ljudi, jih zapisovali, predajali okupatorjem, mučili in odvažali v tujino ter ropali ljudsko imovino. Vodili so svoje gospodarje po stezah in poteh v skrivnosti partizanske vojske, ki bi jih fašisti sami nikdar ne našli. Veliko smrti, gorja, požigov, posilstev in ostalih nesreč se je zgodilo zgolj zaradi tega.

To so bili težki dnevi. Kdor je več razmišljal o vsem tem, prej je padel pod vtis sovražne propagande. Izhod iz tega je bil samo v borbi. Udariti, čim prej, močno, samo da ti misli niso ušle drugam. Imeti misli pod svojo kontrolo, tudi to ni bilo lahko. In tako smo hodili do zaupnikov po vaseh in jim nalagali nove naloge, težke, preprečevati. Iti je bilo treba k vsem našim in onim, ki so bili sovražno razporeženi. Delati, govoriti, prepričevati! Vojska je morala jesti, morala je imeti obleko, obutev, morala je imeti sanitetni material, itd. Od nekeje smo prinesli radio na elektriko. Vsak večer smo ga poslušali in iz gozda nosili pod električni vod blizu Miklavcove hiše (Janez Makovec) iz Borovnice. Pokrili smo radio in sebe z odejo, poslušali poročila (Svobodno Jugoslavijo, Moskvo, London) in si zapisovali. Drugi dan smo vse to uredili, prepisovali na matrice in razmnoževali. To našo propagando, skupaj s Slovenskim poročevalcem in z ostalo literaturo, ki smo jo dobivali po liniji, smo delili ljudem in nosili med partizanske enote. Posebno velika kriza je nastopila za čevlje. Zato smo dobili nalogo, da porežemo jermena na bo-

rovniških žagah, kar smo tudi storili. Zvili smo jih v klobčiče in v nahrbtnikih odnesli partizanskim čevljarjem, ki so iz njih naredili podplate.

Takrat sem dobil tudi nalogo, da si obrijem brado. To so tovariši motivirali s tem, da to ni četniška, temveč partizanska vojska in pa, da se me ljudje bojijo, ker izgledam preveč divji. Tako je moja za štiri prste dolga brada (nosil sem jo 5 mesecev), za katero so mi fantje rekli, da »raste v dva roglja, kot Kristus«, šla rakom žvižgat.

Sonce je sijalo in obsijalo zlato rdečo pokrajino. Listje je odpadlo in kot da bi nas pozdravljalo je šumelo pod nogami. Vedeli smo, da so to poslednji lepi dnevi tega leta pred zimo. Žan je pripeljal s seboj neke tovariše. Izkazalo se je, da so iz Notranjskega odreda. Poizvedovali so o postojanki belogadistov pri Ivanu na Brezovici. Vprašali so po vsem: številčno stanje, oborožitev, morala, starost, od kje so, itd. Jernej, ki je največ vedel, je menil, da naj se postojanka takoj napade. Tudi ni bil za to, da se napade s kakšnimi večjimi močmi, temveč z grupo udarnikov prvostoljcev — bombašev z absolutnim presenečenjem. Ko so tovariši iz odreda odšli, smo pričakovali, da se bodo kmalu vrnili in izvršili načrtovani napad. Minilo pa je 10, 14 dni. Jernej in jaz sva menila, da to narediva sama s še šestimi tovariši iz čete ali nama Žan tega ni dovolil. Tako je akcija propadla in je prišla na vrsto druga — večja. Pripravil je napad združenih partizanskih sil na belo gardo na Notranjskem. V načrtu so bile Begunje, Bezuljak, Dobec, Grahovo, itd. V teh dneh smo poleg ostalega iz Dolomitov prepeljali na našo stran bataljon iz Dolomitskega odreda, ki je tudi sodeloval pri tem napadu.

Neko noč je začelo ropotati po Notranjski. Mi smo se razdelili in hodili posamično po vaseh ljudem pripovedovat, da naj ne nasedajo sovražni propagandi, da nas ni več, pač pa naj rajši prisluhnejo borbam na Notranjskem.

Drugi ali tretji dan po napadu me je obiskal brat Rajko. Zagledal sem ga že od daleč. Čudno se mi je zdelo, zakaj se s puško opira. Ko je prišel bliže, sem videl, da je ranjen v nogo. Bil je pri napadu na Bezuljak. Tam je to noč padel tudi Matevž Vadnal, doma z Brega. Bilo nam ga je zelo žal, saj je bil v četi eden najbolj discipliniranih tovarišev.

Rajko je ostal pri meni nekaj dni. Sklenila sva, da preko Mežnarjevih v Zabočevu dobiva zvezo s starši. Ko sva čakala v grmovju nad cesto, ki povezuje Niževca z Zabočevom, je prišla belogardistična patrola — verjetno od Ivana proti Zabočevu. Morala sva čakati, da se je iz Zabočevega zopet vrnila. Šele potem sva stopila k Mežnarju (Zalarjevim). Zaprlosila sva, da bi nekdo stopil na Drenov grič in prinesel zimsko oblečilo. Bili so uvidevni in so storili, kar sva zaprosila.

Ze naslednji dan sva se sešla s takrat 13-letno sestro Heleno, ki je prinesla nekaj stvari, za druge pa je rekla, da jih še bo. Prinesla je tudi pismo od očeta, v katerem naju prosi, da ostaneva čvrsta v teh težkih dneh in da se za nobeno ceno ne smeva prijaviti v postojanko, kot delajo mnogi drugi.

Takrat sem bil povezan z mnogimi ljudmi iz vasi. Z Brega z Ano Petrovčič in Gašperjem Kržičem, z Janezom Makovcem st. in Miškovo mamo iz Borovnice, z Drašlerjevo Fani-Miklavčič s postaje, Tončko Molek, s Puntarjevo sestro z Dražice, z Marijo Japelj, ta Gornjo iz Niževca, z Marijo Suhadolnik (Jenkotovo mamo) s Sobocevega, s Pirčkom in s Karlom Turšičem, z Železnikom iz Brezovice. V Preserju sem imel vezo z Ivanko Kovač in pa z mamo, katere sin Jože je bil pisar v četi. Nekajkrat sem se sestel tudi z Jožetom Zalarjem st. (Sršen), z Jožetom Hladnikom (Godec) in pa Gregurčkom, vsi iz Borovnice. V Goričici sem imel dobro zvezo z Jernejem Branclem (Grča), v Prevalju s tazadnjo, sestro Ivanke Smoleče, z Rakitno in s Podpečjo pa takrat trenutno nismo imeli zveze.

Posebno zanimivo so bila srečanja z Jenkotovo mamo iz Zabočevega in z Japljevo mamo z Niževca. Bili sta izredno korajžni, aktivni in nadvse radodarni. Nikoli ne bom pozabil besed, ki jih je dostikrat ponovila Jenkotova mama. Oči so se ji zabliskale, stisnila je pesti, dvignila roke

in rekla: »Dajte jih, hudiče, bele in črne, ne pustite jim, da mirno spijo!« Tudi hrane je bilo pri njih vedno dovolj, tako da kadarkoli sem šel od njih, sem težko sopel v hrib z obloženim nahrbtnikom.

Moralo je biti oktobra, ko sem se vračal iz čete, kamor sem odnesel radijska poročila. Z mano je šel tudi Jože Brence-Obloda z Brega. Šla sva po gozdni poti skozi Ligojnici proti Zabočevu. Ne vem zakaj, ali hodila sva zelo narazen eden od drugega — okoli 100 m. Naenkrat sem videl, da je pred menoj nekdo stekel okoli grma v dolino. Zavpil sem, naj stoji, vendar to ni pomagalo — šumelo je še kar naprej v dolino. Skočil sem za njim in kmalu za grmom sem našel dolgo francosko puško »preklevko«, kot smo te vrste pušk imenovali. Postal sem pozoren in se ozrl na vse strani, vendar nisem opazil nič sumljivega. Poklical sem Oblodo in na njegov odziv sem ukazal, »da se bataljon ustavi«, on pa naj pride do mene. Povedal sem mu, kaj se mi je zgodilo in mu pokazal preklevko. Naenkrat pa so se kakih 50 m od naju začele vzdigovati postave in kmalu sva bila obkrojena. Študiral sem, kaj naj naredim, potem pa sem krepko zavpil in vprašal: »Kaj vi tukaj delate?« Nekdo se je oglasil in odgovoril, da naj bom brez skrbi, da lovijo samo jelene. Rekel sem, naj pridejo bliže, pri tem pa imel svojo »mavzerico« na rami, preklovka pa mi je visela na roki. Ko so prišli bliže (bilo jih je okoli 20), sem ugotovil, da so to kočanski fantje in možje, oboroženi s preklovkami, katere so jim jih dali Italijani. Napravil sem hud obraz in zarenčal: »Kdo vam je ukazal loviti jelene v območju gozda, ki je pod kontrolo partizanske vojske?« »Pa mi smo samo civilna zaščita,« je nekdo odgovoril. »Kdo vam je dal orožje,« sem zopet vprašal. »Pa, Italijani,« je zopet nekdo odgovoril. »In kaj boste s tem orožjem?« »Da branimo naše vasi.« »Pred kom?«, sem jezno zavpil. Na to zadnje vprašanje dolgo ni bilo odgovora. Velel sem jim, naj se posedejo, nakar sem jim držal politično uro kot še nikdar doslej. Začel sem z zunanjepolitično situacijo in se temeljito zadržal pri nalogah in cilju OF in narodnoosvobodilne vojske. Gledali so v tla in na kraju je le nekdo izdaval: »Viktor, pa mi ne mislimo streljati na vas, partizanske borce.« »Kdo pa naj to garantira? Če so vas Italijani oborožili, bodo vam tudi ukazali, na koga je treba streljati,« sem odgovoril. To prerekanje je trajalo nekaj časa, potem pa je nekdo rekel, da so pripravljene dati bombe in municijo in to zaenkrat vsakega po tri zaboje. Ko smo se dogovorili, kdaj naj pridemo po obljubljeni in kam, sem jim še enkrat zabical, da v gozd oboroženi nimajo nikdar več vstopa. Tudi sem jih opomnil, da ne bodo delali neumnosti, ko pridemo po municijo in bombe. Rezultat vsega tega je bil, da smo municijo in bombe dobili, vsakega po tri zaboje, in da smo varno prišli in odšli. Žan in Jernej sta se mi na vso moč smejala, ko sem jima to povedal, v četi pa so rekli, naj kaj takega še storim.

NOČNI OBISK NA TRNOVEM

Kmalu za tem me je zamakalo, da si ogledam svojo rojstno vas, posebno Trnovo. Sestopil sem iz gozda in blizu Gašperjeve čuvajnice prestopil progo. Vedel sem, da so v Gašperjevi čuvajnici Italijani, zato sem previdno tipal naprej. Šel sem čez Vrbinov laz ter prestopil na Petelinov vrt. Kozolec je bil prazen, hiša in hlev tudi. Le iz Petelinovih svinjakov je prišel velik maček. Zamijaval je, pihnil in zopet izginil. Skrbanova, Tomaževa in Zagarjeva hiša — vse prazno in pušto. Prestopil sem na zgornjo pot in se umaknil pod našo hruško. Zastal sem, dolgo poslušal in se zamislil. Koliko lepih trenutkov mi je v otroštvu dala ta hruška. Kje ste Julka, Rudi, Ivanka, Rajko, Tone, Lovre, itd.? Kje ste igre otroštva? Dolgo sem stal in nepremično gledal proti hiši. Potem sem šel naprej. Vežna vrata so bila odprta, pa tudi notranja so bila vsa na stežaj. Pomislil sem: »Zakaj vraga me tako vabljivo vabite, ko pa ne morem ostati tu?« Stopil sem v kuhinjo — nič življenja. Štibelj — ves prazen. Vrnil sem se, da pogledam v hišo, pa bi kmalu

padel v štalo. Poda med štalo in hišo ni bilo več. Obrnil sem se in šel ven. Stopicajoč po stopnicah navzdol se ni oglasil kot nekoč prašič in zakokodakale kokoši. Bilo je vse tiho. Vrata v klet zopet odprta, a klet prazna in pušta. Vrat na hlevu ni bilo, ležala so na tleh. Ko sem vstopil, sem opazil, da je v zidu luknja od granate, ki je podrla strop in naša lep, velika krušna peč se je zrušila v štalo. Kasneje, ko sem staršem pisal pismo, in da bi jima dal vedeti, da sem bil doma, sem napisal: »Šeke v štali tudi ne bo zeblo, saj ima peč.« Šlo mi je na šalo, in najraje bi se zjokal. Svoj obisk sem nadaljeval v kozolcu. Ni bilo več brane, tudi starega lesenega pluga ne. Koščka, s katerim sem tolikokrat šel v gozd, skupaj s Puntarjem, tudi ni bilo. Kamorkoli sem pogledal, sem videl razdejanje, skelet, rebra. Še najbolj pa me je prizadelo, ko sem stopil na vrt do čebeljnaka. Ista slika. Vse razbito, vse prevrnjeno in ožgano. Tudi Zgončeva, Bizjanova, Petkova in Pirčeva hiša so bile prazne in pušte. Trnovo je bilo kot težak ranjenec.

Zopet, kot takrat, kot tisto noč, ko sem šel v partizane, sem renčal vase: »Kdo, v imenu Boga, s kakšno pravico ste, prasci fašistični, prišli sem in napravili mirnemu ljudstvu tako zlo?« Hudiči. »Prestopil sem progo in se nad progo potihoma vrnil nad Gašperjevo čuvajnico. Odvezal sem nahrbtnik in poleg sebe položil pet italijanskih bomb »paradajzaric«. Stražarja sem videl, a je bil predalet, da bi mu z bombami prišel do živega. Vendar, oduška sem si moral dati. Vseh pet bomb po vrsti sem zmetal na progo, pred čuvajnico, in si mislil: »Za hišo, za štalo, za svinjak, za kozolec in za čebeljak.«

Ko sem tekel navzgor, je še dolgo v noč ropotalo, ne samo iz Gašperjeve čuvajnice, temveč z Brega, Borovnice in Dola. »Strahopetci«, sem zasikal in usmeril korak proti Lužam, proti tovarišem, ki se borijo za pravico, ki pa je bila še vedno tako daleč.

Prišel sem v četo in poiskal Puntarja. Bil je bled in zamišljen. Bil je razočaran, vendar ni hotel govoriti. Rekel je, da bo o zadevi spregovoril, ko bo čas. Bil sem prepričan, da še vedno pritiska nanj dogodek iz ofenzive v Glažuti, ko se je sprl s Fricem Novakom.

Ze v prejšnjih sestavkih sem pisal, da smo bili strašno lačni. Zraven tega so Italijani nas bombardirali še s propagandnimi letaki, ki bi naj bile istočasno propustnice in »garancija«, da se nobenemu ne bo nič zgodilo, v kolikor se javi v postojanki. Vse to je od nas zahtevalo mnogo truda, da smo ljudi zadržali z moralo na višku. Samo kako? Tople sobe in postelje jim nismo mogli dati, tudi hrane ne. Nemci so bili globoko v Sovjetski zvezi. Vsak čas je bilo pričakovati poleg padca Stalingrada še padec Moskve in Leningrada. Zima se je bližala, obutev in uniforma je bila že izlizana. Perspektive, kje nabačiti druge — nobene. Torej, z borci smo govorili čisto preprosto in logično, tako kot nas je znal samo Puntar učiti: »Pravica in poštenje je pri nas, vse drugo je na sovražni strani, zato izbiraj!« In izbrali smo. Četa, ki je štela preko 120 borcev, je sicer prišla iz ofenzive skoraj prepovoljena, vendar moralno dosti močnejša.

Čeprav nisem rad vznemirjal Puntarja z vestmi s Trnovega, sem to moral storiti, ker me nekaj časa ne bo v četo. Seznanil sem ga z vsem, kar sem videl in doživel na svojem nočnem obisku. Kot sem predvideval, je Puntar postal še bolj zaskrbljen in mračnega pogleda. Šele kasneje je spregovoril v tem smislu, da bo vse to treba maščevati in da bomo morali biti aktivnejši.

Tako se je politično delo na terenu nadaljevalo tja v decemberske dni 1942. leta. Po vaseh smo ponoči z našimi ljudmi imeli sestanke in jim nosili literaturo.

TRAGEDIJA V ŠUMNIKU

Bunker v Šumniku smo dokončali že precej časa pred prvim snegom. Bil je v obliki črke »L«, vhod pa je imel skozi streho. Vrata so bila zamaskirana z nabito rušo, s travo in z mahovjem, na sredini pa je bila pribita še majhna zelena

smrečica. V notranjosti bunkerja je bil enonadstropni pograd, miza in pa majhen štedilnik. Tudi studenec smo imeli v samem bunkerju.

Vse do 14. decembra 1942. leta smo bili zelo previdni. Nikdar nismo bili vsi trije (Žan, Jernej in jaz) v njem, marveč je vedno eden od nas stražil nedaleč od bunkerja, od koder je imel dober razgled po dolini in stezah, ki so vodile v območje bunkerja. Tega dne pa smo storili usodno napako. Že prejšnji dan popoldne sva šla z Žanom na Dol in Bistro. Tam sva imela važne sestanke z domačini. Vračala sva se ponoči in nekako ob svitanju prišla od njega. Zmenili smo se, da greva midva z Žanom, ki sva bila nemalo utrujena, počivat, Jernej pa naj še nadalje, tja do 12. ure straži. Tako je tudi bilo. Z Žanom sva šla spat, Jernej pa naj bi stražil.

Kasneje, moglo je biti okoli pol desete ure, sva z Žanom zasišla, da se je Jernej pojavil v bunkerju in da nekaj išče. Žan je bil pri tem še hud. Podil ga je iz bunkerja, rekoč, naj gre na stražo. Jernej je sicer obljubil, da bo takoj šel, vendar je še vedno brskal po mizi in nekaj iskal. Ko je le odšel proti vhodu, je naenkrat odskočil in naju začel klicati, naj vstaneva, da je zunaj nekakšna vojska. Ta trenutek, pa je že zadržel mitraljez in eksplodirale so prve bombe. Žan je takoj skočil pokonci z mize pobral bombe in šel proti vhodu, da bi jih metal med sovražnika. Ko je samo delno privzdignil vrata, je že dobil strel v glavo. Krogla mu je vstopila na temenu, izšla pa nekje pod brado. Bil je takoj mrtev. Z Jernejem sva bila previdnejša in sva, ne da bi prišla pod vrata, streljala od daleč skozi zaprta vrata. V notranjosti bunkerja je gorela petrolejka, vendar je kmalu ugasnila zaradi eksplozije ročnih bomb. Naenkrat je Jernej zavpil, naj ne streljajo, ker se hoče predati. Jaz sem mu takoj rekel, da ne grem ven. Res so nehali streljati in metati bombe. Vrata so bila zaradi eksplozije že popolnoma razbita in Jernej se je skobacal ven. Slišal sem najprej zmerjanje »kurbe partizan-ske«, nato neke nejasne dialoge, kmalu pa je začelo pokati, pel je mitraljez in zopet so eksplodirale bombe. Vendar to ni bilo namenjeno bunkerju, temveč nekam mimo njega.

Ostal sem sam v bunkerju. To so bili trenutki, ki jih je zelo težko opisati. Težki in moreči, ker drugega izhoda nisem videl kot smrt. Ker sem ves čas sedel na pogrado ali stal pri njem, sem bil glede na odprtino vrat v stropu, v mrtvem kotu. Odvrigel sem še preostali dve bombi, nekolikokrat ustrelil s puško, potem pa sem se pričel pripravljati, da zaključim sam s seboj. Use-del sem se na pograd, vzel puško med kolena in je s kopitom naslonil ob pod. Nameril sem cev v brado, z desnico pa šel k sprožilcu. Sprožil sem takoj, vendar je samo šklijocnilo. Naboj je bil pokvarjen. Takoj sem repetiral in nastavil v cev nov naboj. Napravil sem iste gibe kot maloprej, a me desnica ni hotela več ubogati. Nisem je mogel spraviti na sprožilec. V misli so mi stopili prijatelji, borci in tovariši. Pred menoj se je v mislih pojavil Puntar, moj učitelj, z besedami: »Živ se nikoli ne smeš predati sovražniku!« Pred menoj sta bila mati in oče, brat in sestre. Vsi so mi prišli v teh usodnih trenutkih pred oči. Vendar, desnica nikakor ni hotela več na sprožilec. Sovražnik je, ne vem že kolikokrat, ponovil, naj se predam, jaz pa še vedno v bunkerju sam s seboj vodim težko borbo. Streljanje se je zopet podvojilo, od dima sem komaj še dihal. Zopet pozivi na predajo pa zopet eksplozije.

Naenkrat je samo od sebe iz mene zletelo, naj ne streljajo, ker da bom prišel ven. Stopil sem preko mrtvega tovariša Žana skozi razbita vrata in se pojavil na čistem zraku. Vdihnil sem zrak globoko v sebe, vendar ga nisem mogel tudi izdihniti, ker me je takoj s puškinim kopitom po desni rami z vsjo silo udaril belogardist, doma nekje iz hribov. Nekdo ga je takoj odrinil, potem pa so planili po meni in mi tesno zvezali roke na hrbtno in noge. Ozrl sem se okrog sebe in okoli sebe zagledal same znane obraze: Urhov iz Borovnice, Jakčev-Škrbec Tone iz Borovnice, Krljev Ciril Kržič iz Borovnice, Kovačič-Peskar-

jev z Borovnice, Franc-Menart iz Borovnice, Pristavčeva dva — Tone in Janko, Kovač s Pa-kega, itd. To so bili belogardisti iz belogardistične postojanke pri Ivanu v Brezovici. »Prekleti Judeži!«, sem si mislil, rekel pa nisem nič. Strašno me je bolela desna rama. Vprašali so, če je v bunkerju še kdo. Odkimal sem. Zanimali so se, če je bunker zaminiran. Zopet sem odkimal. Sli so noter, vzeli vse tri puške, pisalni stroj, potegnili iz bunkerja tovariša Žana in takoj zažgali. Ker je bilo na pogrado dosti sena in slame, je takoj začelo goreti.

Sedaj se je začela svetohlinska ceremonija za pokop nesrečnega Žana. Že prej, ko smo z

Avtor: Viktor Kirm

zemljo zasipali streho bunkerja, smo zraven skopali nekakšno jamo. V to jamo so vrgli Žana, ga samo delno zasuli, potem pa je padla nekakšna komanda, da morajo vsi poklekniti, se odkriti in moliti za spreobrnjenje njegove duše. Jaz sem pri vsem tem stal mirno in tako zadnjič pozdravil mrtvega tovariša in revolucionarja, komisarja Borovniške čete in sekretarja rajonskega komiteja KP za Borovnico.

Ko je bilo tega konec, sta prišla dva belogardista. Za zvezane roke na hrbtno sta privezala še vsak svoj kos žice in tako smo začeli sestopati v dolino. Karih 20 do 30 m pod bunkerjem je skalnati prepad in že z vrha sem spodaj zagledal mrtvo Jernejevo truplo. Šele sedaj sem razrešil vuganko, zakaj so toliko streljali takoj po Jernejevem prihodu iz bunkerja. On je verjetno takrat začel bežati, vendar ni imel sreče.

Peljali so me do Ivanu (belogardistične postojanke) in me tako zvezanega začeli zasiševati. Pri tem zasiševanju je bil posebno koržajzen borovniški kaplan, opasan z vojaškim opasačem čez črno duhovniško suknjo, ki me je z nemško mavzer pištolo (kolenarico), nekolikokrat udaril po glavi in plečih.

V celotni akciji, ki so jo izvedli belogardisti, sem opazil, da se jim povsod strašno mudi. Tudi po zasišanju so me postavili na cesto. Desno od mene se je postavil Kraljev Ciril, levo Jakčkov Tone, zadaj pa Janko-Kovač Pristavčev z mitraljezom. V taki formaciji je bil ukazani odhod in krenili smo v Borovnico. Na Večni poti, nekje v štric Cerkove žage, pa nas je dohitel Tone Kovač na motorju. Vsem trem mojim stražarjem je ukazal, naj se odstranijo, potem pa me je nagovoril: »Kaj sem ti pripovedoval v košnji, ko smo kosili lansko leto pri Pristavcu, da z vašo

komunistično politiko ne bo nič. Ti mi tega nisi verjel — zdaj pa imaš! Vseeno ti želim pomagati, samo v toliko, da bom v poročilu napisal, da si se prostovoljno predal našim vojakom. To govori na zaslisanjih, pa bo vse dobro. Toliko ti lahko pomagam, več ne.« Na to sem mu odgovoril, da, če mi že hoče kaj dobrega, naj ukaže tistim cepcem zadaj, naj ne streljajo, saj ni več kot sto metrov do gozda in moje velike želje za prostostjo. Odgovoril je kratko, da je to nemogoče. Molčal sem in razmišljal, kaj želi s takim odnosom do mene. Zadnja leta sem namreč postal zelo nezaupljiv. Danes mislim, da je to glavni razlog, da sem ostal v Šumniški tragediji živ, poleg še enega, ki pa se je odigral v pisarnah sodišča v Ljubljani. Tam je namreč delal moj bratranec-pravnik Karel Kirm kot zaupnik OF. On je moj elaborat vzel iz kupa talcev, kamor je bil odložen, in pa preložil v kup internirancev. To sem izvedel osebno od njega šele po osvoboditvi.

V Borovnici so me predali karabinjerem, kjer sem bil zopet zasišan. Eno noč so me vtaknili v zapor, drugo jutro pa na viak in v Ljubljano, v sodne zapore, novim neprilikam, ampak tudi zmagam, naproti.

Na vlaku proti Ljubljani, v spremstvu treh obo-roženih karabinjerjev, sem v vsem svojem življenju doživel fizično in psihološko eno najbolj sramotilnih dejanj. Sedel sem na klop v vaonu z zvezanimi rokami med dvema karabinjerjema, ki sta v svojih rokah držala podaljške verig. Naproti mene je sedel in buljil vame, še tretji karabinjer. Takega so me hodili gledat tudi iz sosednjih vagonov fašistični oficirji in vojaki ter si dajali duška. Plijuvali so vame, govorili, zmerjali in preklinjali. Nesnage iz njihovih ust je bilo toliko, da ne vem, če bi me kdo od najbližjih sploh mogel prepoznati. Globoko v duši pa sem premeval druge stvari. Misli so mi bile težke. Predvsem pa me je klicalo k maščevalnosti. Toda kako? Trenutno ni bilo mogoče storiti ničesar. Misli so se mi zopet vrnile med mrtva tovariša v Šumniku. V misli se mi je vrnil Boite, padli komandir naše čete, mlinar Novak in umrli Rot Ludvik. Pet mojih sodelavcev je že padlo. Kaj bo z menoj? Zavidal sem tovarišem, ki svobodno opravljajo v četi svojo dolžnost. Sedaj že vedo za tragedijo v Šumniku. In kaj si mislijo? Pa Puntar? Kako je v svojih dokaj velikih skrbih prenesel to vest? Kaj si misli o tem, da sem sovražniku živ padel v roke in da njegovega in partijskega napoltila nisem izvršil? Čutil sem da bi to v tistem trenutku lahko storil. Toda kako? Vse to je minilo moral sem misliti na prihodnost.

Kot da bi oba vedela, da se ne bova več videla v vojni, sva tisti dan, ko sem odhajal na novo dolžnost, dosti govorila in si imela kaj povedati. Uvajal me je v delo, ki me čaka — tovariško in očetovsko. Danes vem, da sem mu bil dober učenc, kakor mi je on bil dober učitelj. Med vojno sem ga imel neštetokrat pred očmi. Kadar mi je bilo najteže, sem videl njegove blage oči in slišal njegov glas, ki nikdar ne ukazuje, pa te vendar vleče v aktivnost in delo.

Tudi v vagonu, zasramovan in ponižan, sem ga videl in slišal. Verjemite — bilo mi je bolje, saj sem upal, da se bo na koncu vse dobro izteklo. In tako je tudi bilo. Tako je bilo v zaporu in v internaciji — v borbi za golo življenje. Iz dneva v dan, iz noči v noč sem poslušal njegove besede o vztrajanju. Vztrajal sem in zopet prišel med obožene tovariše. Bil sem neizmerno srečen.

Danes na Faškariji živi nov rod. Od predvojnih dni se je mnogo spremenilo. Ljudje so zavzeti z delom, ki jim ga danes narekuje nov čas in prostor. Zavzeto, tako kot nekoč, opravljajo svoje dolžnosti v pričakovanju za boljši jutri. Vendar generacije Faškarjev ne bi smele pozabiti vojne.

Faškarija je vedela, kaj delovnega človeka žuli v bivši Jugoslaviji. Faškarija je bila zavestno opredeljena v najhujših časih vojne vire. 37 domoljubnih Faškarjev je spomladi 1942. leta vedelo, kje jim je mesto. Ustanovili so svojo četo. V

NOB je od teh 37 borcev 15 dalo svoje življenje. Od 26 borcev Faškarjev, ki so junaško preživeli julijsko ofenzivo in vse kasnejše do osvoboditve (všteti so tudi padli borci), je njih 19 bilo na oficirskih položajih, 4 na podoficirskih in le trije na položaju borcev, od katerih je eden padel kot borec, dva pa sta kot bolnika dobila dovoljenje za domov.

Slučaj je hotel, da sva se na moji poti na vojaški tečaj v Belo krajino za hip srečala. Bilo je v Loški dolini. Hotel je, da ostanem pri njem v Notranjskem okrožju. Odklonil sem — ne zaradi njega, ampak zaradi mojega odklonilnega stališča do terenskega dela. Šumink, bunker in vse okoli njega, mi je v srcu pustil brazgotine. Le v bataljonu, v brigadi, sem videl svoje zadoščevanje.

Tudi v šoli sem jasno in glasno poslušal glas partije skozi njegova usta. Učiti in učiti se — prodirati v neznanu.

Tudi kot brigadni komisar sem v mnogih težjih situacijah z mislimi vrtal v njegovo glavo — iskal in tudi našel izhod.

Puntar mi je bil vzor — zakaj? Verjetno to izhaja še iz otroških let, ko me je kot otroka nosil v naročju. Gotovo pa je bistvo vsega v njegovem vedno prisrčnem odnosu do človeka. Točno opredeljena revolucionarnost pa ga je krasila s poštenostjo, skromnostjo in z neizmerno ljubeznijo do malega človeka.

Tudi za 15 borcev Faškarjev, ki iz raznoraznih razlogov niso mogli preživeti oz. prenesti vseh težav partizanstva, ne morem govoriti nič slabega. 12 njih je celo vojno kljubovalo belogardistični propagandi in okupatorskim nasiljem, le trije tega niso mogli izdržati.

Na Faškariji je bilo 1942. leta požganih 10 hiš, od tega 7 na Bregu in 3 na Pakem. Gospodarskih poslopij je pogorelo 30, od tega 15 na Bregu in 20 na Pakem. Kot je znano, je Faškarija gorela 12. junija 1942. leta. Dne 2. 7. 1942 so iz Faškarije izselili v internacijo 255 ljudi, od katerih jih je tam umrlo 5. Takoimenovano ljudsko štetje 1. 8. 1941 nam pove, da je tedaj na Faškariji živelo 428 ljudi, od tega 246 na Bregu in 182 na Pakem. Razlika med 428 in 255 pa

nam pove, da so mnogi po odhodu borcev v partizane odšli iz vasi, iščoč si varnosti in zavetja v drugih krajih, nekaj vaščanov pa je bilo tudi že zaprtih. Zasežena je bila vsa živina, kakor tudi zasejana polja, ki jih ni imel kdo obdelovati in pospraviti.

Vojna vihra je povzročila veliko gorja. Prelitih je bilo dosti solza in izrečenih veliko kletev. Istovčasno so Faškarji z ramo ob rami z drugimi patrioti Slovenije in Jugoslavije dokazali svojo zavešt ter z dvignjeno glavo dočakali osvoboditev svoje rodne grude, zavedajoč se, da so izvršili svojo dolžnost.

V opomin in poduk pa bo Faškarjem ostalo še nekaj. V nacionalni nesreči nikdar ni verjeti nikomur, ki z medenimi usti napoveduje blagor in srečo od zunaj. Blagor in sreča sta doma in samo doma. Noben tujec tega ne prinaša. Povzročja pa nesrečo ogenj, uboje, posiljevanje, zapore, kar se je praktično tudi dogajalo v vojnih letih. Vsemu temu gre zelo na roko domači izdajalec, ki gorje še povečuje.

FAŠKARJI — JEDRO II. Č. I. BAT. LJ. ŠERCERJA

- BRENCE Jože**, »Obloca« rojen 1. 2. 1898, Rakitna, delavec, stanujoč Breg št. 35. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Po Italijanski ofenzivi bil premeščen v pozadinske enote. Delal je na gradnji improviziranih bolnišnic. Bil je na Kočevskem do konca vojne.
- DORMIŠ Ivan**: Rojen 2. 6. 1918, Pako in tam tudi stanoval. V partizanih od 8. maja 1942 v 2. četi. Po Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- GRDINA Anton**, »Ilija« rojen 12. 5. 1923, Breg, kmet, stanujoč Breg št. 1. V partizanih od 24. aprila 1942 v Koželjski četi. Dne 4. maja 1942 prišel v 2. četo. Dne 9. 6. 1942 bil premeščen v 1. Slovenski proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča. Padel 8. novembra 1944 v Blagovici kot komandir čete.
- GRDINA Franc**: Rojen 31. 8. 1925, stanujoč Breg št. 1. V partizanih od 15. 6. 1942 v 2. četi. Po Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran na Rab. Ob kapitulaciji Italije se je vrnil in bil doma do 8. 1. 1945, tedaj pristopil k domobrancem do konca vojne. Bil v Šiški, Veliki Gaber in na Korškem. Po končani vojni se je vrnil domov.
- JAGODIČ Anton**: Rojen 16. 12. 1899, Moste Komenda, trgovec, stanujoč Pako št. 21. V partizanih od začetka maja 1942 v 2. četi. Po končani Italijanski ofenzivi je zapustil četo v Globoki Dolini. Kasneje je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- JEREB Ivan**: Rojen 25. 8. 1907, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 6. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Po končani Italijanski ofenzivi bil odpuščeni iz čete zaradi težje bolezni. Kasneje je bil v zaporu nato v internaciji v Padovi do 23. 9. 1943. Po vrnitvi bil zaposlen pri železnici in sodeloval z NOG do konca vojne.
- JUHA Ivan**: Rojen 18. 9. 1912, Breg, stanujoč Breg št. 7. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Bil je v Šerčerjevi brigadi do konca vojne. Bil je namestnik komandanta bataljona.
- KIRN Viktor**: »Janušek« rojen 4. 2. 1921, Breg, zidar, stanujoč Breg št. 30. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Bil je prvi sekretar vaške celice KPS za Breg in Pako, kasneje namestnik komisarja Faškarske oziroma 2. čete. Septembra 1942 odšel na teren za člana rejonskega komiteja KPS Borovnica. Dne 14. 12. 1942 bil ujet in zaprt v Ljubljanskem zaporu do marca 1943 na kar interniran v Visco. Vrnil se je ob kapitulaciji Italije ter ponovno stopil v NOV do konca vojne.
- KIRN Rajko**: »Pero« rojen 30. 7. 1922, Breg, trgovski pomočnik, stanujoč Breg št. 30. V partizanih od 3. maja 1942 v 2. četi. Kasneje je bil dodeljen v Šerčerjevo brigado in tam je ostal do konca vojne. Bil je komisar bataljona.
- KOVAČ Gabrijel**: Rojen 21. 3. 1909, Pako, delavec, stanujoč Pako št. 8. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi kjer je bil intendat. V začetku julija 1942 bil premeščen na dolžnost intendanta odreda. Med Italijansko ofenzivo je zapustil enoto, kasneje pa bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- KRŽIČ Gabrijel**: Rojen 22. 8. 1923, stanujoč Pako št. 21. V partizanih od 15. 6. 1942 v 2. četi. Po končani Italijanski ofenzivi je zapustil enoto in se prijavil v Preserju ter bil interniran v Padovo. Ob kapitulaciji Italije prišel domov, kasneje pristopil k domobrancem do konca vojne. Pogrešan.
- KRŽIČ Anton**: Rojen 26. 5. 1920, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 21. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je bil doma.
- KRŽIČ Ivan** »Pajk« rojen 31. 7. 1922, Breg, delavec, stanujoč Breg št. 2. V partizanih od 3. maja 1942 v 2. četi. Bil je intendat čete. Decembra

- 1942 je bil vrnjen na teren za člana rejonskega komiteja KPS Borovnica. Nekaj dni pred koncem vojne bil težje ranjen v Bistri kot sekretar okrožnega odbora OF Vrhnika ter nekaj dni kasneje umrl.
- MARTINČIČ Vencelj**: Rojen 13. 6. 1903, Leskova Dolina, delavec, stanujoč Breg št. 15. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- MAVEC Franc**: Rojen 27. 9. 1923, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 23. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča. Kasneje je bil v enoti za zveze pri Glavnem štabu NOV Slovenije. V NOV je ostal do konca vojne.
- MAVRIČ Tomo**: Rojen 10. 9. 1906, Krško, Mavčiči, kamnosek, stanujoč Breg št. 2. V partizanih od 24. aprila 1942 v Koželjski četi. Dne 5. maja 1942 prišel v 2. četo. V NOV je ostal do konca vojne.
- MIKUŽ Pavle** »Bolte« rojen 10. 1. 1913, Pako, delavec, stanujoč Pako št. 24. V partizanih od 22. decembra 1941 v Koželjski četi. Dne 5. maja 1942 prišel za komandirja faškarske oziroma 2. čete. Dne 2. junija 1942 padel na Gomji Brezovici v borbi z Italijani, kot komandir 2. čete.
- MIKUŽ Franc** »Volik« rojen 20. 8. 1918, Pako, kmet, stanujoč Pako št. 3. V partizanih od 24. aprila 1942 v Koželjski četi, od 5. maja 1942 v faškarski oziroma v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča. Bil je komandir čete in je v Tomšičevi brigadi ostal do konca vojne.
- MOLEK Jože** »Puntar« rojen 29. 3. 1911, Breg, železničar, stanujoč Breg št. 20. Bil je organizator Narodno osvobodilnega gibanja v Borovnici in v Preserju in prvi komisar faškarske oziroma 2. čete. V partizanih od 3. maja 1942 do konca vojne.
- MOLEK Anton** »Gustelj« rojen 19. 11. 1919, Breg, delavec, stanujoč Pako št. 7. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Bil je vseskozi v Šerčerjevi brigadi. Padel je 20. 2. 1944 na Graški Gori.
- NOVAK Franc**: Rojen 21. 10. 1919 v Dobriču, minar, stanujoč Breg št. 11. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 2. junija 1942 padel v borbi z Italijani na Gomji Brezovici.
- PERŠIN Anton**: Rojen 23. 5. 1923, Breg, delavec, stanujoč Breg št. 29. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo zapustil enoto, kasneje interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- PERŠIN Mirko**: Rojen 1. 9. 1919, Breg, delavec, stanujoč Breg št. 29. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Po končani Italijanski ofenzivi je bil odpuščeni domov kot težek bolnik zaradi okvare oči. Kasneje je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- PETELIN Jože**: Rojen 3. 9. 1917, Pako, delavec, stanujoč Pako št. 12. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski bataljon Toneta Tomšiča. Padel je 15. februarja 1944 pri Stranica nad Frankolovim. Pokopan je na gori Lindak v skupnem grobu s petnajstimi tovariši.
- PETELIN Janko** »Srečko« rojen 17. 6. 1922, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 12. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča. Padel je avgusta 1944 pri Mozirju. Pokopan je na pokopališču v Mozirju.
- PETRIČ Anton**: Rojen 10. 1. 1922 v ZDA, železničar, stanujoč Pako št. 11. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo je zapustil enoto. Bil je interniran. Po končani vojni se je vrnil v Združene države Amerike.
- PIRNAT Ludvik**: Rojen 24. 7. 1905, Breg, mali kmet, stanujoč Breg št. 12. V partizanih od začetka maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je ostal doma.
- RIHAR Jakob**: Rojen 24. 7. 1915, Verd, električar, stanujoč Verd št. 77. V partizanih od začetka maja 1942 v 2. četi. Pred pričetkom Roške ofenzive imenovan za komandirja 2. čete, po ofenzivi pa za komandirja 3. čete. Padel je pri Jastrebarskem kot komandant Šerčerjeve brigade.
- ROT Ludvik**: Rojen 1. 2. 1915, Zales, delavec, stanujoč Breg št. 33. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Po prihodu iz ofenzive na področje Krma (Globoka Dolina) je umrl naravne smrti zaradi oslabelosti srca. Umrl 12. 8. 1942.
- SEVER Anton**: Rojen 19. 6. 1912, Poljane, čevljar, stanujoč Breg št. 5. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča. Dne 6. oktobra 1942 bil ujet od BG v vasi Železnica in istega dne ustreljen v Velikih Laščah.
- SLAK Zvone** »Tilen« rojen 10. 8. 1923, Ljubljana, dijak, stanujoč Breg št. 38. V partizanih od 24. aprila 1942 v Koželjski četi. Dne 5. maja prišel v 2. četo. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. slovenski, proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča.

- Septembra 1943 ga je po nesreči ustrelil kurir v Pijavi Gorici.
- STRAŽIŠAR Jože**: Rojen 12. 2. 1920, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 5. V partizanih od začetka maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo zapustil enoto, kasneje je bil interniran na Rab, kjer je umrl 28. 11. 1942.
- SVETE Anton** »Gustelj« rojen 5. 1. 1922, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 9. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča. V NOV je ostal do konca vojne.
- ŠVIGELJ Karol** — Drago: Rojen 13. 10. 1922 v Borovnici, stanujoč Borovnica št. 54. V partizanih od začetka maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo je zapustil enoto in je kasneje bil interniran v Italijo. Po končani vojni se je vrnil iz nemške internacije.
- VADNAL Ivan** »Jelen« rojen 14. 12. 1911, Breg, strojnik, stanujoč Breg št. 34. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil premeščen v 1. Slovenski proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča. Bil je intendat bataljona. Dne 21. 1. 1943 bil ujet pri Tlakah in ustreljen v Veliki Ligojni.
- VADNAL Matevž**: Rojen 15. 9. 1904, Breg, delavec, stanujoč Breg št. 34. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Padel je v borbi za Bezuljak leta 1942 in pokopan neznan.
- VEROVŠEK Anton**: Rojen 4. 5. 1925, stanujoč Pako št. 16. V partizanih od 15. 6. 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran v Padovo. Ob kapitulaciji Italije se je vrnil in ostal doma.
- VERŠNIK Rajko-Gašpar** »Rok« rojen 1906, Kokra, delavec, strojnik stanujoč v Borovnici. V partizanih od 22. decembra 1941 v Koželjski četi. Dne 4. maja 1942 prišel v 2. četo za komandirja voda. Dne 2. 6. 1942 imenovan za komandirja 2. čete, kmalu po tem pa je bil premeščen za namestnika komandanta bataljona v 1. Slovenski proletarski, udarni bataljon Toneta Tomšiča. Dne 12. septembra 1942 bil ujet od BG in ustreljen na Krki.
- ZINKOVIČ Franc**: Rojen 11. 11. 1917, Janžev Vrh, mlinar, stanujoč Breg št. 38. V partizanih od 4. maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi je zapustil enoto in se vrnil domov, kasneje pa se je pridružil BG.
- ZVONEC Jože**: Rojen 2. 11. 1920, Pako, železničar, stanujoč Pako št. 26. V partizanih od začetka maja 1942 v 2. četi. Med Italijansko ofenzivo je zapustil enoto in se vrnil domov. Kasneje je stopil v BG in ostal do konca vojne. Pogrešan.

BORCI II. Č. I. BAT. »LJ. ŠERCERJA« IZ DRUGIH KRAJEV

Poleg domačih borcev in borcev iz sosednje Faškarije, je v 2. četi bilo pred in med Italijansko ofenzivo, ki se je začela 16. julija 1942 še nekaj borcev iz Ljubljane in iz drugih krajev, med katerimi navajamo le nekaj znanih nam imen:

1. BRATOŽ Hinko »Oki«,
2. GOMEZEL Zdravko »Janez«,
3. SOČAN Stane,
4. DOBRILLOVIČ Miro,
5. KOGOVIŠEK Vinko,
6. SAJOVIČ Lado,
7. ILERŠIČ Marija,
8. TROJANŠEK Anton,
9. ČEDE Janez — medicinc;
10. MIHELČIČ Jože,
11. KAVČNIK Ignac,
12. ŠUTEJ Janez,
13. ROJC Marija.

BORCI II. Č. I. BAT. »LJ. ŠERCERJA« IN DANAŠNJE KS PRESERJE-PODPEČ

1. **BAČAR Franc**: Rojen 28. 9. 1922, Kamnik, stanujoč Kamnik št. 36. v partizanih od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran.

- Leta 1944 mobiliziran k domobrancem in pri njih ostal do konca vojne. Pogrešan.
2. **BEČAJ Ignac:** Rojen 21. 7. 1893, Dolnja Brezovica, pletar, stanujoč Dolnja Brezovica, v partizanih od maja 1942 v 2. četi. Leta 1944 ujet od Nemcev kot partizan ter bil interniran v Nemčijo do konca vojne.
 3. **BRANCELJ Franc:** Rojen 15. 10. 1925, Gornja Brezovica, kmečki sin, stanujoč Gornja Brezovica št. 6. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Umril v internaciji.
 4. **ENCER Alojz:** Rojen 21. 8. 1905, stanujoč v Kamniku št. 59. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do konca vojne.
 5. **FABJAN Alojz:** Rojen 4. 4. 1921, Leskovec, delavec, stanujoč v Podpeči. V partizanih od maja 1942 do jeseni 1943, ko je samovoljno odšel v Kočevje in tam ostal do konca vojne.
 6. **FEFER Leopold:** Rojen 2. 4. 1913, Kamnik, strojni ključavničar stanujoč v Kamniku št. 4. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Dne 19. avgusta 1942 je bil težje ranjen pri Planinici. Umril je v ljubljanski bolnišnici 12. 12. 1942.
 7. **GRČA Alojz:** Rojen 5. 5. 1914, Kamnik, mizar, stanujoč Kamnik št. 48. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je bil mobiliziran v VIII. Levstikovo brigado. Padel je pri Ogulinu na Hrvaškem 20. 1. 1944, kjer je tudi pokopan. Po nekaterih podatkih je padel 11. 4. 1944 na Bohorju. Grob ni znan.
 8. **GRUM Jože:** Rojen 13. 3. 1921, Dolnja Brezovica, pek, stanujoč Dolnja Brezovica št. 4. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do konca vojne.
 9. **HROVAT Lojze:** Ilegalno »Prelesnik Jože,« rojen 2. 5. 1922, Gornje Lovčice pri Smihelu, trgovski pomočnik, stanujoč Podpeč št. 5. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Bil je vseskozi v enotah Šerčerjeve brigade. V NOV je ostal do konca vojne.
 10. **JARC Ivan:** Rojen 24. 3. 1925, Podpeč, stanujoč Podpeč št. 6. Bil v partizanih od maja 1942 v 2. četi do konca Italijanske ofenzive. Takrat se je vrnil domov in bil interniran. V jeseni 1944 je bil mobiliziran k policiji, kjer je ostal do konca vojne.
 11. **JERAJ Jožef:** Rojen 14. 3. 1915, Zaga pri Velikih Laščah, stanujoč Podpeč št. 21 oz. 11. Bil je v partizanih od maja 1942 v 2. četi. Drugi podatki o njem nam niso znani.
 12. **JEREB Jožef:** Rojen 10. 3. 1896, Horjul, delavec tesar, stanujoč v Podpeči št. 49. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Iz internacije se je vrnil po kapitulaciji Italije in je ostal doma, kasneje pa je bil na delu v Nemčiji.
 13. **JERINA Alojz:** Rojen 19. 6. 1926, Goričica, dijak, stanujoč Goričica št. 13. V partizanih je bil od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil kasneje pri TOT-u. Ubit pri delu ob bombardiranju Štampetovega mosta 1944.
 14. **KOŠIR Mirko »Samo«:** Rojen 11. 1. 1923, strojni ključavničar, stanujoč Kamnik št. 52. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Bil je ranjen 8. 2. 1944 in je umrl za posledicami ran 12. 2. 1944 na Bohorju pri Brestanici. Bil je polit. komisar čete.
 15. **KOVAČ Anton »Brzi«:** Rojen 13. 6. 1915, Preserje, oficir bivše Jugoslovanske vojske, stanujoč v Preserju št. 9. V partizanih od maja 1942. Iz 2. čete je bil dodeljen v konjeniško četo za komandirja. Padel je 24. 2. 1943 na Koreni pri Horjulu.
 16. **KOVAČ Ivan »Orač«:** Rojen 20. 12. 1912, kmet, stanujoč v Preserju št. 9. V partizanih od maja 1942. Dne 2. 10. 1944 so ga ujeli domobranci v Lopati in ga odvedli ter kasneje ustrelili. Najden pri oranju njive na Logu pri Ljubljani.
 17. **KOVAČ Julka »Tjasa«:** Rojena 16. 2. 1921, stanujoča v Preserju št. 9, trgovska pomočnica. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Kasneje je bila pomočnica komisarja čete v Tomšičevi brigadi. Dne 3. 11. 1943 je bila ujeta s skupino 10 partizanov na Žukovem pri Ortneku. Tam so bili vsi ustreljeni in pokopani. Po končani vojni je bila prekopana v Preserje.
 18. **KOVAČ Leopold:** Rojen 12. 11. 1911 v Preserju, železniški zavirač, stanujoč Preserje št. 40. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil ter prijavil. Kot poroča kaplan Tone Duhovnik je denuciral. Vendar kljub temu je bil v Italijanskih zaporih od 4. 8. 1942 do 13. 10. 1943 ko je pobegnil in se priključil k partizanom Garibaldijeve brigade ter ostal v partizanih do konca vojne.
 19. **KRAŠOVEC Anton:** Rojen 20. 5. 1907, Vrhnika, orožnik, stanujoč Jezero št. 41. Bil je v partizanih v 2. četi od maja 1942 in je ostal v NOV do konca vojne.
 20. **LIKAR Anton:** Rojen 14. 1. 1914, Dol Italija, kamnosek, stanujoč Podpeč št. 39. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do konca vojne.
 21. **LUKŠIČ Alojz »Bradač«:** Rojen 5. 2. 1906, Lešnica pri Šentjerneju, delavec, stanujoč Kamnik št. 31. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Padel je 20. marca 1943 v kraju Kleče pri Starem Logu, glej Šerčerjeva brigada stran 513 in 520, po nekaterih podatkih pa 3. marca 1943 na Mali Gori pri Kočevju. Ostali podatki nam niso znani.
 22. **MAKOVEC Franc:** Rojen 13. 1. 1915, Kamnik, stanujoč Kamnik št. 56. V partizanih od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je bil doma, nato na delu v Avstriji-Filah.
 23. **MAKOVEC Ivan:** Rojen 17. 12. 1903, Kamnik, zidar, stanujoč Kamnik št. 56. V partizanih je bil od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije se je zaposlil pri železnici.
 24. **MAKOVEC Jože »Gorevc«:** Rojen 22. 10. 1907, Kamnik, delavec, stanujoč Kamnik št. 56. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do konca vojne.
 25. **MAVEC Franc:** Rojen 29. 12. 1922, Preserje, delavec, stanujoč Preserje št. 24. Bil v partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je bil pri domobranci do konca vojne. Pogrešan.
 26. **MAVEC Anton:** Rojen 24. 5. 1920, stanujoč v Preserju št. 43. Od doma je odšel 15. 7. 1942 in se je priključil k borcev 2. čete ter se je z njima umaknil pred Italijansko ofenzivo. Ustreljen je bil od Italijanov 21. 7. 1942 v gozdu med Osredkom in sv. Vidom. Po končani vojni je bil prekopan na pokopališče v Preserju.
 27. **MERKUN Anton:** Rojen 27. 5. 1920, Kamnik, mehanik, stanujoč Kamnik št. 9. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je ostal doma, nato pa se je zaposlil pri železnici.
 28. **MILJAVEC Franc-Antončev:** Rojen 4. 7. 1911, Gorenja vas pri Grgarju-Nova Gorica, delavec v apnenici pri Kavčniku, stanujoč v Podpeči št. 18. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Leta 1943 je odšel v Južno primorski odred in ostal v NOV do konca vojne. Po vojni je stanoval v Zalogu pri Grgarju.
 29. **MRAVLJE JAKOB-Rado:** Rojen 29. 7. 1917, Preserje, krojač, stanujoč Preserje št. 16. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do jeseni 1944, ko se je vrnil in prijavil domobrancem. Ni nam znano, da bi ga ti kaznovali.
 30. **MRAVLJE Jože »Pero«:** Rojen 16. 4. 1913, Podpeč, stanujoč Podpeč št. 13. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do konca vojne. Je nosilec partizanske spomenice 1941.
 31. **NOVAČ Alojz:** Rojen 10. 6. 1922, Slovenska Bistrica, kovaški pomočnik, stanujoč Podpeč št. 18. V partizanih v 2. četi od maja 1942. Drugi podatki o njem nam niso znani.
 32. **PERSIN Avgust:** Rojen 29. 7. 1910, stanujoč Kamnik, št. 11. Kot aktivni delavec za NOG. se je skupaj z borci 2. čete umakal pred Italijansko ofenzivo. Kasneje se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je ostal doma. Je kmet borec NOV.
 33. **PETELIN Alojz:** Rojen 23. 5. 1925, Kamnik, stanujoč v Kamniku št. 50. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije ponovno stopil v NOV in ostal do konca vojne.
 34. **PETELIN Andrej:** Rojen 21. 7. 1922, Kamnik, kmet, stanujoč Kamnik št. 50. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Na part. mitingu na Gornji Brezovici dne 21. 5. 1942 bil izvoljen za tajnika KNOO. Ranjen od Italijanov 2. 6. 1942 nad Doljno Brezovico nato nekaj dni v Brcetovi improvizirani bolnišnici v Iškem Vindgarju nato ponovno na terenu. Ob Italijanski ofenzivi se je prijavil in bil interniran. Dne 8. 9. 1943 pristopil Rabski brigadi do njenega razformiranja dne 3. 10. 1943, kasneje pa v drugih enotah NOV do konca vojne.
 35. **PETELIN Stanko »Vojko«:** Rojen 20. 1. 1924, stanujoč v Kamniku št. 50. V partizanih od maja 1942 do konca vojne. Opravljal je več pomembnih funkcij v NOV.
 36. **PETERNEL Ivan:** Rojen 19. 7. 1925, Podpeč, delavec, stanujoč Podpeč št. 37. Bil je v partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob kapitulaciji Italije se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je bil doma nato pa mobiliziran k domobrancem do konca vojne.
 37. **PETERNEL Janez:** Rojen 1. 8. 1895, stanujoč Podpeč št. 37. V partizanih je bil od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je bil doma.
 38. **PETERNEL Ivana:** Rojena 21. 10. 1923, Podpeč, stanujoča Podpeč št. 37. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Po Italijanski ofenzivi se je vrnila domov v soglasju z komando čete Notranjskega odreda, kasneje je bila internirana v Italijo, ka-
- sneje v Nemčijo od koder se je vrnila ob koncu vojne.
39. **PETRIČ Anton:** Rojen 5. 10. 1918, Kamnik, trgovec, stanujoč Kamnik št. 5. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Padel je 4. 8. 1942 na Blakah kjer je tudi pokopan. Po končani vojni prekopan na pokopališče v Preserje.
 40. **PRISTAVEC Jakob:** Rojen 14. 3. 1905, Podpeč, delavec, stanujoč Podpeč št. 44. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostal do konca vojne.
 41. **REBOLJ Frani »Olga«:** Rojena 8. 4. 1923, Podpeč, stanujoča Podpeč št. 4. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. V NOV je ostala do konca vojne.
 42. **REBOLJ Mirko »Slavko«:** Rojen 21. 1. 1922, delavec, stanujoč Podpeč št. 4. V partizanih od maja 1942 v 2. četi kasneje v drugih enotah Šerčerjeve brigade. Padel je 21. 2. 1944 na Ravnan nad Soštanjem kjer je tudi pokopan. V nekaterih podatkih se kraj smrti navaja Velunjski graben.
 43. **REBOLJ Stanislav:** Rojen 8. 12. 1915, Podpeč, krojač, stanujoč Podpeč 38. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Dne 9. 6. 1942 je bil dodeljen v 1. slovenski proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča vendar je v tem ostal le do 24. 6. 1942 ko se je vrnil v prejšnjo enoto. V NOV je ostal do konca vojne.
 44. **REBOLJ Pavle »Danilo«:** Rojen 27. 1. 1914, Podpeč, čevljar, stanujoč Podpeč št. 38. V partizanih od maja 1942 v 2. četi kasneje v drugih enotah. Bil je intendant Tomšičeve brigade. V NOV je ostal do konca vojne.
 45. **ROGELJ Jože:** Rojen 11. 8. 1906, Preserje, kmet, stanujoč Preserje št. 8. V partizanih od maja 1942 najprej v 2. četi, kasneje v drugih enotah. V NOV je ostal do konca vojne.
 46. **ROGELJ Janez:** Rojen 18. 11. 1924, Gornja Brezovica, kmečki sin, stanujoč Gornja Brezovica št. 7. Kot aktivist v NOG se je z 2. četo umakal pred Italijansko ofenzivo. Kasneje se je vrnil domov in je bil interniran. Umril je v internaciji na Rabu 8. 1. 1943.
 47. **RUPAR Josip:** Rojen 10. 9. 1926, dijak, stanujoč v Preserju št. 32. V partizanih od maja 1942. V 2. četi je opravljal posle četnega pisarja. V NOV je ostal do konca vojne.
 48. **SMOLE Alojz:** Rojen 9. 6. 1923, Kamnik, stanujoč Kamnik št. 68. V partizanih je bil od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in bil je interniran. Po vrnitvi iz internacije je bil nekaj časa doma nato pri domobranci do konca vojne. Pogrešan.
 49. **SEDEJ Stanislav:** Rojen 1. 5. 1919, Lesno Brdo, delavec, stanujoč Kamnik št. 33. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Iz internacije se je vrnil ob kapitulaciji Italije in ponovno pristopil v NOV, ter ostal do konca vojne. Po vojni se je nastanil v Mariboru.
 50. **SMOLE Andrej:** Rojen 30. 11. 1910, Kamnik, čevljar, stanujoč Kamnik št. 38. V partizanih od maja 1942 do 18. 8. 1942, od 19. 8. 1942 v zaporu do odhoda v internacijo 23. 12. 1942 iz katere se je vrnil 29. 9. 1943. Ima status borca NOV.
 51. **SMOLE Anton:** Rojen 19. 5. 1879, Kamnik, mizar, stanujoč Preserje št. 49. V partizanih od maja 1942. Bil je najstarejši pripadnik 2. čete. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov. Ostal je doma zaradi bolezni.
 52. **SMUK Matija:** Rojen 22. 9. 1911, Podpeč, stanujoč na Dolnji Brezovici. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Po ustanovitvi Šerčerjeve brigade je bil v njenem 1. bataljonu komandir 2. čete. V NOV je ostal do konca vojne.
 53. **SUHADOLNIK Anton:** Rojen 16. 1. 1923, železniški delavec, stanujoč v Kamniku št. 13. Bil je v partizanih v 2. četi od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov. Bil je 2 meseca v zaporu nato pa v internaciji. Po vrnitvi iz internacije se je zaposlil pri železnici in je ostal na delu do konca vojne.
 54. **SVETE Avgust:** Rojen 1. 10. 1914, Kamnik, delavec, stanujoč v Kamniku št. 34. Bil je v partizanih v 2. četi od maja 1942. Padel je 24. julija 1942 na Novi poti pri Sodražici, po podatkih iz mrliške knjige pa pri Mali Slivnici.
 55. **SVETE Ciril:** Rojen 1. 7. 1925, Kamnik, kamnosek, stanujoč v Kamniku št. 57. Bil je v partizanih v 2. četi od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije je ponovno odšel v partizane. Padel je pri miniranju ceste na Žlebiču na Dolenjskem 24. 2. 1944.
 56. **SVETE Janez:** Rojen 28. 11. 1923, Kamnik, kamnosek, stanujoč v Kamniku št. 57. Bil je v partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Ob kapitulaciji Italije je bil v Rabski brigadi do 3. 10. 1943, nato doma in kasneje pri domobranci do konca vojne. Po končani vojni je utonil pri kopanju na Jezeru.
 57. **SVETE Vladimir:** Rojen 13. 7. 1927, Kamnik, študent, stanujoč v Kamniku št. 57. Bil je v partizanih v 2. četi od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz interna-

cije ob kapitulaciji Italije je pristopil k domobran-
cem in ostal do konca vojne.

58. **TEGELJ Anton:** Rojen 17. 1. 1902, Dolnja Brezovica, delavec, stanujoč na Doljni Brezovici št. 8. V partizanih od maja 1942 najprej v 2. četi, kasneje pa v drugih enotah. Bil je intendant v 18. diviziji. Umril po končani vojni kot kolonist v Vojvodini.
59. **TOBORI Stane:** Rojen 22. 12. 1921, Podpeč, kovaški pomočnik, stanujoč v Podpeči št. 9. V partizanih od maja 1942 najprej v 2. četi, kasneje pa v drugih enotah. V NOV je ostal do konca vojne.
60. **TODORI Ivan:** Rojen 31. 12. 1920, stanujoč v Podpeči št. 9. V partizanih od maja 1942. Iz 2. čete je bil premeščen v prvi slovenski proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča 9. 6. 1942, vendar je v tem ostal le do 24. 6. 1942, kasneje pa je bil v drugih enotah. V NOV je ostal do konca vojne.
61. **TURK Drago:** Rojen 26. 7. 1913 v Prezidu, kamnosek, stanujoč v Podpeči št. 1. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Dne 3. 11. 1943 je bil ranjen pri

Ilirski Bistrici. Zdravil se je 5. mesecev v Trstu pod ilegalnim imenom Gerbec Antonio, kasneje pa še v Bari-ju do januarja 1945, ko se je priključil 5. prekomorski brigadi ter ostal v NOV do konca vojne.

62. **VERBIČ Antonija:** Rojena 12. 12. 1923 v Kamniku, stanujoča Kamnik št. 26. V partizanih do maja 1942 najprej v 2. četi, kasneje pa bolničarka v Serčerjevi brigadi. Padla je 2. januarja 1945 pri Lučki koči v Lučah na Štajerskem. Po končani vojni prekopana na pokopališče v Preserje.
63. **VIDMAR Franc:** Rojen 5. 12. 1907, Kolk, Ajdovščina, Kamnosek, stanujoč Kamnik št. 74. V sestavi 2. čete se je umikal pred Italijansko ofenzivo. Ob ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije ob kapitulaciji Italije se je zaposlil pri Slikanu potem pri TOT-u in ponovno pri Slikanu do konca vojne.
64. **ZALAR Matevž:** Rojen 16. 9. 1910, Preserje, delavec, stanujoč Preserje št. 24. Bil je v partizanih v

2. četi od maja 1942. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Umril je na Rabu 8. 1. 1943.

65. **ZALAR Miha:** Rojen 26. 9. 1908 v Preserju, kjer je tudi stanoval. Bil je v partizanih v 2. četi od maja 1942. Med Italijansko ofenzivo v pohodu proti Lužarjevemu bregu je dobil živčni zlom ter začel kričati in jurišati proti Italijanski zasedi. Tam je bil ustreljen in tam tudi pokopan.
66. **ZAVRŠNIK Rado:** Rojen 28. 10. 1911 v Nevljahš mizar, stanujoč v Podpeči št. 36. V partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ob Italijanski ofenzivi se je vrnil domov in je bil interniran. Po vrnitvi iz internacije je bil doma v Nevljah do konca vojne, potem pa emigriral v Avstralijo.
67. **ŽITKO Anton:** Rojen 12. 12. 1923, delavec, stanujoč v Kamniku št. 23. Bil je v partizanih od maja 1942 v 2. četi. Ustreljen 19. 5. 1942 zaradi nedisciplin in nedovoljenega prilaščanja predmetov.

